Oegstgeest'e Dönüş

JAN WOLKERS

Hollandaca'dan Çeviren: Burcu Duman

AYRINTI

Bir Hollanda kasabasının dar çevresinde geçen çocukluk, hayvanlara yönelik ilgi, doğaya dokunma ve onun bir parçası olabilme ihtimali, katı Kalvinist bir baba, kardeşler, İkinci Savaş, işgal yılları, yitirilen bir ağabey, coşkun, çapaklarından arındırılarak gerçekleştirilmiş ve standart yazımın ötelerine taşınarak orada inşa edilmiş bir dil...

Oegstgeest'e Dönüş, Hollanda edebiyatının önemli isimlerinden Jan Wolkers'ın kuşkusuz en seçkin kitaplarından. Yıllar sonra ziyaret edilen kasaba imgesi, yıllar sonra yeniden içine adım atılan çocukluk imgesiyle karışıyor. Böylece bütün bir çocukluk doğal çevreni içinde, bir aileyle, bir kasabayla, evlerin içine, insanların içine kadar sokularak, doğanın evcilleştirilemeyen yapısına sızarak bambaşka lezzetlerle yeni bir bilgi biçimine dönüşüyor; dirimle dolu, muhalif, kurmaca olmayan bir yapıya doğru evrilerek yükseliyor.

Dilse, çoğalarak ve artarak yükseliyor, yaşanan her şeyi sarmalıyor, kapsıyor, yer yer patlayan imgelerle verili algıyı aşıyor ve yeni ve dirimsel bir düzlem yaratıyor.

Dinsel dogmalara karşı tüm doluluk, beklenmedik lik ve sürprizli dokusuyla doğa konuşuyor, hem de yüksek sesle. Baskı ve dar kafalılığa karşı zapt edilemez bir ruh, ta çocukluk yıllarından isyan ediyor; kendi bulduğu, kendi bildiği gereçleri kullanarak ve sırtını doğaya vererek.

Acı otların ve kokulu tozların, bereketli çamurun ve öpülen kurbağanın, uzun saçlı ağacın ve ıslak rüzgârın beslediği çocukluk, derin ve açımlayıcı bir dille, bir Hollanda kasabasının atmosferi içinde yeniden örülüyor kitap boyu...

Yaşama tutkuyla bağlı olanlara ve onu savunanlara öneriyoruz bu diri yapıtı...

AYRINTI YAYINLARI • EDEBİYAT
ISBN: 978-975-539-647-7
9 789755 396477

0318121
ACE

14 TL

JAN HENDRIK WOLKERS (1925-2007)

II.Dünya Savşı sonrası Hollanda Edebiyatı'nın "Dört Büyükler"inden biri sayılan Jan Wolkers, koyu Kalvinist, ataerkil, on bir çocuklu bir ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya geldi. Liseyi bitirdikten sonra babasının bakkal dükkanında çalıştı, daha sonra bahçevanlık ve Leidse Ünivesitesinde hayvan bakıcılığı yaptı. 1940 yılında Leidenda bulunan 'Ars Aemula Naturae' akşam okulunun resim bölümüne kaydoldu ancak II.Dünya Savaşı başlayınca askere gitmemek için bir süre saklanmak zorunda kaldı. Savaş sona erdiğinde Amsterdam Academie van Beeldende Kunsten (Heykel Akademisi'ne) kaydını yaptırdı. 1949-1953 yılları arasında, Amsterdam, Den Haag ve Straatsburgda heykeltraşlık eğitimi aldı.

Edebiyat hayatı 1957 yılında Jan Paris'te plastik sanatlar için kazandığı bursla başlar. Öykülerden oluşan ilk kitabı "Serpentina's Petticoat"u 1961 yılında yayımlandı ve iyi bir çıkış yakaladı. Ertesi yıl tamamladığı ilk romanı Kort Amerikaans ise beklediği ilgiyi görmese de Wolkers'in yazma tutkusunu engellemedi. 60'lı yılların özgürlük arayışına gerek öykü ve romanları, gerek resim ve heykel çalışmalarıyla katkıda bulunan Wolkers kendisini Avrupa sanat ve edebiyat çevrelerine kabul ettirmeyi başarmıştı. Otoriteyle çatışan, cinsellik, inanç ve ölümü konu edinen yapıtlarıyla her zaman tartışılan, zaman zaman ağır eleştirilere maruz kalan Walters bir çok ödüle değer görülmüş, ancak o bu ödüllerle değil ödülleri red etmesiyle öne çıkmıştır.

İlk yapıtlarında otobiyografik motifler, özellikle de çok sevdiği abisinin ölümünün etkileri ve baba-oğul çatışmasının izleri görülür. Pek çok romanı ve öyküsü sinemaya uyarlanmış, Paul Verhoeven'in yönettiği *Turks Fruit* (Türk Lokumu)(1972) içerdiği cinsellikle o dönemin tutucu kesiminin büyük tepkisini çekmişti. Şiir, roman, çocuk romanı, tiyatro oyunu, günlük ve deneme türünde çok sayıda ktabı bulunan Jan Walkers'in en önemli eserleri şunlardır; Serpentina's Petticoat (1961), Kort Amerikaans (1962), Gesponnen Suiker(1963), Terug Naar Oegstgeest (1965), Horrible Tango (1967), Turks Fruit (1969), Brandende Liefde (1981), De Onverbiddelijke Tijd (1984), Dominee Met Strooien Hoed (1990), Icarus En De Vliegende Tering (1996), Omringd Door Zee (1999)...

Ayrıntı: 616
Edebiyat Dizisi: 180

Oegstgeest'e Dönüş
Jan Wolkers

Kitabın Özgün Adı
Terug naar Oegstgeest

Hollandaca'dan Çeviren
Burcu Duman

Yayıma Hazırlayan
Hüseyin Kıran

© *1965 Jan Wolkers and J. M. Meulenhoff bv, Amsterdam.*
Original Dutch title: Terug naar Oegstgeest
The publishers gratefully acknowledge the support of the Dutch Foundation for Literature

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Arslan Kabraman

Kapak Fotoğrafı
Hypher/Hulton Archive
Getty Images Turkey

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Yetiş

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No: 244 Topkapı/İst.
Tel.: (0212) 612 31 85
Sertifika No : 12156

Birinci Basım 2012
Baskı Adedi 2000

ISBN 978-975-539-647-7
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Fax: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Jan Wolkers

Oegstgeest'e Dönüş

EDEBİYAT DİZİSİ

GÜNDELİK MUTLULUĞA ALIŞMA/*Anja Meulenbelt* ▰ MURPHY/*Samuel Beckett* ▰ MASAL MASAL İÇİNDE/*Khimaira/John Barth* ▰ ZEN VE MOTOSİKLET BAKIM SANATI/*Robert M. Pirsig* ▰ PARFÜMÜN DANSI/*Tom Robbins* ▰ SINIRSIZ RÜYALAR DİYARI/*J. G. Ballard* ▰ FRANSIZ TEĞMENİN KADINI/*John Fowles* ▰ BEYAZ OTEL/*D. M. Thomas* ▰ MYRA/*Gore Vidal* ▰ DALGALAR/*Virginia Woolf* ▰ ATLANTİK ÖTESİ/*Witold Gombrowicz* ▰ HAYRANLIK/*Anja Meulenbelt* ▰ FERDYDURKE/*Witold Gombrowicz* ▰ MELEKLER ZAMANI/*Iris Murdoch* ▰ PAULINA 1880/*Pierre Jean Jouve* ▰ EŞEKARISI FABRİKASI/*Iain Banks* ▰ ROCK LANETİ/*Iain Banks* ▰ KAYIP ZAMAN/*Anja Meulenbelt* ▰ SENİ İÇİME GÖMDÜM/*Andrew Jolley* ▰ BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ/*Søren Kierkegaard* ▰ KONFİDENZ/*Ariel Dorfman* ▰ ALTIN DAMLA/*Michel Tournier* ▰ BİR GARİP VAKA MATMAZEL P./*Brian O'Doherty* ▰ NİETZSCHE AĞLADIĞINDA/*Irvin D. Yalom* ▰ KIZILAĞAÇLAR KRALI/*Michel Tournier* ▰ AİLEDE BİR ÖLÜM/*James Agee* ▰ KUTSAL BÖLGE/*Carlos Fuentes* ▰ KALPSİZ AMANDA/*Jurek Becker* ▰ 62-MAKET SETİ/*Julio Cortázar* ▰ ÇARPIŞMA/*J.G. Ballard* ▰ ÜÇLEME-Molloy-Malone Ölüyor-Adlandırılamayan/*Samuel Beckett* ▰ DUR BİR MOLA VER/*Tom Robbins* ▰ HIRSIZIN GÜNLÜĞÜ/*Jean Genet* ▰ KUÇÜK DEĞİŞİMLER/*Marge Piercy* ▰ LİLA/*Robert M. Pirsig* ▰ ERGİNLİK YAŞI/*Michel Leiris* ▰ AŞKSIZ İLİŞKİLER/*Samuel Beckett* ▰ ESİRGEYEN GÖKYÜZÜ/*Paul Bowles* ▰ YALANCI JAKOB/*Jurek Becker* ▰ DİVAN/*Irvin D. Yalom* ▰ PORNOGRAFİ/*Witold Gombrowicz* ▰ MERCİER İLE CAMİER/*Samuel Beckett* ▰ BİR ERKEĞE NASIL TECAVÜZ EDİLİR?/*Märta Tikkanen* ▰ BENDENİZ VE MARCO POLO/*Paul Griffiths* ▰ DOĞMAMIŞ KRİSTOF/*Carlos Fuentes* ▰ RÜYA SAKİNLERİ/*Iris Murdoch* ▰ HİÇ İÇİN METİNLER ve Uzun Öyküler/*Samuel Beckett* ▰ DUYGU YOLCULUĞU/*Laurence Sterne* ▰ BETTY BLUE/*Philippe Djian* ▰ AĞAÇKAKAN/*Tom Robbins* ▰ ANARŞİST/*Tristan Hawkins* ▰ BAKAKAİ/*Witold Gombrowicz* ▰ PORTNOY'UN FERYADI/*Philip Roth* ▰ 10½ BÖLÜMDE DÜNYA TARİHİ/*Julian Barnes* ▰ SUNİ TENEFFÜS/*Ricardo Piglia* ▰ MANŞ ÖTESİ/*Julian Barnes* ▰ ADA/*Aldous Huxley* ▰ GÜLÜN MUCİZESİ/*Jean Genet* ▰ MÖSYÖ/*Jean-Philippe Toussaint* ▰ ÇİÇEKLERİN MERYEM ANASI/*Jean Genet* ▰ BAŞUCU OĞLANI/*Alison Fell* ▰ YARATIK/*John Fowles* ▰ SENİ SEVMİYORUM/*Julian Barnes* ▰ ZENCİLER/*Jean Genet* ▰ TÜNEL/*Ernesto Sábato* ▰ KARA PRENS/*Iris Murdoch* ▰ KARNINDAN KONUŞANIN ÖYKÜSÜ/*Pauline Melville* ▰ TANRI'NIN AĞZINDAN EVRENİN HİKÂYESİ/*Franco Ferrucci* ▰ HAYATIN VE AŞKIN YASALARI/*Connie Palmen* ▰ KAHRAMANLAR VE MEZARLAR/*Ernesto Sabato* ▰ KAYNAK VE ÇALI/*Michel Tournier* ▰ CENNETE BİR KOŞU/*J. G. Ballard* ▰ DİŞİ ADAM/*Joanna Russ* ▰ FLAUBERT'İN PAPAĞANI/*Julian Barnes* ▰ ALDATMA/*Philip Roth* ▰ KOKAİN GECELERİ/*J. G. Ballard* ▰ ACABA NASIL?/*Samuel Beckett* ▰ MANTISSA/*John Fowles* ▰ KOLEKSİYONCU/*John Fowles* ▰ BENJAMİN: DAR GEÇİTTEKİ AYDIN/*Jay Parini* ▰ METEORLAR/*Michel Tournier* ▰ ARKADAŞLIK/*Connie Palmen* ▰ AŞK VESAİRE/*Julian Barnes* ▰ SİRİUS'TAN GELEN KURBAĞA/*Tom Robbins* ▰ BAYAN GULLIVER CÜCELER ÜLKESİNDE/*Alison Fell* ▰ GELECEKTEN ANILAR/*William Morris* ▰ BENİMLE TANIŞMADAN ÖNCE/*Julian Barnes* ▰ İNGİLTERE İNGİLTERE'YE KARŞI/*Julian Barnes* ▰ İYİ İŞ/*David Lodge* ▰ YİTİK RUHLAR IRMAĞI/*Connie Palmen* ▰ TERAPİ/*David Lodge* ▰ ÖLÜRKEN/*Jim Crace* ▰ GÜZELLİK HIRSIZLARI/*Pascal Bruckner* ▰ SÜPER KENT/*J. G. Ballard* ▰ SISKA BACAKLAR/*Tom Robbins* ▰ BETON ADA/*J. G. Ballard* ▰ İLK AŞK, SON TÖRENLER/*Ian McEwan* ▰ GILLES İLE JEANNE/*Michel Tournier* ▰ BİR KOMÜNİSTLE EVLENDİM/*Philip Roth* ▰ KIZILDERİLİNİN ŞARKISI/*James Welc* ▰ SİNEMA MÜDAVİMİ/*Walker Percy* ▰ KARANLIKLARIN EFENDİSİ/*Ernesto Sabato* ▰ METROLAND/*Julian Barnes* ▰ BİZİ NEDEN TERK ETTİN SAYIN BAŞKAN?/*François Vigouroux* ▰ DÜŞÜNCE BALONLARI/*David Lodge* ▰ MİLENYUM İNSANLARI/*J. G. Ballard* ▰ MÜNECCİM KRALLAR/*M. Tournier* ▰ BEYAZDAKİ KARA/*Maggie Gee* ▰ KAYBOLUŞ/*G. Perec* ▰ HINÇ AYLARI/*P. Bruckner* ▰ LİMON MASASI/*J. Barnes* ▰ BÜYÜCÜ/*J. Fowles* ▰ GÜNDOĞUMUNA YOLCULUK/*J. Barnes* ▰ OKLUKİRPİ/*J. Barnes* ▰ FİSKADORO/*D. Johnson* ▰ HAYALETLERİN GÖÇÜ/*P. Melville* ▰ ÖLEN HAYVAN/*P. Roth* ▰ SICAK ÜLKELERDEN DÖNEN VAHŞİ SAKATLAR/*Tom Robbins* ▰ PASTORAL AMERİKA/*P. Roth* ▰ ABANOZ KULE/*J. Fowles* ▰ ARTHUR VE GEORGE/*J. Barnes* ▰ VAHŞET SERGİSİ/*J. G. Ballard* ▰ VİLLA MEÇHUL/*Tom Robbins* ▰ ASKER GRAMAFONU NASIL TAMİR EDER?/*Saša Stanišić* ▰ FARMAKON/*Dirk Wittenborn* ▰ NE KADAR İLERİ GİDEBİLİRSİN/*D. Lodge* ▰ GERİYE UÇAN YABAN ÖRDEKLERİ/*T. Robbins* ▰ BİR SAHTEKÂR OLARAK HAYATIM/*P. Carey* ▰ İNTERNETTE BALIK AVLAMAK/*Nasreen Akhtar* ▰ LANCELOT/*Walker Percy* ▰ ÖLÜ BİR DİLDE AŞK/*Lee Siegel* ▰ VAHŞİ İNSANLAR/*Dirk Wittenborn* ▰ GÜNEŞİ DURDURACAĞIZ/*F. Bouillot* ▰ SHYLOCK OPERASYONU/*Philip Roth* ▰ KAYBEDENLERİN BELLEĞİ/*Michel Ragon* ▰ SAVAŞ ARTIĞI/*Ha Jin* ▰ YAZAR, YAZAR/*D. Lodge* ▰ B. BİRA/*Tom Robbins* ▰ Eve Yüzmek/*Rolf Lappert* ▰ *Hafız Divanı/Mehmet Kanar* ▰ *Kuzeye Göç Mevsimi/Tayeb Salih*

'If seven maids with seven mops
Swept it for a half year,
Do you suppose' the Walrus said,
'That they could get us clear?'
'I doubt it' said the Carpenter,
And shed a bitter tear.

LEWIS CARROLL,
Through the Looking-glass

Bu kitaptaki karakterlerle gerçek hayattaki kişiler arasındaki her türlü benzerlik tesadüftür. Leidse Hout'un girişindeki dondurmacı Blanchard dışında.

Tahta Gül

Sakallı muhterem gorilin torunlarının ortasında durmuş fotoğraf çektirdiği ahşap duvarlı oda, ağacın tepesindeki bir kulübeye veyahut gemi kamarasına benziyor. Babam o fotoğrafta en sağda duruyor. Henüz küçük bir çocuk. Objektife içinden gerçekten kuş çıkacakmış gibi saf bir ifadeyle bakıyor. Amcam Pieter'a bakınca ise insan, ileride kızlarının bizi ziyarete geldiklerinde, dua sırasında gülüşerek bahçeye koşacaklarını görüyor. Öyle korkardım ki, 'Amin' dedikten sonra babamın kafalarımızı birbirine tokuşturacağını sanırdım. Oysa yalnız 'bacaksızlar sizi' demekle yetinirdi. Öte yandan, o Tanrıya inanmayan amcam, büyükbabam öldüğünde, cenazesi defnedilmeyi beklerken buz gibi olmuş yüzünü içtenlikle öpmüştü. Babam bunu hafiften ağzını eğerek anlatmış ve eklemişti: "Babamı ne kadar sever-

sem seveyim, bunu asla yapamazdım." Fotoğrafta henüz küçük bir çocuk olan ve boşandıktan sonra bizimle birlikte oturan, bana vaat ettiği bir kol saatini istemeyerek de olsa vermek zorunda kalan amcam Louis de sonradan aynı yüz ifadesini takınmıştı. Louis Amcam eski altın ve mücevher satın alır, bunların içinden sık sık kol saatleri çıkardı. Akşamları lambanın altında kerpetenle saatlerin altın ve gümüş kasalarını çıkarır, mekanizmalarını bize verirdi. Her seferinde, saatlerin böyle parçalara ayrılmasına ne kadar üzüldüğümü söylerdim. Böylece nihayet bana bir tanesini vermeye ikna olmuştu. Muhtemelen unutacağını düşünmüştü. Bense her akşam eve geldiğinde ona saati soruyor, pes etmiyordum. Bir gün annem sinirli bir biçimde "Madem böyle yapacaktın, ne diye çocuğa söz verdin!" dedi. İşte o zaman verdiği sözü yerine getirmek zorunda kaldı. Bir keresinde, odada kimse yokken, yüzünde ciddi bir ifadeyle tekli koltuğuna oturup benden önünde dikilmemi istemişti. Önünde ama biraz uzağında. Cebinden büyük bir portakal çıkarmış, cezbedici biçimde bana uzatmıştı. Portakala bakarken gözleri ışıldayarak "Hangisini tercih edersin, bu sulu leziz yafayı mı" diye sormuştu, "yoksa bunu mu" diye eklemişti kayıtsızca. Yarı kapalı elinin gölgesindeki saati neredeyse saklayarak tutuyordu. "Bunu" demiştim saati işaret ederek. Beni hiç affetmedi. Portakalı cebine koyup odadan çıktı. Ama öcünü sonradan aldı. Onunla ne zaman yalnız kalsam bir sürü korkunç hikâye anlatıp durdu.

Siyah kıvırcık saçları, insanın içini sızlatan guatrlı boynu ve kömür karası, yakıcı, sessiz film aktristi gözleriyle halam Trees'in o fotoğrafta huzur verici bir sevimliliği ve güzelliği vardı. Sonraki yıllarda çekilmiş fotoğraflarda, cildi zamanla dükkânımızdaki kaymak taşından abajur kadar saydam bir beyaza dönüşürken daha çok Billie Holliday'e benzemişti. Yüzünde, ışık gibi serilmiş bir tabaka insanlık vardı. Savaştan hemen önce ailesini aniden terk etmiş, aylarca ülkeyi oradan oraya dolaşmıştı. Eve, gittiği her yerden kızarmış tavuklar, konserve yiyecekler ve çocuklar için şekerlemeler göndermişti. Sonunda onu bulduklarında hemen hastaneye kaldırılması gerekmişti. Kuluçka döneminde Hıristiyanlığa özgü insan sevgisi kılığına bürünmüş olan korkunç bir hastalık, vücudunu birkaç haftada harabeye çevirmişti.

Annem evraklar ve aile belgeleri arasında o fotoğrafa rastlayınca, yüzündeki ifadeden bulduğu şeyin tuhafına gittiğini anlamıştım. Bu açıkça görülmüyordu, yalnızca ağzının aldığı şekilden anlamıştım. Buna sebep, üzerinde fitilli kadife takım elbisesiyle ve her iki dizinde birer çocukla genişçe oturan o sofu maymun muydu? Yoksa ellerini patates kabuğu soyar gibi sakince en iyi elbisesinin üzerinde kavuşturmuş duran o kadın mıydı? Babamın annesi. Babam babasının ölümünden sonra annesine bakmaya başlamıştı ve annem babamı onun yanından güçlükle alabilmişti. Babam, ne zaman annesini yanız bırakmak zorunda kaldığından bahsetse, savunma olarak, insanın anasını ve babasını bırakıp karısına yapışacağını ve bir beden olacaklarını anlatan İncil metnine ihtiyaç duyar.

Belki işin içinde kıskançlık da vardı, zira babam, annesiyle babası öldükten sonra onlara evde fiziki boyutlarından daha büyük bir yer vermişti. Onları duyduğu hayranlıktan ötürü, salonda, geniş kenarlı siyah oval çerçeveler içinde, rahatça incelenemeyecek kadar yüksek bir yere asmıştı. Fakat bu yükseklik nedeniyle görüş alanımızdan kaybolmaları, bunun derin bir saygı yoluyla ifade edilmesi üzerine katlayarak telafi edilmişti. Sanki babam onları kendi eliyle cennete yükseltmek istemiş ama tavan yüzünden engellenmişti. Fotoğraflarını yılda birkaç kez örümcek ağlarından fırçayla temizlenmesi gerektiğinde dikkatlice duvardan alınıp, divana koyuldukları zaman görürdüm. Sonrasında duvar kâğıdı, fotoğrafların asıldıkları iki koyu renkli yerin altında yeni gibi ortaya çıkardı. Oysa annemin annesiyle babasının yalnızca, takvimle radyo arasında bir yerlerde, ince altın bir çerçeve içerisinde küçük bir fotoğrafı vardı. Bu durum öldüklerinde de değişmedi.

Annemle babam, her biri Paulus'un sözünün bir bölümünü temsil ediyorlar: 'Yılan gibi akıllı, güvercin gibi saf olun.' Annemi güvercinler kadar dürüst görmüşlüğüm elbette ki vardı fakat babamın yılan gibi akıllı olduğuna hiç rastlamamıştım. Belki de güvercinle yılan arasında yapılan bu karşılaştırmanın nedeni dönen boyundu. Babam eskiden şaka yollu evin başı olduğunu söylediğinde, annem kurnazca ve utangaç bir gülümsemeyle şöyle derdi: "Erkek baş, kadınsa boyundur. Ancak boyun dönerse baş döner." Gerçekten de öyleydi ama

babamın bunun farkında olduğunu hiç sanmıyorum. En azından sıkboğaz edecek, otoritesine zarar verecek bir şey olarak değil. Ne de olsa annem neredeyse algılanamayan mimiklerini kontrol etmekte usta biridir. Hep duygularını saklamış, hayalkırıklığına uğramış bir kadın. Ağabeyim öldüğünde ancak kendini mutfağa kilitledikten sonra ağlayabilmiş biri. Beklenmedik bir anda bahçeden içeriye girdiğimde de, hemen yüzünü önlüğüne silip bir gayret mutfak işlerine girişmişti. Bir dolu çocuk dünyaya getirmiş de olsa, babam adı Eski Ahit'te geçen damızlıklardan birinin karısıyla ilişkiye girip onu hamile bıraktığını anlatırken yine de sandalyesinde huzursuzca kıpırdanırdı. Bir keresinde, kedi yemek sırasında masanın altında doğurunca paniğe kapılmıştı. Sandalyelerimizden kıpırdamamamız söylenmişti ama ağabeyim yan tarafa eğilip bağırmıştı: "Poposundan dışarı atıyor!" Annem hızla tuvalete yönelmiş, babamsa kömür küreğiyle bebeği dikkatlice karton bir kutuya koyup, kutuyu anne kediyle beraber kömürlüğe götürmüş, sonra geri gelmişti. Annemdeki bu bastırılmışlığın dini bir nedeni yoktu, sebep gençliğinde gizli olmalıydı, gördüğü veya yaşadığı bir şey... Tıpkı, kendi anlatmasına göre, bilmediği bir evde merdivenlerden yukarı çıkarken, koridorun alacakaranlığında aniden bir kedi üzerine atladığı için hayvanlardan korkmaya başlaması gibi. Ama o, asla sırrını açığa vermez. Tüm hayatı boyunca düzen için, birazcık refah, birazcık mutluluk için yanıp tutuşmuş, o yarı kutsal, babam olacak çingeneyle bir aşağılamadan diğer rezalete, bir gülünç durumdan ötekine koşmuş bir kadın. Beklenmedik bir anda misafir geldiğinde, gergin bir şekilde önden odaya fırlayıp, böylece bu gelenlerle hiç tanışıklığı olmayan yabancı misafirler gelmiş de alelacele dehlizden üflenmişler gibi, halının dört bir yanındaki deliklere sandalyeleri hızlıca yerleştirirdi. Eşyalar birbirlerinin üstüne binmiş, dükkân boş karton kutusu yığını haline dönmüşken, bilgiçlik taslayan ve sürekli olarak kapladığımız toplumsal mevkii basamakları hakkında bilgi veren kız kardeşime, bizim hali vakti yerinde orta sınıfa ait olduğumuzu söylerdi. Bunun üzerine ağabeyim küçümser bir gülümsemeyle odadan çıkar, bana şöyle derdi: "Biz basit bir işçi ailesiyiz ve sana bakınca, buna 'aylaklığa eğilimli'yi de eklemek lazım."

Babam içinse bunların hiçbiri geçerli değildi. Onun için bir tek Kıyamet günü, üzerine giysi misali serilmiş nurla O'nun tahtının önünde dürüstçe durabilmek önemliydi. Bulutları kendine savaş arabası yapan, rüzgârın kanatlarında gezen Rab. Tepeleri kuzular gibi hoplatıp zıplatan, ırmaklara mutluluktan el çırptıran... Babam her an dünya üzerindeki her şeyle arasına mesafe koymaya hazırdı. Duayı "Evet. Ya Rab İsa, tez gel! Amin" sözleriyle bitirdiğinde sesi öyle bir çıkardı ki, hepimiz gözlerimiz kırpışa kırpışa oturup kalırdık. Annemse nasıl bakacağını bilemezdi. Muhakkak o sırada sabunlu suya koyduğu halde lekeleri çıkmayan çamaşır gibi sıradan şeyleri düşünüyor olurdu. Bense 'İsa aniden bulutlara gelse, hayvanların olduğu kutularıma ne olur, günahlarımı unutabileceğim için mutlu olur muyum' diye düşünürdüm. Ağabeyim yasağı delip avazı çıktığı kadar "Afiyetler olsun!" diye bağırana dek kimse masadan kalkmaya cesaret edemezdi.

Annemle babam Amsterdamlıydı. Babam Yahudi mahallesindendi. Küçük bir çocukken Sebt günleri, uşakları, hizmetçileri, hayvanları ve iskeledeki yabancıları da dahil olmak üzere o gün çalışmayan Yahudi mahallelerinden birinde mum yakması gerekiyordu. Tabii ki küçük bir Hıristiyan olarak o bunlara tabi değildi. Amsterdam'ın ışıklı fotoğraflarını gösterirken, hep Yahudi bir sokak satıcısının mallarıyla dolu el arabasıyla durduğu sokak köşelerini işaret ederdi. Portakal, kestane kebap... Kestane satanların burnunda hep bir kabarcık olurdu. Babam satmak için mallarını öven o insanların bağırışlarını taklit ederdi.

Annem Overtoomluydu. Burada, babam bir keresinde başta ilişkiye karşı çıkan gelecekteki kayınpederini meşe tahtasından bir dolaba kilitleyip, evliliklerine onay verene kadar onu oradan çıkarmayacağını söylemiş. Büyükbabamın bunu yıllar sonra bile unutmadığı görülebiliyordu. Huzursuz, buruşmuş bir kafası ve çok açık renkli gözleri vardı. Sevimsiz bir adamdı, saplantılı nevrotik bir deliydi ve evin diktatörüydü. Dört-beş yaşlarında bir çocukken bir gün bize geldiklerinde bisikletimle karşısına dikilip benzin pompasına kadar sürdüğüm ve manav yerine sebzeci dediği için çok kibar olduğunu düşündüğümüz küçük ve narin babaannemi çok uğraştırmıştı. Annem eskiden herke-

sin, büyükbabam eve gelmeden az önce evde her şey yerli yerinde mi, diye kontrol ettiğini anlatırdı. Fincanların üzerlerindeki desenler, tabaktaki desenlerin karşısına gelecek biçimde çevrilirmiş, zira eve geldiğinde ilk olarak bunu kontrol edermiş. Bunları düzgün görünce, zehir püskürtecek gibi masa örtüsüne bakar, avizenin ucundan işaret parmağıyla aşağıya doğru dikey bir hat çizermiş. O parmak ucu masa örtüsünün tam ortasına gelmezse, vay hallerine. Masanın üstü boşaltılır, ortalayana dek köşelerden çekilirmiş. Şömine rafının köşelerinde duran pandüllü saatlerin ikisi de, köşelerden tam sekiz parmak içeride durmalıymış. Birazcık kaymış olsalar, hemen fark eder, mezuruyla düzeltirmiş. Kahveyi yalnızca porselen fincandan içermiş. Kahvenin belirli bir yüksekliğe kadar doldurulması gerekirmiş, yoksa içmezmiş. Fincanına çay doldurulacaksa önce şeker, sonra süt ve en son çay konulmalıymış. Başka türlü yapılırsa, fincanı da alıp mutfağa gider, içini lavaboya boşaltıp fincanı yerine koyarmış. Veyahut ürkütücü öfke nöbetlerinden birine tutulup, Saksonya porselen biblolardan birini ya da büyükannemin ıvır zıvırlarından bir şeyleri yere fırlatırmış. Öte yandan bu hesaplanmış bir nöbetmiş, zira kendi sevdiği hiçbir şeye asla kıymazmış. Ayrıca her partiyi mahvetmekte de üzerine yokmuş. 5 Aralık'ta Noel Baba kılığına girermiş. O tarih geldiğinde güya hep bir arkadaşını ziyarete gitmesi gerekirmiş. Büyükannem de oyuna katılır, "Ne yazık, tam da aziz adam her an gelebilecekken çıkması gerekti" dermiş. Büyükannem onu dışarı çıkardığında herkesin odada kalması gerekirmiş. Peşinden hemen ön odada büyükbabamın giyinmesine yardım edermiş. Çocuklar sürgülü kapıların beri yanında büyükbabamın küfrettiğini, kudurduğunu duyarlarmış: "Allah'ın belası şey!" Bir süre sonra onun korkusundan titreşmeye başlarlarmış. Pamuk gibi kaşlarının altında açık renkli gözleri öfkeden çelik gibi sert bakarmış. Yeni yıl akşamı, saat on ikiye beş kala, elektrik süpürgesini çıkarıp şöminenin etrafındaki külleri süpürürmüş. Birbirlerinin yeni yılını, süpürgenin hortumu ve kablosunun üzerinden birbirlerine sarılarak kutlarlarmış. Evin en büyük çocukları elektrik süpürgesini hole koyarlar ama o yine içeri çekermiş, böylece yeni yıl çoğu zaman şiddeti artan kavgalarla başlarmış. Veyahut saat on ikiyi vurmadan hemen önce evden çıkar, saatlerce sokaklarda dolaşırmış.

Büyükbabam hep Tanrı sözünü ararmış. Bir kiliseden diğerine, bir süreliğine de olsa 'muhteşem bir vaiz' diye adlandıracağı bir papaz bulana dek yürürmüş. Şehrin öbür ucunda bile olsa. Ölçüyü kaçırdıklarında güderi eldivenleriyle suratlarına bir tokat indirdiği oğulları gergin ve ürkek, tıpış tıpış önünden yürürlermiş. Bir keresinde, epeyi geç kaldıklarında Profesör Den Hartog vaazını kesip, "Değerli cemaat, sözlerime ara vermem gerekiyor zira arkadaşım içeri girdi" demiş ve işaret ederek en ön sıraya davet etmiş. Büyükbaba hep eli kulağında, dikkatini vererek dinlemekten kaşları çatılmış otururmuş. Ama anneme göre, duymak istediği her şeyi duyarmış.

Savaştan önce Overtoom'da kalırken, bana kehribar taşından sapı kırık eski bir pipo vermişti. Ona Vondelpark'tan bir dal beyaz alıç getirdiğim için vermiş olmalıydı. Üst kısmı, yırtıcı bir kuşun açık pençesinin içi biçiminde lüle taşından incelikle oyulmuştu. Sonradan pişman olmuş, geri almak istemişti. Bize her geldiğinde, yalnız kaldığımızda, tedirgin sıska elleriyle kolumdan yakalar, açık renkli gözleriyle şaşkın ve dik dik bakar, beni hafifçe sarsardı. "İyi düşün bakalım, eminim onu nereye sakladığını hatırlıyorsundur." Bense gözlerimi ona dikersem, o gelmeden önce pipoyu koyduğum kirişin arkasındaki yeri gözlerimden okuyacağından emin olduğum için kafamı kesin bir şekilde hayır anlamında sallardım.

Ne zaman bir şeyle ilgili mızmızlansam ve bunu devam ettirsem, babam, 'Bu özelliği hiç de yabancı gelmiyor' derdi. Bunu söylemekle büyükbabamı kastederdi. O zaman annemin gözlerine baktığımda, "Kendi ailene bak" diye düşündüğünü anlardım. Ama o hiçbir şey söylemezdi.

Henüz kısa bir süre önce, babam başını ileri geri hafifçe sallayarak bana, "Annenle birbirimizi tanımaya başladığımızda aramızda her şey harikulade gidiyordu" demişti. Yaşlılıktan kırmızı damarların belirdiği gri gözlerini dışarıya dikmişti. Bunun peşinden en tuhaf tesadüflerin sebep olduğu acayip bir hikâye geleceğini düşünmüştüm. Tanrının eli yine açıkça hissedilecekti. Onunla ahbaplarında tanıştıklarını anlatmıştı. Yani yüz kişiden doksan dokuzunun tanışma biçimi. Yaz sonu evlenmişlerdi. Gökyüzünün açık mavi, havanın rüzgârsız, her yeri tül gibi saran hafif bir sisin hâkim olduğu güzel

Eylül günlerinde eve geldiğimde hep, "Annenle işte böyle bir günde evlenmiştim" derdi ve peşinden her şeyi gözünün önünde canlandırırdı. Ben de Tina Teyzemi düşünürdüm. Ayak parmakları tramvayın altında ezilmişti, bu yüzden annemle babamın evliliği bir süreliğine ertelenmek zorunda kalmıştı. Çocukken - başlarına ne geldiğini merak etsem de - ayak parmaklarının kötü olduklarını düşünmezdim, asıl ürkütücü olan ayakkabı giyeceği vakitlerdi. Özellikle de, salonumuzda kazadan hemen önce tombul bacaklarını saran bağcıklı çizmeleriyle çekilmiş bir fotoğrafı asılı olduğu için.

Ablam, ben dokuz-on yaşlarımdayken, çamaşır dolabındaki çarşafların arkasında sararmış mor bir kurdeleyle bağlanmış bir tomar mektup bulmuştu. Tuhaf bir şekilde gülmüş, içlerinde bir sürü acayip şey yazdığını fısıldamıştı. Gafil bir anda mektuplara göz gezdirecek fırsat bulmuş, babamın el yazısını hemen tanımıştım. Mektupları, babasının ona ölüm döşeğindeyken verdiği Makabeler'deki cümlelere benzer sözlerle süslemişti: 'Kutsal Topraklarımızda tekrar görüşmek dileğiyle, Sevgili baba.' Mektup sadece daha resmi, daha az süslüydü. Hâlâ hayal meyal bir şeyler hatırlıyorum: "Sevgili Karıcığım, pazar günü yine sana yakın olmak, seninle el ele çimenlere uzanmak, sana öylesi yakın olmak ne kadar güzel olacak." Ama okuduğum şey bana gerçekdışı gelmişti. Tıpkı savaşta Almanların Yahudi olduğunu düşünerek birkaç kez yakalayıp hapse atmalarına yol açan yakışıklı simetrik yüzü ve siyah bukleleriyle objektife hayalmiş gibi baktığı evlilik fotoğrafları gibi. Annemse, hafifçe babama doğru eğilmiş, beyaz eldiven içindeki eli babamın kolunda, yarısı duvağın arkasına gizlenmiş yüzünde hafif bir merak ifadesi gizli. Yanlarında hafif kahverengi ışığın aydınlattığı bir palmiye var. Ama babam için her şey canlı. Hâlâ ara sıra anneme şaka yollu takılıp şiir okuduğunda aklına bu fotoğraf geliyor:

Mevsimlerden yazsa, hava da güzelse,
Ve hava sıccak,
Güzel karıma döner, derim ki,
Hemen şehirden kaçalım.

Yine güneşli bir pazar sabahı, meşe ağacından yapılmış büyük yataklarını görüyorum. Annem sırtının arkasına yastık koymuş halde yatakta dik oturuyor. Saçları başının yan tarafında kalın bir atkuyruğu biçiminde toplanmış. Önünde, battaniyenin üzerinde duran ekmek kesme tahtasında, kızarmış ekmeğin üzerine yağ sürüyor. Üzerinde bir seyis resmi olan portakal rengi uzun teneke kutu, battaniye katının arasında yarıya kadar gömülmüş. Onun yanındaki babam ise belirgin bir biçim almamış. Yalnızca battaniyede bir bombe yaratmış. Kız ve erkek kardeşlerim battaniyenin altında her bir yere dağılmış hayal meyal itişiyorlar. Ama kendimi net bir biçimde ayakuçlarında dururken görüyorum. Annemin nasırlı ayaklarını okşarken, bir yandan da sık sık şarkısını söylediği, küçük oğlu Harry'yle beraber kanayan ayaklarıyla buz kütlesinin üzerinden kaçan Eliza'nın hikâyesini düşünüyorum. Annemin başının yanında, yatağın büyük gül oymalı ahşap başucunda baklava biçiminde bir oyuk var. Ayrıca garajın katranla örtülü çatısıyla, üzerinden antenlerin geçtiği ve bir karganın tünediği beyaz porselen saksıların olduğu direği de görüyorum.

Annemle babam Amsterdam'dan Oegstgeest'e hemen taşınmamışlar. Önce, babamın kayınbiraderiyle gemi motoru fabrikası işine başladığı Leiden'da oturmuşlar. Birkaç yıl sonra babam, adamın onu kandırdığını, küçük mavnacıları dolandırdığını, belirli parçaları daha alçağa rezerve ettiğini ve diğerlerini cebine attığını fark etmiş. Büyük bir kavgaya tutuşmuşlar, babam öfkeden titreyerek demir bir çubukla kayınbiraderinin karşısına dikilmiş. Bu olayı daha sonra bize şakaklarındaki damarlar kabararak anlattığında, "Onu Tanrı korudu, yoksa döve döve öldürecektim" demişti. O enişte daha sonraları, kavga yatışınca, doğum günlerinde kare biçimindeki büyük Amerikan arabasıyla bize gelmeye devam etmişti. Gülle gibi bir adamdı, halis tanrıtanımaz biriydi, üstdudağının üzerini kaplayan sarı bıyıkları vardı. Uyluklarına uzanan koca göbeğiyle iskemleye bacakları açık olarak oturduğu için ona Türk derdik. Doğum günümde, yeleğinin cebinden bir gulden çıkarmış, kumbaramı sormuştu. Kumbaram yoktu, kriz zamanlarıydı. O guldeni öyle kolayca vermek istemiyordu. Bahçedeki bir çiçek saksısının deliğini büyütmem gerekiyordu, böy-

lece demir para içinden geçebilecekti. Saksıyı bir tabağa ters çevirerek koyup, ona götürmemi istiyordu. Geniş yüzünde hoşnut bir kahkahayla, parayı delikten zarif bir el hareketiyle fırlatmış, para şıkırtıyla tabağa düşmüştü. O zamanlar bazen onu gözümde canlandırırdım. Hayalimde etrafı öfkeli mavnacılar tarafından çevrilmiş halde bir iskemleye sıkıca bağlanmış olurdu. Kafasında fesi andıran bir saksı olur, gemiciler bu saksının içinden geçecek biçimde kafasına sürekli sert biçimde guldenler fırlatıyor olurlardı.

O enişteyle halam bir keresinde kedime eziyet etmeme de sebep olmuşlardı. Şişman sarı köpekleriyle bizi ziyarete gelmişlerdi. Halam birden köpeğin tüylerinde bir kene görmüştü. Kumsalda enişteyin sırtındaki sivilceleri sıkarken aldığı zevkin aynısıyla, keneyi köpekten cımbızla almıştı. Minik ayakları gövdesinin altında beyhude hareket eden, karidese benzer küçük kara vücuduyla aslında bir yağ birikintisinden ibaret o pis hayvanı dikkatlice incelemiştim. Enişte onu ezmemin faydası olmayacağını, bunun yalnızca hayvanın besin stokunun etrafa saçılmasına yol açacağını söylemişti. Peşinden tamamen farklı bir hayvanı anlatmaya başlamıştı. Hayvanlarda çok kene olursa hastalanabilirler, zamanla bir deri bir kemik kalıp ölebilirlermiş. Keneyi bir gazete parçası üzerinde kül tablasının içine koymuş ve yakmıştı. Ateş söndüğündeyse, üzerine purosunun halen kor halindeki tütününü basmıştı. Bu olay üzerinden çok geçmemişti ki, bir gün bahçede kucağımda kediyle otururken, patisinin arkasındaki yumuşak kısmın hemen üzerinde bir yumru hissetmiştim. Patisini yukarı kaldırdığımda pis bir kene görmüştüm. Hemen odunluğa gidip kerpeteni kapmıştım. Kediyi kucaklamış, keneyi dikkatlice kıskacın içine almış, aynı anda kerpeteni kapatıp çekmiştim. Kedi korkunç bir çığlık atmış, hıslayıp tıslayarak bitkilerin arasına fırlamıştı. Akşamüzeri hafifçe topallayarak ortaya çıktı. İlk zamanlar benden ürkerek kaçmış, sonra yeniden eski haline dönmüştü. Bense kedi kucağımda otururken bir daha oraya bakmaya veyahut dokunmaya hiç cesaret edemedim. Tesadüfen diğer patideki yumrunun üzerini okşadığımda ise içimi bir sıcaklık kaplıyordu. Böyle zamanlarda gözlerimi sıkıca kapatıyordum. Ama bunun faydası olmuyordu. O kanlı yaratığın kerpetenin ağzındaki hali hep gözümün önüne geliyordu. Halamın

şömine rafında duran, kucağında bebekle çektirdiği fotoğrafına baktığımda gözümün önüne her seferinde aynı görüntü geliyordu. Olağanüstü çirkin bir kadındı, kucağındaki küçük çocuksa buruş buruştu. Annem toz alırken, babam ortalıklarda yoksa, hep "Evvela yavru maymunuyla şu maymunun tozunu almak lazım" derdi. Esasında çocukları onları pek de mutlu etmemişti. El arabasının tentesi altında beş kuruşluk fahişelerle sikiştiklerinde henüz on beşlerine basmamışlardı. Onlarda kaldığım zaman kuzenimle dışarı çıktığımızda, yengem özellikle üzerine basa basa kuzenimin çaktırmadan bir yerlere işememesine dikkat etmemi söylerdi. Böbreklerindeki bir şeyden dolayı idrarı kanlıydı. Bir baş belası olup da yolda ayak direrse hep, "Söylediğimi yapmazsan annene kan işediğini söylerim" derdim. Bu oğlanlardan biri, eline geçen her şeyi çalıp çırptığı için babaları tarafından Akdeniz'de bir adaya sürgüne gönderilmişti. Geceleyin annesiyle babasının yatak odasından bir halı almayı bile başarmıştı. "Biz hiçbir şeyden habersiz uyurken, yatağın ayakucunun ayaklarını bile kaldırmış. Boğa gibi güçlü bu velet" demişti babası gururunu saklayamayarak. Bir diğeriyse sübyancılıktan Endonezya'da hapis yatmıştı.

Yine de eniştem multimilyoner olmuştu. Ölüp de bedenini kurtlar yiyeli çok oldu. Ölüm döşeğindeyken "İşte hayatın boyunca bunun için çalışıyormuşsun demek ki!" demişti. Bunlar son sözleriydi.

Yaptıkları kavgadan sonra babam kendi payını alıp Oegstgeest'te baharat dükkânı açmıştı. Esasında, başlangıçta bilinen baharat dükkânlarından değildi, görkemli bir şarküteri işiydi. Vitrinden dükkân camının alt tarafına doğru eğik biçimde yerleştirilmiş açık sarıya boyalı tahta parçasında, yeşil renkte harflerle, 'KURUYEMİŞ – MEZELER – NEFİS ET ÜRÜNLERİ' yazıyordu. Kapıdan girildiğinde, hemen solda, küçük vitrinin altında: KOLONİ ÜRÜNLERİ yazısı görülüyordu. Kapaklı kavanozlar içinde lombok*, kroepoek udang**, trassi***, vanilya çubukları ve tarçın çubuklarıyla kurutulmuş, yıkanmış ve unlanmış şahane büyük yumru kökleri satılıyordu. Kapının camına, şık, sade ve köşeli harflerle babamın ismi boyanmıştı.

* Kırmızı veya yeşil küçük acı İspanyol biberi.
** Kızarmış karides cipsi.
*** Mayalı ince çekilmiş karides

Dükkânın içinden sokağa bakıldığında, ışıkta kapının camındaki fırça darbeleri görülüyordu. Pis, gri bir boyayla baştan savma boyanmıştı. Üzerinde kapıya vidalanmış, kırmızı bir kalbin üstünde ve altında KOFFIEHAG – KAFEİNSİZ KAHVE yazılı beyaz emaye tabela da hemen görülüyordu.

Oegstgeest'e Dönüş

Sabahları gelip geçenler, hep aynı insanlardı. Saat yedide siyah yağmurluğuyla kısa boylu şişman adam, sabah gazetesini önünde açık tutar, başını bir kez bile kaldırıp bakmazdı. İri bir bouvier onu yavaştan çekerdi. Köpek bir ağacın yanında durursa, o da dururdu. Tasmanın yeniden gerildiğini hissedince, okumasını sürdürerek yürümeye devam ederdi. Gazetesini dürülmüş olarak önünde tutunca, rüzgâr var demekti. Bir ileri bir geri süzülen kavaklar da bunu doğrulardı. On dakika sonra, kafasında bigudilerle pasaklı bir kadın, kirli sarı rengindeki süs köpeğiyle geçerdi. Kadının yüzünün derisi, eski patates kabuğu gibi buruş buruştu. Hava yumuşaksa, rengi yalnızca yatak kokusuyla ifade edilebilecek bir sabahlık giyerdi. Çenesi hafif yukarıda olurdu. Burada gri renkte kalın, kıvırcık kıllar büyümüştü.

Hemen hemen aynı zamanlarda, Rus tazısıyla uzun boylu sarışın bir kız geçerdi. Yatağının sıcaklığı sis misali asılı olurdu etrafında. Bir sabah alacakaranlıkta beni çıplak halde merdivenlerden inerken gördüğünden beri camıma bakmaya cesaret edemiyordu. Pasaklı kadının yanından geçerken tasmayı hemen kısaltırdı. Köpeğinin keskin bir burnu olmalıydı, küçük süs köpeğini koklamasına izin vermezdi. Bir süre sonra, karnı yerde sürünen, tarifi imkânsız, şişman köpeğiyle küçük bir oğlan çocuğu gelirdi. Köpeğin kehribar gibi sarımsı, siyah deriden kesilmiş etkisi uyandıran kocaman gözleri vardı. Çocuğa doğru sürekli yüksek sesle havlayarak atlar, o da kollarını açarak köpeğe sarılırdı. Birlikte çok mutlu olmalıydılar. Saat tam yedi buçukta, gözlüklü, koca kafasına taktığı kahverengi şapkası ve ruhsuz vücuduna geçirdiği düğmeleri açık siyah paltosuyla irikıyım hantal bir adam geçerdi. Düğme deliklerinde minik kemanlar vardı. O minik kemanların bir anlamı vardı. Adama kaplumbağa adını takmıştım. Yalnızca duruşundan değil, özellikle paytak ve kendinden emin adımlarından ötürü. Sahibinin, hayvan boğazından çekildiğini hissetmesin diye özenle eğik tuttuğu, asla gergin durmayan tasmasına bağlı cüce bir pincheri vardı. Yağmur yağdığında, küçük yuvarlak piposunu ağzında ters çevrilmiş halde tutardı. Köpeğinin üzerinde mavi bir örtü olurdu. Cüce pincherin önünde çok kibar ve sabırlı biçimde ağır ağır ilerlerdi. Aynı zamanda yüzünden bir gaddarlık da okunurdu. Mizantrop olmalıydı.

Sabah jimnastiğimi yaparken bir yandan ağırlık da kaldırıyordum ki, incire dokundum. Yine birkaç yaprak döküldü. Yeşil ama buruşuktu. Sanki bitki tamamen nemsiz kalmıştı. Bir sopayla toprağı eşeledim, koyu sarı renkte bir yer solucanı hemen yukarı çıktı. Bir bıçakla saksının içindeki toprağı karıştırdım, bir topak gövdeyi yukarı çıkardım. Kökü kuru ve ölüydü. Bıçakla bastırdığımda kırıldı. Kurtarılamaz biçimde gitmişti, hiç hayat yoktu. Kökü parçalara kestiğimde, o sütümsü yapışkan nem gelmiyordu. Kökler çoktandır kurumuştu. Bitki bir süre görünüşünü koruyabilirdi ama sapındaki suyu bitince yapraklar da düşüyordu. Topraktan bir yığın kurt veya danaburnu çıkacağını bekliyordum ama eşeledikçe bıçağa yalnızca tek tük beyaz çakıl taşları geldi. Yer solucanını boş bir kibrit kutusuna koyup,

kaloriferin altına bıraktım. Kurutmak için. Tıpkı bitki gibi. Babam eskiden, yer solucanıyla balık tutmaya kalkarsam balıkların benden onlarca metre uzağa kaçacaklarını söylerdi. Bu da çocuklara anlatılan hikâyelerden biri olmalı. Onu serbest bırakmayı düşündüm ama sanırım birinin şu anda çöp kutusunun yanında, iç içe katlanmış ve iple bağlanmış duran bitkinin sorumluluğunu alması daha doğru ve adilce olurdu.

Bugün öğlen Oegstgeest'e gittim. Yağmur yağıyor, sert bir rüzgâr esiyordu. Yol kaygandı. Sileceklerim iyi çalışmıyorlar, yağmur suyunu kalın bir tabaka halinde camın üzerine yayıyorlardı. Bu yüzden her şeyi eğik bükük görüyordum, gözlerim gözlük takmışım gibi acımaya başlamıştı. Yüzümü ön cama yaklaştırmış, gözlerimi her şeyin titreyip sallandığı jelatinden yapılmış dünyaya dikmiştim. Havaalanına yaklaştığımda, devasa hayvanlar, tekmeleyip duran kızgın atların içine girmiş de haykırarak orgazm oluyorlarmış gibi bir böğürtü koptu. Ekinkargaları ağaç tepelerinde sürüler halinde çığlık atarak uçtu. Biraz sonra berrak gümüş renginde bir Caravelle görünüp, yağmur bulutlarında kayboldu.

Zamanımızın zümrüdüankası, diye düşündüm. Gürültü cehenneminden yeniden doğmuş olarak yukarıya yükselip, kırmızı çiçek zarfları, pistiller ve çırpınarak uçan yapraklar içindeki güzellik kraliçelerini, stratosferden dünyanın bir yanından öteki yanına getiriyor.

Yağmur durmuştu. Silecekleri durdurdum, her şeyi net görebiliyordum.

Kanal karşımdaydı. Hava güzel olduğunda her pazar Katwijk'e giden yol boyunca yürüyüş yapardık. Yürüyüş yolu dardı, arka arkaya yürümek gerekiyordu. Çocuk arabasının tekerlekleri çimenlerin içinden gidiyordu. Bu yorucu bir şeydi. Babam bazen çekmeye yardım ederdi. Kısa olmasına karşın yine de, Rijnsburg ve Katwijk-Binnen'ın içinden geçen büyük yoldan gitmezdik. Sanırım kısa pantolonlarıyla bisikletlerine atlayıp bağrışarak gezintiye çıkmış zındıklar yüzündendi. Felakete götüren geniş yoldu o. Yine de her iki yoldan da aynı uçsuz bucaksız denize ulaşılıyordu. Bu yürüyüş ayrıca

doğada, kanalda, çayır ve çiçekler arasında dolaşabilmek içindi. Kırların zambakları, kraliçenin giysilerinden bile güzeldi. Ağabeyimin gömülü olduğu yeşil kiliseyi geçtim. Kilise mezarlığına gittiğimizde üzerimde palto yoktu. Ağabeyime ait paraşütten yapılmış ince yağmurluğu giymek zorunda kalmıştım. Ağustosun sonunda sıcak bir gündü ama yağmurluğu delerek vücuduma giren soğuk sanki buzdu. Mezarın başında babam çatallı bir sesle "Rab verdi, Rab aldı, Rabbin adına övgüler olsun!" demişti.

Ölümünden bir ay önce ağabeyimle kavga etmiştik. Çizimlerimle alay etmiş, benim işe yaramaz aylağın teki olduğumu söylemişti. Yaptıklarının hıncını almak için, yalnızca pazar günleri giydiği pantolonuna kot düğmesi zımbalamıştım. O ise gülmekle yetinmişti, elbiseler umurunda bile değildi. Yaptığım ona komik gelmişti. Bu işe yalnızca annem bozulmuştu. Ağabeyimin cüzdanından bütün fotoğraflarını alıp odunluğun arkasındaki bahçede yakmıştım. Yüzünün buruşması, kararması, ateş gibi yanması hâlâ gözümün önünden gitmiyor. Geriye yalnızca, bir an gümüşümsü bir parıltı gibi yüzünü gördüğümü sandığım kara bir tepecik kalmıştı. Toprağa tamamen karışana dek üzerinde tepindim. Öldüğünde ondan geriye hiçbir fotoğraf kalmamıştı. Ağabeyim tamamen kara toprağa karışmıştı.

Büyük yoldan sapıp viyadükün altından köyün içine girdim. On iki yaşlarımdayken orada, Katolik kilisesinin köşesinde, duygusuz bir yüz ifadesiyle bir adam dururdu. Çiçek soğanı yetiştirdikleri bölgeden birine benziyordu, hafif hilekâr, biraz bön. Üzerimde gerçek bir binici pantolonu, çizmeler ve ateş kırmızısı bir kazak vardı. Kendimden emin, dik bir şekilde yürüyor, kollarımı ihtiyatlı bir şekilde bir ileri bir geri sallıyordum. Adam birden yırtıcı bir kuş gibi bana bakıp, çok kesin bir ifadeyle "Yakında öleceksin" dedi. Sanki sisin içinde ilerliyordum. Attığım her adıma tereddüt karıştı, mekanikleşti. Her an batabilecekmişim gibi hissetmiştim. Bir an sanki adam hâlâ oradaymış gibi hissettim. O zaman üzerine sürüp parçalarım onu, diye düşündüm. Ama gördüğüm kişi eskiden tanıdığım başka biriydi. Yirmi yıldır görmemiştim herhalde. Derisi yıllar içinde parşömene dönmüştü. Her yanımı ter basmıştı. Pencere önlerinde yılbaşı ve küpe çiçekleri bulunan o villalardaki aynı insanları görüyordum. Es-

kiden onlarla sonsuza dek cennette yaşamam gerektiğini sanırdım. Cilası eskimiş mobilyalarını, kilimlerini ve ufak biblolarını da oraya götüreceklerinden emindim. Hepsi birden orada, üzerlerinde pazarları giydikleri en güzel giysileriyle gidip oturacakları keyifli, samimi yerler yapacaklardı. Burada, aşağıda, zaten şimdiden küçük cennetlerinin sınırlarını çizmişlerdi. Daha sonra aslında hepsinin kül içinde oturmaya gideceklerini, kurtların bile yanlarına yanaşmayacağı dışkı parçalarına dönüşeceklerini fark etmek ne büyük teselli. Rab verdi, Rab aldı.

Yalnız ağabeyimin o fotoğrafları, düşündükçe tüylerimi ürpertiyor. Onca yıl sonra, şimdi bile, bazen geceleri terden sırılsıklam olmuş halde çığlık atarak, sanki boğulacak gibi uyanıyorum. Rüyamda yüzü bana dönük, yanık karası. Kolunu, tıpkı ölürken yaptığı gibi bana doğru uzatıyor. Bense ona ulaşamıyorum, dokunamıyorum.

Annemle babamın evlerinin önünde durdum. Babam pencereden, yolun karşısına, tam yüzüme bakıyordu. Beyaz saçları, kırışık, yanık tenli yüzünün üstünde ışık gibi duruyordu. Bir an için otobüsün arkasında kayboldu ama otobüs geçtikten sonra bakışlarımız yine buluştu. Elimi kaldırdım, ciddi biçimde el sallayarak karşılık verdi. Annem kapıda duruyordu.

"Tesadüfe bak" dedi. "Tam senden konuşuyorduk. Biraz karnabahar kalmıştı, babana diyordum ki, Jan şimdi gelirse, bunu yer. Ne garip öyle değil mi, sanki hissetmişim çünkü asla yapmadığım bir şeydir, sen de bilirsin, masayı daha toplamamıştım. Hemen ısıtayım mı?"

"Hayır anne, ben yemiştim" deyip, tombul kollarını birkaç kez hafifçe sıkıp, öptüm onu.

Başını hafifçe geriye çekip yanaklarını sildi.

"Hâlâ eskisi gibi ıslak ıslak öpüyorsun." Utangaçça gülümsedi.

Annemin arkasından koridorda babam belirdi.

"Demek evin yolunu unutmadın" dedi.

"İçeri gir" dedi annem. "Çay mı yapayım yoksa elma suyu mu istersin?"

"Elma suyu. Susadım."

Annem mutfağa gitti. Bense babamın arkasından yürüyüp geniş tekli koltuklardan birine oturdum.

Sofranın hâlâ kurulu olduğu masada karnabahardan geriye kalanların olduğu servis tabağı duruyordu. Annemin tabağında, içinde frenk üzümlerinin kabuklarından oluşan kabarık bir lapanın olduğu bir süzgeç duruyordu. Babam karşıma oturdu. Meraklı gözlerle bana bakıyordu.

"İlhamını artırmaya mı geldin?" diye sordu.

Güldüm, tam gözlerinin içine bakıyordum.

"İlham için eve gelmeme gerek yok" dedim. "Her şeyi hatırlıyorum. Mesela evlilik yemininiz." dedim, bir yandan da orgun üzerindeki duvara işaret ederek babama bakmaya devam ediyordum. "Onu son hikâyemde kullandım. Zeytin yeşili renginde solmuş kadifeden. Üzerinde birkaç mor menekşe var ve beyaz harflerle 'Rab'be kulluk edin' yazıyor."

"Evet, Rab'be kulluk edin, Romalılara Mektup, Bap 12, 11" dedi dalgınca. "Biz buna hep bağlı kaldık, öyle değil mi hanım" dedi cam bir tepsiyle içeri gelip tepsiyi masanın üzerine koyan anneme.

"Ne dedin bey?" diye sordu annem.

Bir an anneme, duvarların arkasından onu duymamasını anlayamıyormuş gibi isteksizce baktı. Ardından yine bana dönüp, başını iki yana salladı.

"Pazar günü kilisede oturuyordum" dedi. "Ve orada birden adımın geçtiğini duydum. Bu ihtiyar olamaz herhalde, diye düşündüm. Ve o papaz, evet, kendi papazımız değildi tabii ama genç bir delikanlı, senin kitabından bir bölümle ilgili vaaz vermeye başladı. Gençlerin eskiden nasıl dar görüşlü yetiştirildiklerinden bahsetti. Hemen, beni tarif ediyor, diye düşündüm. İhtiyar babanı."

"O sadece bir kitap" dedim. "Sizinle hiçbir ilgisi yok."

"İçinde burada hiç yaşamadığımız bir sürü şey de geçiyor" dedi annem. "O kitaplardaki insanlar biz değiliz."

"Orada annen ve benimle ilgili şaşılacak kadar çok şey fark ettim" dedi azarlayıcı bir tonda. "Biz sizi hep, elimizden gelen en iyi şekilde yetiştirdik ve kafanıza Yüce Tanrı için saygı ve hürmet duymanızı sokmaya uğraştık."

Sırt çantamdan bir kutu puro alıp babama verdim. Önce isteksizce baktı ama sonra yüzü daha yumuşak bir ifadeye büründü.

'Markamı unutmamışsın' dedi.

'Tabii ki' dedim.

'Yine de senin şu kitaplara dönecek olursak, karı koca yaşantısıyla ilgili yazdıkların var ya, işte onlar benden uzak olsun.'

'Başka bir zamanda yaşıyoruz' dedim. 'Ben tamamen farklı yaşıyorum.'

'Buna hayat mı diyorsun? Gelecekle ilgili hiçbir ümidin olmadan... Hayatını karman çorman etmişsin evlat' dedi başını iki yana sallayarak. 'Tanrı bunun için senden hesap sorar.'

Annem 'İşte leziz elma sularınız geldi' diyerek bardakları önümüze koydu.

Babam ayağa kalkıp puro kutusunu büfeye koydu.

Kutuyu pazar günü kiliseden gelince açar, diye düşündüm. O sırada, ne kadar sert ve gergin göründüğünü, hafif kambur yürüdüğünü fark ettim. İnce saçları kafatasını iyice zayıf gösteriyordu. Aklıma birden Derlemeci'den cümleler geldi: ... Güçlüler eğilecek, değirmen sesi yavaşlayınca, insanlar kuş sesiyle uyanacak... Testi çeşmede parçalanmadan, Kuyudaki su dolabı kırılmadan. Toprak geldiği yere dönmeden.

Babam birden karar değiştirip yarı yolda arkasını döndü, geri yürüyüp, kutudan bir puro aldı. Yeniden oturdu, puronun etrafındaki kırmızı bandı çıkarıp, selofanını aldı ve deler geçer bakışlarla gözlerini bana dikti.

Birden, ölürse ne olur, diye düşündüm.

Bana bakmaya devam ediyordu. Umutsuzca bir şeyler düşünüyor gibiydi. Ama belki de kırışık yüzünün tesadüfî bir ifadesiydi bu.

Annem ayağa kalkıp, neşeli bir şekilde masayı toplamaya başladı.

"Şu hale bak" dedi, frenk üzümlerinin kabuklarıyla dolu süzgeci burnuma doğru uzatarak. "Biliyor musun, eskiden tiksinirdim. Şimdiyse, baban onları benim için süzgeçten geçiriyor, ben de şeker koymadan yiyorum."

"Çok cesursun" dedim gülerek.

"Evet, sen çocukken limonları öylece, olduğu gibi ağzına atardın" dedi yüzünü buruşturarak.

"Evet ama ben onu hep siz bana baktığınızda kasıtlı olarak yapıyordum çünkü yüzünüz dehşete düşmüş bir ifade alıyordu" dedim.

"Zaten annen oğullarından hep çok memnun olmuştur, özellikle de Jan'dan" dedi babam somurtkanca.

"Bayan Busman hâlâ hayatta mı?" diye sordum.

"Bu hafta beklenmedik bir şekilde buraya uğradı" dedi babam. "Annene dedim ki, şu haline bak. Tıpkı bir hortlak, önden bakınca arkasını görebiliyorsun."

"Demek hayatta. Kaç yaşında ki?"

"Tiridi çıktı onun" dedi babam iç geçirerek. İçinden 'Sekseni de geçmiştir. Tıpkı benim gibi sonsuzluğun kapısında bekliyor' diye geçirmiş olmalı.

"Beti benzi atmış halde beni çağırışı hâlâ kulaklarımda. Koşarak gelince, basamakta iki büklüm eğilmiş, kocaman yeşil kurbağamı kömür küreğiyle yere yapıştırdığını görmüştüm."

"Sürekli eve o kaygan yaratıklardan getirirdin" dedi babam kınayarak. "Gören olsa tufan geliyor sanırdı. Sürüngen ve haşaratlarla dolu büyük bir kutuyla çıkagelirdin, ışıktan kaçan o hayvanlar için bahçeye eski bir kova gömmek gerekirdi. Hep iş çıkarırdın."

"Ne işi çıkarırdı?" diye sordu yeniden içeri gelen annem.

"O soğukkanlı hayvanlarla verdiğimiz mücadeleden bahsediyordum."

"Evet, hep bir şeyler çıkarırdın" dedi annem. "Eve ya süt içmesi gereken hasta bir köpekle ya da uçamayan bir balıkçıl kuşuyla gelirdin. Sobanın arkasındaki toz bezi sepetimde ölmekte olan bir üveyik bulduğum da olmuştu."

"Doğum günlerinde, bütün aile evdeyken, içeri elinde koca bir kurbağayla girerdi, hatırlıyor musun?" dedi anneme. "Herkes etrafına toplanınca da o yapışkan hayvanı öperdi."

"Ah, hâlâ dün gibi gözümün önünde" dedi annem. "Herkes tiksinir, kızlar çığlık atarak bahçeye kaçarlardı."

Babam yeleğinin cebinden küçük bir çakı aldı ve puronun alt kısmından dikkatle küçük bir parça kesti. Peşinden zarif bir biçimde burnunun altında gezdirerek özenle koklayıp, yaktı. Mutfağa girmeden önce yanımdan geçen annem, karnabaharla dolu servis tabağını bana tuttu.

"Senin için bir tabağa koyayım mı?"

Küçük yeşimlimtrak parçalara baktım. Muskat, yoğun kıvamlı mısır sosunun kurumuş üst kısmında koyu kahve rengini almıştı. Servis tabağının dibinde çok az su vardı.

"Tıpkı eskiden olduğu gibi lezzetli görünüyor" dedim. "Ama gerçekten hiçbir şey yiyecek halim yok."

"İçinden tırtıl çıkacağından korkuyordur" dedi babam takılarak. "Eskiden hep çatalınla tabağını didikleyerek altüst ederdin. Miden bulanırdı."

Annem kapının eşiğinde dikiliyordu. "Hiç gereği yokmuş aslında" dedi. "Yemeğimin içinden hayvanat çıktığına hiç rastlamadım. Hep çok dikkat ederim. Her bir sebze kökünü ışığa tutarım."

"Yok canım, tabağımdan hiç hayvan çıkmadı" dedim gülerek.

"Eh" dedi babam. "Tüm o tavşan ve tavuklar aklıma geldikçe... Seninse umurunda bile değildi, azıcık bile. Tadına bile bakmak istemezdin, hep aksi ve inatçıydın. Yine de nasıl lezzetliydi, değil mi hanım. Ayrıca Agop'un kazı gibiydin, mutfağa koşup yemek olarak koca bir dilim domuz sosisi yerdin. Ben buna hep karşı çıktım ama annen sana kol kanat gererdi. Sonunda da yemek konusunda mızmız biri olup çıktın."

"Karnabaharı gerçekten istemiyor musun?" diye bir kez daha sordu annem. Çoktan koridora çıkmıştı.

"Her akşam yemek kalıyor" dedi babam. "Annen hâlâ alışamadı. İnsan hesap eder, önceden o koca tencereleri doldururdu ama şimdi yalnızca ikimiziz."

İç geçirerek purosunun külünü silkeledi.

"Ev sessizleşti evlat" dedi.

Kahve ve Çay İçin

Babamın otuz beşinci yaş gününde, 26 Ekim 1925'te, sabah saat altıyı çeyrek geçe doğmuşum. Babam o gün doğum günü hediyesi olarak aldığı Zebur'u hâlâ saklıyor. Siyah keten köşelerinden biraz eprimiş, böylece altındaki karton ortaya çıkmış. Bunun dışında temiz görünüyor. Bir keresinde babam ellerini cildin üzerinde okşarcasına gezdirirken, bunun güzel bir hediye olduğunu ama o gün aldığı en güzel hediyenin ben olduğumu söylemişti. Sonraları, dine sırtımı döndüğümde, bu konudaki fikrini biraz değiştirdi. İncil'den alıntı yaparak, doğmasaydım veyahut boynuma kocaman bir değirmen taşı asılıp denizin dibine atılsaydım daha iyi olacağını söylemişti. Ama tüm bunlar, imansızlığımın ilk sakallarımla beraber ortaya çıkmaya başladığı zamanda kaldı. O zamanlar benimle ilgili başka

endişeleri vardı. Birkaç aylıkken pamukçuk olmuşum. Ağzımın içinde, içlerinden iltihaplı sıvı gelen bir sürü küçük benek oluşmuş. Parmaklarımı emmeme izin vermiyorlarmış. Bunun için babam ellerimi küçük keselerin içine koymuş, bağcıklarla bileklerimin etrafını bağlamış. Sonradan annemle babam bana sürekli kaba kumaşın parçasıyla yüzüme vurduğumu anlatmıştı. Komik görünüyor olmalıydım. Babam bir keresinde aynen davul çalan bir kuklaya benzediğimi söylemişti. Yine de o budanmış ellerin ilerideki yaşantım için çok derin bir anlamı olduğuna inanıyorum. Alet takımını kullanırken verdiğim mücadele düşünülürse... Çakarken ümitsizce yamulan çiviler, eğri kesilmiş tahtalar, inatçı tahtayla ayak direyen alet takımı arasında kalmış, gözlerimde her şeyi bulanıklaştıran yaşlarla basamakta otururken babamın bana doğru eğilip kelimelere döktüğü ve beni felce uğratan his: "Sen var ya sen, senin iki sol elin var." Aslında solaktım ama sürekli parmaklarıma vurdukları ve bıkıp usanmadan "Hayır, iyi el sensin, güzel elin bu değil senin, peh, ne çirkin bir el bu böyle" diyerek karşılaştırma yaptıkları için, sonunda sol elimi hiç kullanmaz olmuştum. Buna rağmen sağ elim beceriksiz kaldı.

Altı aylıkken bronşit olmuşum. Annem "beşik öksürükten sallanırdı" derdi. "İnsanı korkutuyordun. Sanki beşikte ihtiyar bir adam yatmış da, öksürüyordu." Beşiğimin yanına bakır bir buhar kabı koymuşlar. Altı yakılıp, su kaynamaya başladığında, uzun eğik ağzı tülün aralığından içeri sokulur, buhar beşiğimin içine süzülürmüş. Şimdi bile hâlâ, tropik bir ormanda sık yaprakların boğucu su buharını engellediği, terden sırılsıklam uyandığım huzursuz rüyalar görürüm. Ayrıca çığlıklar ve çılgın kuşlar olur. Annem sonradan "Babanla ben zaten o şeyle ilgili bir sorun olduğundan hep endişe ediyorduk çünkü ne zaman su kaynasa çınlayan bir ses çıkarıyordu" demişti. "Sanki kabın ağzını tıkayan bir şeyler vardı." Birkaç kez kullanıldıktan sonra, lehim kurşunu sıcak suyla beraber sol şakağıma püskürmüş. Gözümün çok yakınına gelmiş, gözüm aylarca kapalı kalmış. Başlangıçta kör olmadığımdan emin olamamışlar. Annemle babam, buhar kabını kiralayan eczacının onu iyi tamir etmediğini anlatmışlardı. Adam kazadan sonra olanlar için hasar tazminatı ödemek istemiş. Babamsa "Çocuğum fiziksel hasara uğramış, bunu parayla telafi edemezsiniz"

karşılığını vermiş. Peki ama bunun nedeni annemle babamın ihmali olabilir miydi? Bu soru kafamı kurcalamaya devam etti. Özellikle de önceki yıl sorduğumda komşu kadın "Hiç unutmayacağım. Annen seni küçük bir battaniyeye sarmış taksiye biniyordu. Sonradan duydum ki meğer onun dizinde otururken çaydanlığı devirmişsin" yanıtını verince. "Demek çaydanlık ha! Hasta değil miymişim?" diye sormuştum afallamış halde. "Sen mi? Hasta mı?" demişti gülerek. "Sen hep süt gibi beyazdın. Öyle sert öksürürdün ki, bazen duvarın öteki tarafından sesini duyardık ama bir öküz kadar sağlıklıydın. Hayır, annen bana kendisi anlamıştı, çaydanlığı devirmişsin."

Babam buhar kabını geri vermemişti, eczacıya açmak istediği dava için kanıt olarak saklamak istemişti. Ama bu işten bir sonuç çıkmamıştı. Alet çatı katına kaldırılmıştı. Noel süslerini almak için her yıl tavan arasına çıktığımda görür, çekinerek, gözlerimi kaçırarak bakardım. Yarı karanlıkta tozlu eşyaların arasında, vücudu iç içe katlanmış gibi durmuş, devasa bir gagayı andıran sivri uzun boynuyla yırtıcı bir kuşa benziyordu. On altı yaşlarımdayken, onu tavan arasından almış, masamın üzerine kemik ve kafatası koleksiyonumun arasına koymuştum. Kazadan sonra yanık izlerinin acısıyla öyle sert tepinmişim ki, ayağımın üstündeki deri kalkmış ve kanamış. Babam bu yüzden, beni yemek yemeden tavan arasına yolladığında, artık yatağın içinde tepinmiyordum. Ayrıca o yara izinin nasıl olduğunu sorduklarında, elebaşı hikâyesini ya da amcamla beraber ava çıkıp silahın aniden ateş aldığı hikâyeyi uydurmayı da bırakmıştım. Tıpkı annemlerden duyduğum şekliyle, doğrudan lehim kurşunu hikâyesini anlatıyordum. Ama kabın ağzına baktığımda, tamir edildiğine ilişkin hiçbir işaret de yoktu.

On yaşlarımdayken, inşaat halindeki bir evin en üst katında oyun oynuyorduk. Birden biri, "Dikkat!" diye bağırmıştı. Hepimiz birden çıplak yangın merdivenlerinden aşağıya koştuk. Ben en sona kalmıştım ve kapının ağzında üzerinde mavi bir işçi tulumu ve harç lekeli kauçuk çizmeleri olan bir adam beni yakaladı. Sırtımdan tutup silkeleyerek bağırdı: "Seni sakın bir daha burada görmeyeyim! Yüzünü hafızama kazıdım, işaretlisin artık! Yüzünde Kayin'in nişanı var!" Ve ben de hep öyle hissetmeye devam ettim. Ağabeyim, ben fotoğrafla-

rını yaktıktan sonra öldüğünde, aklıma, fotoğrafları yakarken ateşin dumanı tütmediği için duyduğum korku ve pişmanlık geldi. Tıpkı İncil'deki gibi. Bunun ölüm gerekçesi olduğunu düşünmüştüm. Sanki "Kardeşinin kanı topraktan bana sesleniyor" diyen Rabbin sesini duymuştum.

Buhar kabı kazasının görüşümü büyük ölçüde etkilediğini düşünüyorum. Acı yüzünden görüşüm keskinleşmiş olmalı. Sanırım başlangıçta acı ve görmek tek bir duygu olmuştu. Beşik başlığının mavi kumaşındaki çiçek desenlerini, küçük pembe bulutlarla dolu bir gökyüzü olarak hatırlar gibiyim. Bu durum sonra da geçmedi ama görüşüm acı ve korkuyu defetmek için keskinleşmişti. Acı kesildi ama o görüş kaldı. Bir de herkesin unutup gittiği hatıralar var. Zihnimde çok net biçimde kalmış imgeler bunlar. Babam beni kucağına almış, dükkânda yürüyor. Sert yanağı yüzümü boylu boyunca rendeliyor. Tezgâhların damarlı mermerlerini yukarıdan görüyorum. Kahve değirmenlerini gösteriyor, bu arada büyük dökme demir tekerleği çalıştırıyor. Kahve çekirdeklerini toz haline getiren demir dişlilerin birbirlerini kavradığını görüyorum. Tıpkı bir yengecin ağzına bakıyor gibiyim. Piramit biçiminde yığılmış konserve kutuları gökdelenler gibi önümüzden geçiyorlar. Kendimi yine çırak oğlanın bisikletinin önündeki sepetin içinde, kafeste bir küçük hayvan gibi hissediyorum. Üç dört yaşından büyük değilim herhalde zira sepetin tam üstünden dışarıya bakabiliyorum. Sepetin kenarlarında VAN NELLE - ÇAY VE KAHVELERİ yazılı kırmızı ve sarı emaye reklâm levhaları bulunuyordu. O oğlanın o zamanlar kaç yaşında olduğunu bilmiyorum, hatırımdakiler, onun önünde, sepetin içinde minik ve çelimsiz oturduğum. O ise ürkünç derecede güçlü ve erişkin. Büyük kızıl bir kafası, koyu renkli mağrur gözleri ve diken diken, her bir taraftan ayağa kalkmış siyah saçları vardı. Kurbağamsı vücudu, sürekli giydiği ve fitilli kadife pantolonunun dizlerini şişiren deri tozluklar yüzünden daha da biçimsiz bir hal alıyordu. Yine de pedalı kullanmadan, becerikli bir sallanmanın peşinden küçük bir hamleyle, yayları ani ağırlığı altında gıcırdatarak selenin üzerine çıkabiliyordu. Bazen zorlanarak yanaklarını şişirir, uzun süre bütün gücüyle pedalları çevirirdi. O zaman ne olacağını bilir, korkudan başımı çevirir-

dim. Sabit vitesli bisiklet yeterince hız alınca, sol bacağını şaftın üzerinden geçirir, diğer ayağı çılgıncasına dönen pedalın üzerinde kalırdı. Sanki sürekli dizleri üstüne düşüyormuş gibi çılgıncasına bir yukarı bir aşağı kalkıp inerdi. Üzerime eğildiğinde yüzümde nemli genç irisi nefesini hissederdim. Bisikleti, tenha sokaklara, güvercinlerin boğuk sesle öttüğü kestane ağaçlarının altına sürüp, müşteriler için hazırlanmış kurabiyelerle dolu torbaları açar, bir avuç dolusu alıp ağzına tıkıştırırdı. Çocuk milletini tanıyordu anlaşılan, yoksa bana hiçbir şey koklatmamasının tek sebebi açgözlülüğü olamazdı. Yardakçılığın ihanete yol açacağını biliyor olmalıydı. Ayrıca bana, eve bundan hiç bahsetmememi de söylememişti. Sanki bu doğalmış gibi davranıyordu, ben de bunu böyle gördüm. Ta ki büyüyüp de bunu kavrayana dek. Öte yandan o yanımızdan ayrılalı çok olmuştu, ben de hırsızlıkta onu çoktan geçmiştim. Bazen bisikletiyle yolun tamamını küçük dalgalanma hareketleriyle sürer, savrularak giderdi. Güçlü ve tiz bir sesle ıslık çalar, dolgun etli ağzı kıvrım kıvrım olmuş halde tamamen ileriye doğru büzüşmüş, gözkapakları yarı kapalı olurdu. Böylece sesin yalnızca ağzından değil gözlerinden de çıktığı hissine kapılırdım. Bisikletini sık sık Kwaak meydanındaki kavaklardan birinin gövdesine yaslar, "Bir su dökeyim" derdi. Bense hareket etmeye cesaret edemez, en ufak bir hareketimde sepet gövdeden kayacakmış da kanala uçacakmış, ben de hasır sepet içindeki Musa misali sepetle beraber sazların arasına inecekmişim korkusuyla gergin bir şekilde kıpırdamadan otururdum. Bazen ağacın kenarından kaydığını sanar, bağırmak isterdim ama o her seferinde tozlu otların üzerinden, arkasında koyu yeşil parlak bir iz bırakarak zamanında dönerdi. Hep fazla uzağa gidecek de geri dönüş yolunu hatırlayamayacak, hava kararıp gece olana dek bisikletle gitmek zorunda kalacağız diye korkardım. Ondan sonra işe giren çırakların sepetine oturdum mu, hatırlamıyorum ama yüzlerini gözümün önünde canlandırabiliyorum. Başının üstündeki kulplu sepetle tuhaf biçimde sıçrayan, tombul elleriyle kurabiye kutularını oburca tımbırdatan, şişirilmiş güreşçi vücuduyla bir bastıbacak vardı. Sırtı kambur olmuş, hep açık duran ve öne doğru çıkıntılı dişlerini sergileyen küçük ağzının kenarında daima sırıtır bir ifade olan ve hep ceketi kadar beyaz

görünen sırığı da unutmamak lazım. Kurutulmuş elma kokan, gözlerinden çok yüzündeki çilleri hatırlayabildiğim kızıl kafa. Buna karşın dükkânın o zamanki halini gözümün önünde hayal meyal canlandırabiliyorum. Hayatım asıl dükkânın arkasında, dükkân ile oda arasında sadece görünüşte bir bağlantı oluşturan kanatlı kapıların ardında geçmişti. Kancalı kilitler hep kapalı dururdu. Kapıları hiç ardına kadar açık görmedim, ne de kimsenin oradan geçtiğini gördüm. Birbirinden ayrı, kanatlı kapıların önüne oda tarafına konulmuş büyük kırmızı bir kanepeyle daha da ayrılmış iki gizli dünya olarak kalmışlardı. Dükkânda işler kötüye gidip de, şeker, bezelye ve fasulye gibi sıradan gıda maddeleri satmak zorunda kalınca, dükkân tarafına boyları neredeyse vitraylı pencerelere kadar uzanan sıra sıra bidonlar gelmişti. Babamın, kanepede dizlerinin üstüne kalkıp eğilerek dükkândan erişemediği bidonların arkasına fare kapanı koymak için kapıları hafifçe yanlara ittiğini hatırlıyorum. Ve o gri fareler. Kapanın kıskacında derilerine zarar gelmeden ikiye bölünürlerdi. Burunlarının ucunda bir damla, fare bir parça gazeteye sarılıp çöp kutusuna atıldıktan sonra diğer fareler kokusunu alamasınlar diye musluğun altına tutulup temizlenen tuzak tahtasında da birkaç damla kan olurdu. Ayrıca bunlar şansı olan farelerdi. Bir çırpıda ölenlerdendiler, beklenmedik sonlarına peynir kokusu karışanlardan. Bir de o kıskaçta sağrılarını bırakanlar, bu yüzden saatlerce can çekişerek, tuzağı peşlerinde sürükleyenler vardı. Babam ertesi sabah, tuzağa kaptırdıkları bedenlerini bulup dışarı sürüklemek için kapların ve dolapların altını sopayla eşelerdi. Bazen minik başlarının üstünde öbek öbek tozlar olurdu. Bunlar beni ne kadar etkilerse etkilesin, o ilk zamanlarda en eski hatıralarımdan birini oluşturacak daha kötü şeyler vardı. Ne zaman o odayı ve verandayı düşünsem, burnuma kuşun henüz uçup gittiğini yuvadan gelen sıcaklıktan hissettiğiniz yumurtalarla dolu bir yuvanın kokusu gelir. Peşinden yumurtalardan birinin kırılmış olduğunu görüyorum. Bir civciv yumurtası. İpe benzer kırmızı incecik damarların yürüdüğü yerden cıvık bir öbek dışarı fırlamış, titriyor. Buradan kopuyorum ve annemi kapalı verandada yatakta yatarken görüyorum. Öyle küçük olmalıyım ki, normalde çok utangaç olan annem beni gönderme gereği bile duymamış. Ya da beni unut-

muş olmalı. Geceliği beline kadar sıyrılmış, çıplak solgun kalçalarının üzerinde yattığını görüyorum. Doktor üzerine doğru eğiliyor. Sonradan, zihnimde, onun üzerine eğilen babam oluyor ama bu bir yanılsama olmalı zira doktorun kısa kesilmiş gri saçlı iri başının arkasını net biçimde canlandırabiliyorum, babamın saçları ise bundan çok sonra bile simsiyahtı. Doktorun deri çantası yerde duruyor, incirin tam yanında. Annemin üzerine doğru eğiliyor, kolunu arkasından bacaklarının arasına sokuyor. Eli kandan kıpkırmızı olmuş halde çıkıyor. Ve bitiyor. O kırmızı el, gördüğüm son şey. Annem o zamanlar yirmi sekiz yaşlarındaydı. Anlaşılan yine hamileydi ve doktor bebeğin iyi durumda olup olmadığını kontrol ediyordu. Peki ya o kırmızı el? Doktor ben görmeden lastik eldiven giymiş olmalıydı. Sırtı bana dönük duruyordu. Bütün her şeyi daha sonradan yerli yerine oturttum. Ama o kanı bir türlü anlayamadım.

O zaman tanık olduğum o görüntüyle beraber, anneme korkunç bir şeyler olduğu korkusu ve beşikteki kazanın, zalimliğe yol açan bir kaçamak yolu aramamın sebebini oluşturduğundan eminim. Bir çeşit tik şeklinde böceklere işkence ediyordum. O zamanlar öyle küçüktüm ki, bütün bahçenin bana ait olduğunu düşünürdüm. Tutuşturduğum saman ve ağaç dallarıyla etrafını çevrelediğim topraktan oluşan küçük yığınlar içinde yüzlerce salyangoz, kurt, bok böceği kızartıp, kömür haline getirir, öylece bırakırdım. Ateş dört bir yandan giderek yaklaştıkça çaresizce koşuşturan tahtakuruları ve karıncalar, içleri su dolu olduğundan çok yavaş yandıkları için korkunç acılar çektikleri her hallerinden belli, yavaşça dönen salyangozlar... Bu böceklerin ölümlerine veya hayatta kalmalarına karar verebiliyor olmak bana bir özgürlük duygusu veriyordu. Ayrıca babamın İncil'den, Levililer'den bizlere okuduğu ve benim ağzım açık biçimde dinlediğim bölümler de buna sebepti. Bu bölümler hayvanların sunulması, kanatlı kara hayvanları ve bunların iğrenç olduğu, çokayaklı sürünen canlılar ve bunların da iğrenç olduğundan bahsediyordu. Belki bu yüzden, bir kırkayağın dört ayakla da yürüyebileceğini biliyordum. İkiyle yürüyemiyordu, güçsüz kalıyordu, böylece yakınında kibrit çakıyordum, vücutları kükürtdioksitten beyaz rengi kusup ölüyorlardı. Daha sonra ise bu iş merhamet ve öç oyunu haline geldi. Bir kına-

çiçeğinin içine giren arıyı, yumru biçimindeki çiçeği kapalı tutup kopartarak yakalamıştım. Peşinden, arı içinde asılı kalsın diye, iri bir bahçe örümceği ağının tam önünde bırakmıştım. Örümcek arıyı koza gibi ağın içine alınca, örümceği yakalayıp, iki küçük taşın arasında ezmiştim. Peşinden de arıyı, kibritle dokusunu tahriş ederek serbest bırakmıştım. Bir keresinde de bir kulağakaçanı, kanatlarını mandalın arasına kıstırdığım bir eşekarısına sokturtmuştum. Dilini dışarı çıkarınca tam poposundan sokmuştu. O zamanlar ağabeyimin yaşı yeterince büyük olduğu ve dayanabildiği için pazar günleri ara sıra öğlenleri Makabeler'e bakmasına izin veriyorlardı. Öyle zamanlarda beni hep gönderirlerdi. Çoğu zaman da bahçeye. Ben de dua etmek için ellerini bitiştirip başlarını yukarı kaldırmış kadın ve erkeklerin alevler içinde huzurla dua ettikleri veyahut hamile kadının yalayan ateşte patladığı resimlerine bakmama izin verilecek kadar büyüdüğümde, kendi icat ettiğimi sandığım her şeyin gerçek olduğunu anladım.

Oegstgeest'e Dönüş

Bu sabah arabayla eskiden dükkânımız olan evin yanından geçtim. Şimdi banka olmuş. İçeri girip, evi görebilir miyim, diye sormak istedim. Ama tavan arasındaki odamda klasör ve dosyalarla dolu raflar bulacağımdan korktuğumdan, bunu yapmadım. Ya babamın bahçenin orta yerine diktiği elma ağacı artık orada değilse? Ağaç başlangıçta beklediği kadar hızlı büyümeyince, babam, "Ağaç diken insan onu çocukları için diker" demişti. Bir temizlikçi, eskiden sık sık temizlediğim binanın cephe taşlarını ovalıyordu. Döndüm, arabayı evimizin karşısındaki garaja doğru sürdüm. Savaş zamanında Almanlar burada bütün gün arabalarını tamir ederlerdi. İçlerinde çok iyi esmer bir asker vardı, mahallenin çocuklarına ekmek dağıtırdı. Ağabeyim gömüldüğü ve cenaze için gelenler evin önünde toplandı-

ğı sırada, bir arabanın altındaki at çulunun üzerine uzanmıştı. Arabanın altından çıktı, ellerini bir öbek pamuk kırpıntısına sildi. Peşinden kaldırımın kenarına yürüyüp şapkasını çıkardı ve başı eğik biçimde öylece kaldı. Arabanın arka camından ancak son araba sokakta görünmez olunca geri döndüğünü gördüm. Kız kardeşim bunu akşam babama anlattığında, babam sıkıntılı bir ifadeyle "Kim bilir önünde şapkasını çıkarmadığı kaç kişiyi vurmuştur" demişti.

Arabadan indiğimde, ortamın savaşın son aylarındaki haliyle aynı kaldığını fark ettim. Garajın boyasızlığı, bir tek haki rengin eksik olduğu eski kamyonlar... Arkamı döndüğümde, vitrinimizin beyaza boyalı penceresini görür, vitrinin arkasında duran şeker pancarlarının kokusunu alırım, diye düşündüm. Ama temizlikçi kadın hâlâ binanın cephesini ovmakla meşguldü. Karşıya geçip, komşunun evine yürüdüm. Kapıyı karısı açtı, adam evde yoktu.

"Sen olduğunu hemen anladım" dedi kadın. Ben arkasından odaya yürürken "Camın önünde yüzünü görünce kendi kendime: Jan bu. On yedi yıl geçti, dedim" diye mırıldanıyordu.

Evin planı bizimkinin aynısıydı, yalnızca dükkân olmadığı için içindeki bölümler farklıydı. Eskiden eve geldiğimde de hep bu duyguyu hissederdim, sanki evimizi hayal ediyordum. Quack'ın *Sosyalistler*'i kütüphanede hâlâ aynı yerde, öte yandan Gorter'ın kırmızı kitaplarının yerini toplu eserleri almış. Bundan başka, sırtında adı yazmayan, gri arka kapağından tanıdığım Profesör Pannekoek'un *İşçi Konseyleri*, onun yanında Lenin'in *Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı* kitabı. Büfenin üzerinde, bana, üzerinde aynı çiçeklerden yapılmış bir taç ve yuvarlak yaprak resimlerinin olduğu annemin sarı bisküvi kutusunu anımsatan, Doğu Endonezya kirazı dolu bir kabın küçük natürmortu asılıydı. Verandanın içine baktığımda, birden aklıma arkasını gösteren bir parça ince kâğıda sarılı sirke şişelerinin üzerinde renkleri solmuş resimler geldi. Şişelerin bombesi yüzünden eğilmişlerdi: Örümcek Dede, Alaaddin'in lambası... Verkade* illüstrasyonları... Bir sonraki illüstrasyona ulaşmak için o bisküvi dağını tüketmek gerekiyordu. Kardaki mağrur balık kartalı, alacakargalar... Cücekarga Hans... Başlangıç dizeleri hâlâ ezberimde: Cücekarga

* Çikolata, bisküvi, kurabiye markası.

Hans sinirleri ve kasları yırtılacak kadar gerilmiş halde gökyüzüne fırlardı. Ama kanatlarını ne kadar hızlı hareket ettirirse ettirsin, yorulmak bilmeyen takipçisinden (balık kartalından) kurtulamazdı. 'Güz özlemi, Kış hüznü' bölümleri... İllüstrasyonlar teraryum ve tuzlu su akvaryumu albümleriyle yer değiştirince, dükkândaki büyük bisküvi kutusu, içinde çizgili papaz balığının neşeyle yüzdüğü ve semenderin ağzından kırmızı bir bıyık gibi sarkan kurtçukla güneşlendiği dibinde karides ve denizgülleri bulunan bulanık suyla dolu bir kap haline geldi. Dükkândan bisküvi almak demek, kutunun dibine dalıp, bir deniz hayvanı veya sürüngenle çıkmak demekti.

Bunalım yılları dükkânda kendini iyice hissettirmeye başlamıştı. Büyük tenekenin içi artık ağzına kadar bisküvi paketleriyle dolmaz olup da, arkasındaki alan yalnızca fareler için sığınak görevi görmeye başlayınca, babam teneke kutuyu bahçeye sürükledi. Onunla ne yapacağını bilememişti, odunluğa sığamayacak kadar büyüktü. Ağabeyim içinde birkaç çocuğun rahatça uyuyabileceğini ileri sürmüş ama herkes bunu bir şaka olarak algılamıştı. Öte yandan, aileye daha da çok çocuk katılınca, babamı o olasılığı değerlendirirken hayal edebiliyordum. Kutuyu oraya uydurmanın ne kadar mantıklı olacağını hemen anlamıştım. Herkesin gözü alışıp da, bahçenin bir parçası olarak görülmeye başlanınca, bir öğlen kimse farkına varmadan yığınla kum getirdim. Yalnız aşı boyalı bisküvi kutusunun alt tarafı örtülmekle kalmamış, bazı yerlere tepecikler ve düzlükler oluşturmak için yeterince kum da artmıştı. Taşlardan minik bir göl yapıp etrafına yosun parçaları koymuş, oraya buraya bitki öbekleri serpiştirmiştim. Arka duvara karşı, ağaç kabuğu ve kütüklerden, acayip bir şekilde yukarı doğru yükselen bir labirent inşa ettim. Peşinden teraryumdan alanın içine bir bir kara kurbağalarımı yerleştirdim. Çok geniş bir alana sahip oldukları için özgür kaldıklarını sanıp hemen merakla yürümeye başlamışlardı. Bir tanesi yan duvara ulaşıp, ön ayaklarıyla üzerine çıkmıştı. Yine de mutluydum. Eskiden kutunun içinden bir paket bisküvi almam gerektiğinde hissettiğim karın ağrısını şimdi daha fena hissediyordum. Halbuki tüm bunları hazırlarken kutunun kenarından belki yüz kez sarkmıştım. Üzerlerindeki Verkade resimleriyle o bisküvi paketleri sanki o zamanlar şu an içinde ya-

rattığım dünya için bir çeşit vaaddiler. Yine de sanki babamın iktidarının bir parçasına el koymuşum ya da tıpkı onun Katoliklerle ilgili söylediği gibi 'Devlet içinde Devlet' kurmuşum hissine kapılmıştım. Eve gelişini heyecan ve endişeyle beklemiştim. Ağabeyimle odadan içeri girince, annem, sesinde yaptığım şeyi onayladığını ama yine de kararı babama bıraktığını belli eder bir tonla "Bisküvi kutusuna bir bak istersen bey" demişti. Babam hemen bahçeye gitmiş, terasyuma eğilmişti. Bense korkmuş bir halde yan tarafta duruyor, gergince babamın yüzüne bakıyordum. Bakışlarını minyatür manzara üzerinde gezdirdikçe gözleri ve kaşlarında şefkatli bir ifade belirdi. Öte yandan "Böylesi bir cennet karanlığı seven yaratıklar için fazla güzel" derken, ağzı ve küçük Hitler bıyığı çok ciddiydi. Davayı kazandığımı anlamıştım. Hemen hevesle ona buraya daha hangi tür hayvanların gelmesi gerektiğini anlatmaya koyuldum. Ama bunların onun heyecanını arttırdığını sanmam. Ağabeyim sesli bir şekilde nemli yosun ve küf kokulu ağaç kütüklerine karşın hiç kaybolmayan bisküvi kokusunu burnuna çekmekle yetinmiş, "Ne kadar gevrek" demişti. Bence babam işte o zaman neyin değiştiğini fark etmişti. Zira yüzü asılmıştı.

Verandadan cam kapılara doğru yürüyünce birden arka bahçede babamın gri süngertaşından kendi ördüğü odunluğun yok olduğunu gördüm. Aklıma babamın dua ederken Tanrı'dan dilediği "Ellerimizin emeğini boşa çıkarma" sözü geldi. Orada, o boş alanda, tavşanlarım, kafaları, satıhı balta darbeleriyle mahvolmuş odun kırma kütüğünün üzerinde ruhlarını teslim etmişlerdi. Zavallı Belçika tavşanı, bir süre uzun kulaklarının arasında meraklı bir kafası olan ve boynunun kabarık tüyleri arasında uyuyan küçük bir ördekle aynı kafeste kalan yaban tavşanı. Ne çare, balta darbelerinden kaçamamışlardı. Hem de tam o kabarık tüylü ördeğin olduğu yerde. Küçük Hollanda tavşanı, vücuduna aldığı ilk darbeden sonra, babam bir anlığına içeri çağrılınca, odunlukta zigzaglar çizerek sıçramıştı. Geri gelen babamsa "Daha fazla yapamayacağım, daha fazla yapamayacağım!" diye bağırmıştı. Böylece hayvancık hayatta kalabilmişti. Bunu yaptığı için babamı sıkıca kucakladım ama ertesi gün hayvan ölmüştü. "Böyle olması gerekiyormuş" demişti babam. Odunluğun olduğu

yere baktım. Taş üstünde taş kalmamıştı. Ellerimizin emeğini boşa çıkarma. Böyle olması gerekiyormuş, diye düşündüm ve çaylarımızı getiren komşumuzun yanına döndüm.

"Odunluk yıkılmış" dedim.

Gelip yanımda durdu.

"Sizin odunluk mu?" dedi. "Evet, yıllardır öyle. Babanın orayla meşgul hali hâlâ gözlerimin önünde. Hepsini kendi başına yapmıştı, güneşin altında, kolları sıvalı halde. Yakıcı sıcak bir yazdı, hâlâ hatırlıyorum. Bütün gün oturup onu izlemiştin. Boyun şu kadardı. Duvarlar boyuna yetişince baban seni ortaya dikti. Sadece sarı saçların görünüyordu."

"Annemle babam nasıl insanlardı?" diye sordum.

"Oh, mükemmel bir çiftti, ne güzel insanlardı onlar öyle" dedi. "Herkes bahsederdi. Annen çok güzel, tombulcaydı. Ne zayıf ne de şişmandı" Coşkusunu ve cilvesini bastırmaya çalışırken kasılıyordu. "Ve o siyah saçlı, koyu renk alev alev yanan gözleriyle baban. Ama inatçıydı, Tanrım, ne inatçı adamdı öyle. Onunla din ya da siyaset konuşurken, hiçbir şeyi kabul etmezdi. Vazgeçmezdi. Bu ona pek çok müşteriye mal olmuştu, eğer bir işyerin varsa ve insanların suyuna giderek konuşmuyorsan, eh, işte o zaman sonuçlarına katlanacaksın."

"Dükkânın tamamen müşteri kaybetmesi bu yüzden miydi?" diye sordum.

"Ehm, hayır, çok güzel zamanlardı" dedi reddederek. "Seçimlerde Colijn afişlerini penceresinden eksik etmezdi. Ayrıca evde bir kalantoru bile sersefil edecek kadar çok çocuk vardı. Başlangıçta değil tabii, o zamanlar her şey rast gidiyordu. Mahalledeki insanlar sizin için 'Bunlar da doktor çocuğu gibi giyiniyorlar' diyorlardı. Öyle şık görünürdünüz. Ama sonra çocuk sayısı fazla gelmeye başladı değil mi? Annene çok saygı duyuyorum, her şeyi elinden geldiğince en iyi biçimde yönlendirmeye çalıştı. Çok esaslı kadındı aslında. Ama sizleri kontrol edemiyordu. Baban olmadığında, annen müşterilerle ilgilenirken, sen ya da kardeşlerinden biri ya pantolonlarınız bileklerinize kadar inmiş ya da silinmesi gereken sümüklü burunlarınızla çıka gelirdiniz. Kapıda hep içeriyi dikizleyen bir çift çocuk gözü olurdu. Eh insanlar bundan hoşlanmıyor tabi."

"Bahçeye çıkabilir miyim?" diye sordum.

"Orada görülecek bir şey yok ki" dedi. "Eve toprak getirme de."

Verandanın kapılarını açıp dışarı yürüdüm. Gulliver'in Cüceler Ülkesi'ne girmesi gibi bahçeye girdim. Her şey o kadar küçülmüştü ki. Zaten her şey hep böyle küçüktü galiba, diye düşündüm midemde tuhaf bir hisle. Birkaç adımda bahçenin sonuna ulaşmıştım. Çitler kaldırılmış, böylelikle dehliz içeri alınmıştı. Mahallenin ufaklıkları artık taşları kaldırıp altında yarı kurumuş bir semender veyahut bir bok böceği var mı, diye bakamazlardı. Sık dişli tırmığın vurulduğu kuru toprağın üzerinde artık hiç taş yoktu. Eğildim ve yüksek garaj duvarındaki havalandırma deliğinden baktım. Aynı eski alacakaranlık, aynı benzin kokusu... Yalnızca arabalar değişikti. O geniş çamurluklu, motor haznesini önden kapatan arı kovanına benzer metal parçasıyla o araba yoktu artık. Metal basamaklar ve göz alıcı farlar da yoktu artık. Tam doğrulduğumda, esintiden ve havalandırma deliğinin küçük pas parçalarından gözlerime yaşlar dolmuştu. Tıpkı eskiden olduğu gibi. Kadın açık duran veranda kapısından seslenerek çayın soğuduğunu haber verdi. Onu pencerenin ardında gri saçlarıyla, ağzının köşeleri aşağı düşmüş dikilirken görüyordum. Hareket edemiyordum. Garaj kapısına yaslanmış halde, gözlerimde yaşlar, sarı ağaçların arasından evimize baktım. Çok güzel görünüyordu. Yaz güneşinin sıcağından, ahşap sanki nefesiyle içeriden üflemeye çalışıyormuş gibi büyük kabarcıkların oluştuğu yüzeyin üzerinde artık boyasız yer görünmüyordu. Sanki babam elinde kalan tüm renkleri birbiriyle karıştırmak zorunda kaldığı için, fakirlik yüzünden meydana gelen o berbat yeşil rengi protesto ediyordu. Bense çocuk olarak boyaya dokunmadan duramamıştım. Parmaklarımla o kadar uzun süre dokunmuştum ki, boya silinmiş, dokunduğum yer çıplak kalmıştı. Verandada artık kulakotu polenleri yoktu, ıslak Reckitts* torbalarının raflarında halka şeklinde mavi lekeler bıraktığı dolap da yok olmuştu. Her şey öyle yakındı ki sanki elimi uzatsam dokunabilecektim. Acaba çocuk halimle bu kadar küçük bir alanı nasıl doldurabilmiştim. Yalnızca tavan arasındaki odamın eğimli küçük penceresi hâlâ biraz harabe ve sanki daha uzak

* Çamaşır deterjanı markası.

görünüyordu. Ama bu belki de iskemlenin üzerine çıkmadan bulanık camdan garajın çatısının üzerini, Endegeest'in ağaçlarının tepelerini ve belediye binasının soğan biçimindeki kulesini görmeyişimdendi.

Rakamların anlamları

Neredeyse hepsi ağlıyordu, sen hariç. Yalnızca altdudağını emiyordun. Ne zaman anneme okulun ilk gününü sorsam, bunu anlatırdı. O ilk günü unutmamıştı. Hafif buruk, göbek kordonunun tamamen kesilmesi gibi... Bir keresinde bana "Seni saat on ikide almaya geldiğimde, şimdi boğazıma yapışacak, ortalığı yıkacak diye düşündüm. Ama yanılmıştım tabii, sen hiçbir şey söylemedin, yanımda sessizce yürüdün. Ancak çok ısrar ettikten sonra, 'Öğretmenimizin adı Bayan Vink' dedin. Sen ikinci sınıftayken, Bayan Vink okuldan gitti. Saatlerce dükkânın merdivenlerinde oturup ağlamıştın" demişti.

Bayan Vink! Hâlâ yaşadığını hiç ama hiç sanmıyorum. Her şey hafızama, çok eskiye öylesine gömülmüş ki, o zamanki herkes çok-

tan ölmüş olmalı diye düşünüyorum. Oysa şu sıralar elli beş yaşlarında olmalı. Onunla asla evlenemeyeceğimi o fotoğrafı çektirirken biliyordum. Çok ciddi bir şekilde gözlerimi yere dikmişim. Fotoğrafta ona neredeyse ulaşmışım ama aramızda kendini beğenmiş bir gülümsemeyle, başı ona doğru eğik, iri bir oğlan duruyor. Öğretmen kolunu onun omzuna koymuş, eli oğlanın sol omzunda duruyor. O fotoğrafta, sağ gözümün hemen yakınındaki o elini görmeyeyim diye yere baktığım açıkça görülüyor. Parmakları bükülmüş, böylece parmak uçları oğlanın kazağından içeri kaymış. Okul alanının dışındaki parmaklıkların önündeyiz. Arkamızda kırmızı kayın ağacının karanlığı var. Fotoğrafçı üçayağını delilerin çektiği el arabalarının izleri arasına koymuş olmalı. Kalın iplerle arabanın önüne bağlanmış hayvanlar gibi duruyorlardı. Sürekli yüksek sesle küfredip garip kuş sesleri çıkararak akıl hastanesinden gelip sebze bahçesine gitmek üzere okulumuzun önünden geçerlerdi.

Okulumuz iki tımarhanenin arasındaydı. Okula yürürken, caddeden yalnızca küçük bir kanalla ayrılmış olan akıl hastanesinin yanından geçerdim. Parmaklıklar gece ve gündüz açık dururdu. Ulu kayınların pürüzsüz gövdeleri arasında, bana Almanya'dan gelen bir kartpostalı hatırlatan büyük beyaz bina görülüyor. Burada daha iyi durumdaki hastalar yatıyormuş, diyorlardı. Biraz ileride, karşı tarafta, yukarıdan dikenli telle çevrilmiş yüksek bir parmaklığın arkasında, fukaraların oturduğu ve babamın onlarla ilgili olarak, fakirken deli olmanın zenginken deli olmaktan kesinlikle farklı olduğunu söylediği, basitçe tımarhane diye adlandırılan bir yer vardı. Gerçekten de öyleydi. Binanın pencerelerinin ardında, arada bir tuhaf bir şekilde ama hep zarafetle sıçrayan veya acayip el kol işaretleri yapan birileri görülürdü. Sanki içeride, herkesin yapmak veya söylemek istediklerini kendisinin planlayabileceği bir tiyatro oyunu oynanıyormuş gibiydi. Yeter ki delice bir şey olsun. Karşıda parmaklıkların arkasındaki o gürültülü el kol hareketleri ve sertçe çatılmış bakışlar asla görülmezdi. Babam o parmaklıkların çok sık yerleştirildiklerini söylemişti. Bunu söylerken babam, zaten bir dükkânımız varken bize her ay bir paket çay satmaya gelen Bay Savijn'in de oraya ait olduğunu kastederdi. Ama annem yine de ondan çay satın alırdı, onu redde-

demiyordu. Babama göre Bay Herkül de oraya aitti. Alıngan bir şekilde, yarı saydam yüzü ve bembeyaz pos bıyıklarıyla evimize gelir, babamsa başını iki yana sallayarak, o zavallının öldükten sonra bir maymuna dönüşeceğini söylerdi. Bir keresinde geyik parkında geyikleri gazete kâğıdıyla beslerken, kızgınca bana doğru gelerek doğadaki ritmi bozduğumu söylemişti. Oysa geyikler buna bayılıyordu. O zaman, maymun olunca, çocukların parmaklıkların arasından ona da kâğıt uzatacaklarından korkuyor, diye düşünmüştüm.

Okulun merdiven boşluğunda, endüstri, tarım, balıkçılık ve hayvancılıkla ilgili art nouveau tarzında sembolik tasvirlerin olduğu fayanslar vardı. Kum püskürtme bir çerçevenin içindeki şeffaf camda süslü harflerle iki özdeyiş yazılmıştı: 'Bilgi güçtür' ve 'Gayretle arayan, beni bulur.' Bu sözler şimdi her ne kadar birbirine zıtmış gibi görünse de, başlangıçta, henüz okuma yazma bilmezken üzerimde gizemli bir albeni yaratmıştı. Sanki görünmeyen bir el çok ince bir buz tabakasının üzerine uğursuz bir mesaj yazmıştı. Tıpkı İncil'de Belşassar'ın krallığının düşüşünün ilanındaki gibi: Mene, Mene, Tekel ve Parsin. O gizem daha sonra okumayı öğrendiğimde de var olmaya devam etmiş, bir türlü anlamını kavrayamamıştım. Koridorda, askıların altında, köyün dışından gelen çocuklara ait, içlerinde bazen bir topaç veyahut siyah-kırmızı bir yoyonun olduğu tahta kunduralar dururdu. Yan tarafta ise, içeri girdiğimde baktığım ilk şey olan üç kancalı yüksek askıda Bayan Vink'in mantosu. Ben pelerinimi onunkine en yakın olan alçak kancaya asardım. Geç kaldığımda, yüzümü onun mantosuna bastırırdım: Burnum kumaşın büzgüleri arasında kaybolurdu. Bunu yaparken hep yakalanacağımdan ve onun, burnumu mantosuna sildiğimi düşüneceğinden korkardım. Oysa annemin sık sık kontrol edip peşinden başını iki yana salladığı gibi gömleğimin bilek kısmının iç tarafına baksalar, bu korkumun dayanaksız olmadığı anlaşılırdı zira kumaş, üzerinde sürekli sümüklü böcekler yürüyormuş gibi kaygan ve parlak görünürdü. Ayrıca elimi hep mantosunun cebine daldırmak gibi bir eğilimim olurdu. İçinden bir şey almak için değil, öylesine, küçük nesneleri hissedip, deniz kabuklarının birbirlerine çarptıklarında çıkardıkları sesleri duymak için. Cebinde onlardan muhakkak birkaç tane bulunurdu.

Endonezya'ya gitmiş, orada içlerini deniz kabuklarıyla doldurduğu puro ve reçel kutularıyla geri dönmüştü. Derslerinde gerçekten gayret gösterenlere bunlardan birkaç tane verirdi. Bir keresinde, harfleri, kuyrukları ve şapkalarıyla özenle yazdığım bir kâğıdı ona teslim edince, elimin içine iki deniz kabuğu koyup bastırmış, "Deniz kabukları, yamyamların parasıdır" demişti. Yazın pazar günleri kanal kenarından denize yürürken ev yüksekliğinde deniz kabuğu dağlarının bulunduğu kireç fırınlarıyla karşılaştığımızda bunu hep bir ürpertiyle hatırlardım.

Bayan Vink'i aklımdan çıkaran tek kişi, sınıfımdaki siyahi bir kızdı. Gözleri, burnu ve ağzı birbirine o kadar yakındı ki küçük bir hayvanı andırıyordu. Bembeyaz, kusursuz yırtıcı hayvan dişleri vardı. Ama onu yalnızca uyumadan hemen önce düşünürdüm. Hayalimde çok yakınında durup ona adeta işkence ediyordum. Kendimi ona o kadar sıkı bastırmış yatıyordum ki, ne yaptığımı bile göremiyordum. Bütün vücudunu eşeliyor, içinden her şeyi söküp boşaltıyordum. Bunda kardeşlerimle tavan arasında kasapçılık oynarken birbirimize, almak istediğimiz vücut parçalarını dokunarak göstermemizin etkisi vardı. Kız sonunda hep, kanlı bir et parçası olarak baş aşağı bir kancaya asılı olurdu. İstemeden olurdu bu, tam uykuya dalmadan önce. Akşam ışığı yün battaniyemi geçip yüzüme kırmızı bir loşluk halinde vurduğunda olurdu. Gündüz ona baktığımda bunu aklıma getirmemeye çalışırdım. Ama o küçük beyaz dişleri karşı konulamazdılar. Güldüğünde, kafamda yine o düşünceler belirirdi. Gündüz vakti bile olsa. Bunun nedeni belki de çevremizdi. Ne de olsa yakınımızda, ziyaret günlerinde aile üyelerinin hastalarla beraber sokaklar boyu yalpalayarak yürüdüğü veya banklarda oturduğu akıl hastaneleri vardı. Çok ufak tefek bir anne, darmadağınık saçlarıyla ilgisiz bir et yığını gibi duran kaba saba oğlunun ağzının salyalarını küçük buruşuk bir mendille silip duruyordu. İnsanlar çocuklarına şekerleme yedirmek, afallamış duran ve hiçbir insani yüz çizgisiyle bir arada düşünülemeyecek büyük solgun çocuk yüzlerine muzlar tıkıştırmakla meşguldüler. Onları yalnızca hu-hu diye çağırıp, çubuklarla vurarak, bir de tabii ki anne babalarının sevgisi ve şımartmasıyla yönleri değiştirebilen, şuursuz ve isteksiz, güçlükle yürüyen hayvanlardan ayı-

ran tek şey kafalarını örten saçlarıydı. Ziyaret ve dışarı çıkış saatleri sona erdi mi, hepsi birden parmaklıkların arkasına geçip hiç kıpırdamadan kalıyorlardı. Tüm o el sallamalar ve hoşça kal seslenmelerine karşılık, onlardan, anladıklarına dair hiçbir işaret gelmiyordu. Aile üyeleri yürümeye başlayınca, bazen içlerinden biri, dizlerini kırıp çitin arkasından zıplayarak atlar ve bir süre onlarla beraber giderdi. Ama sonra birden donup kalır, geri dönüp gürültüyle bağırarak çalılıkların arasında kaybolurdu. Kaldı ki bu manzara herkesin tanık olduğu görüntülerdi. Ama ben orada daha kötü şeylerin olduğunu da biliyordum. Bir keresinde kapı biraz aralık halde tuvalette otururken, dükkâna gelen bir hastabakıcının babama "Böyle bir yaratığı hayatta bırakmaları Yaradan'a karşı günah. Bazılarının öyle biçimsiz kafaları ve vücutları var ki, hayatınızda böyle şey görmemişsinizdir. Kendi salyalarında yüzüyorlar, beyinleri kafalarının içinden fışkırmış. Bazılarının gözlerinin gördüğünden ya da kulaklarının duyduğundan bile kimsenin haberi yok, hiç hareket etmiyorlar. Öylece yatıyorlar. Yine de anne babaları el sallamak ve 'başbaş' diye bağırmak için geliyorlar. Başına gelmeyen hayal bile edemez" dediğini duymuştum. O duyduklarımdan sonra, benim için uzaktaki o karanlık ağaçlıklar arasında uzanmış o hantal binaların tavan araları, yatakta bile yatmayıp nemli toprakta uyuyan, akvaryumlarda yüzen korkunç yaratıkların yaşadıkları yerler haline gelmişti. Bitkiyle hayvan arası yaratıklardı bunlar. İçindeki et, bitki sapı ve yaprağı gibi büyümüş, kavunumsu yumuşak kafaları vardı. Biçimsiz kol ve bacaklarını beş santim öne doğru sürümek için belki haftalarca bunu tekrarlıyorlardı. Derilerinin saydamlığından organları, bir balık veya yeni doğmuş tüysüz bir kuşunki gibi görülebiliyordu. Güneş üzerlerine vurunca, denizanası gibi eriyip kirli bir sıvı birikintisine dönüşecek gibiydiler. Bu dehşet karşısında sığınabileceğim tek yer Bayan Vink'in gözleri olurdu. O, benim için, her sabah güvenli bir yere kaçış anlamına geliyordu. Bu yüzden, gittiğinde, dükkânın merdivenlerinde saatlerce oturup ağlamıştım. Ondan sonra Bayan Hakkenberg gelince, sanki tımarhanenin delisi okula sızmış gibi olmuştu. Sol bacağında eski tip bir ütüye benzeyen kalın tabanlı siyah ayakkabısıyla, sınıfta aksayarak yürüyen topal bir bokböceğiydi. Parmağında taşsız bir yüzük taşıyordu.

Hoşuna gitmeyen bir şey yapan olduğunda, parmağının eklemiyle kafasına vururdu, böylece vurduğu yere genellikle kare biçiminde kan otururdu. Eve gelip de bunu gösterdiğimde, evdekiler "Kesin hak etmişsindir" derdi. Bir keresinde delinin biri tam sınıfımızın camının önünde bir bakıcının kafasına tekme indirmişti. İlk başta gürlercesine çıkan küfür hayvanca bir solumaya dönüşmüştü. Bakıcının emreder tondaki sesiydi bu. Bayan Hakkenberg dersle ilgilenmemizi söylemişti. O sırada aniden sanki deniz kenarında ıslak kuma kürekle vurulduğunda çıkan ses gibi bir tokat sesi çınladı. Biz daha dışarı bakmak için sıraların üstüne çıkamadan, Bayan Hakkenberg perdeleri kapatmıştı bile. Ama küfürler ve homurdanmaları duymamızın önüne geçememişti. Hemen kemanını kapıp, neşeli bir şarkı çalmaya başlamıştı. Beni asıl korkutan da bu olmuştu, sanki dışarıdaki öfke onun içine bir yolculuk yapıp akmıştı. Başka zaman bizi, Mezmurları okuyormuşuz gibi ağır ağır çalıştırırdı. Okuldan çıktığımızda, araba izlerinin arasında, kanın sargıdan sızması gibi beyaz kumlara saçılmış olduğunu gördük.

Bu olayın üzerinden çok geçmeden ilk kez dolmakalem ve mürekkeple yazmaya başlayacağımız zaman sınıfa demirimsi bir koku hâkim olduğundan, aklıma sürekli o kanlı tekme geliyordu. O kadar dalgındım ki, öğretmenin mürekkepte ıslatmadan önce dolmakalemlerimizi yalamamız gerektiğini söylediğini duymamışım. Kalem yazmıyordu. Göğsümü ileri doğru şişirip parmağımı kaldırdım, küçük fil şeklindeki yeni mürekkep temizleme kalemimin silgisinin kokusunu alıyorum. Kendisi kiremit, ucu yeşil olmak üzere iki renkliydi. Silgi likene benziyordu. En nihayetinde öğretmen başını kaldırıp, yel değirmeni şeklindeki kalemtıraşın arkasından baktığında, dolma kalemimin yazmadığını söyledim. Sandalyesinden kalkıp bana doğru geldi. Dolma kalemi elimden haşince alıp, kalemin ucunu sert bir biçimde müthiş bir gürültü çıkaracak şekilde mürekkep şişesinin dibine daldırıp dikkatle baktı. Peşinden parmak mafsallarıyla kafama öyle bir darbe indirdi ki, sanki o tarafta saçlarımın daha kısa olduğu hissine kapıldım. Ciyaklayarak ne zaman dinlemeyi öğreneceğimi sordu. Sonra dolmakalemi küçük file silip, kalemi ağzına soktu. Yeniden mürekkebin içine daldırmadan önce, dolmakalemin oyuk arka

tarafında sarımtırak tükürük kabarcıkları oluştuğunu görmüştüm. Yeni defterimin ilk sayfasının kenar çizgisinin yanına olanca gücüyle öyle sert bir çizgi koydu ki, çizgi iki ayrı hat halinde dağıldı. Peşinden kalemin sapını elime tutuşturdu. Arkasını dönmeden önce küçük file umarsız bir biçimde hafifçe vurup fili devirdi. 'Yarın gerçek bir mürekkep temizleme kalemi getiriyorsun. Oyuncak filan istemiyorum.'

Ertesi gün, sıramın üzerine önüme, güderiyle karışık koyu kırmızı deriden bir mürekkep temizleme kalemi koydum. İyi ki yapmışım. Yaptığı ilk şey emrine uyup uymadığıma bakmak olmuştu. Yüzünde neredeyse utanmış bir ifadeyle başını onaylar biçimde salladı. Fakat aynı hafta bunu telafi etmiş, okarinamla beraber Bayan Vink'ten aldığım ve ara sıra bakmak için dolabımın bir köşesinde sakladığım iki deniz kabuğunu da alıp uzak bir mesafeden çöp sepetine atmıştı. Ona olan öfkem öyle büyümüştü ki, sınıftan bir çocuğa onunla ilgili koca bir hikâye uydurup anlattım. Çok büyük öfke nöbetleri geçirip çığlıklarıyla komşuları uyandırdığı için evde uyuyamıyormuş. Bu yüzden her akşam tımarhaneden iki adam gelip onu alıyor, sol ayağına bir yastık bağlayıp içi pamuk dolu bir sandığa kapatıyorlarmış. O koca siyah ayakkabısıyla daha önce iki kez kapağı tekmeleyip parçalamış. Sabahleyin tabutu açtıklarında da salya tükürük içinde kalmış buluyorlarmış.

Daha sonraları ben okuldan ayrıldıktan sonra, bir keresinde Bayan Hakkenberg'i alçak bir kadın bisikletiyle caddede giderken görmüştüm. Önden bakınca bisikleti ayakta sürüyor veyahut tuhaf bir biçimde selesinin en uç noktasına yerleşmiş gibi görünüyordu. Bisikletini yaz kış eldivenle sürdüğünden, o taşsız yüzüğü parmağında hâlâ taşıyıp taşımadığını göremiyordum. Önceleri utandığından, sertçe vurmak için kullandığı parmak mafsallarını saklı tutmak için öyle yaptığını düşünmüştüm. Ama sanırım bunu, dikkati, sol ayağındaki, sanki pedalın üzerine konulmuş bir cisimmiş de kendiliğinden dönüyormuş gibi görünen o tuhaf siyah şeyden başka yöne çevirmek için yapıyordu.

Annemle babam Kalvinist temelli bir okul açılır açılmaz, İncil'in dışında hiçbir şeyin geçerli olmadığı o okuldan beni aldılar. Öğretim

yılının kapanmasına üç ay kalmıştı. Bana kalırsa bu ani yer değişikliğinin nedeni yalnızca bağnazlık değildi. Bayan Hakkenberg'den aldığım notlara bakıldığında, her şeyin bir kulağımdan girip ötekinden çıktığına şüphe yoktu. Bayan Vink'in en iyi öğrencilerinden biriyken, Bayan Hakkenberg'in sınıfında tamamıyla bilinç kaybına uğramış olmalıydım. Karnenin dört bir yanında kırmızı rakamlar uçuşuyordu. Hatta durum öyle kötüydü ki, okuldan ayrıldığımda, karnedeki rakamların karşılıklarını değiştirmiştim. Artık 1 rakamının karşısında mükemmel yazarken, 10 rakamının karşısında çok zayıf yazıyordu.

Oegstgeest'e Dönüş

Eskiden akvaryum malzemelerimi aldığım küçük dükkânda hâlâ aynı kel adam duruyor. Gür bıyıkları bembeyaz olmuş. Yetmiş beş yaşlarında olmalı. Hâlâ eskisi gibi bir yerlere dokunacağım diye ödü kopuyor. Bir keresinde, dükkânda sırlı küçük bir denizkızına bakarken, çok narin olduğunu söyleyerek hızla elimden kapmıştı. Ondan deniz kabuklarıyla karışık bir paket kum aldım çünkü tezgâhın önünde onlar duruyorlardı. Ama açıkçası bunlarla ne yapacağımı bilmiyorum. Her şey modernleşmiş. Yalnızca içerideki gübreli toprak ve kankurdu kokusu otuz yıl öncesiyle aynı.

Dükkânına ilk geldiğimde ondan balıklarım için üzerinde HESAPLI YEM yazan kurutulmuş bir kutu su piresi almıştım. Eve dönerken yol boyu kendi kendime sessizce 'Hesaplı yem' diye tekrarlayıp

durmuştum. Gözlerimi sıkıca kapatıp bunu derin derin düşünmüştüm. Eve vardığımda, nihayet anladığımı sanmıştım. Demek ki balıklara o kadar çok yem vermeliydim ki, sonradan aniden acıkırlarsa fazladan yemleri olsun. Paketin yarısını suya boşaltmıştım. Ertesi sabah ben daha yataktayken ağabeyim gelip "Patlayana kadar yemişler" dedi. Hemen yataktan fırlamıştım. Hepsi suyun üstündeydiler, eğrilmiş gibiydiler, karınları şişmişti. Bu olaydan sonra babam uzun bir süre eve hayvan sokmama izin vermedi. Felaketten başka bir şey getirmemişti ki. Yine de odama gizlice bir kavanoz dikence balığı almıştım. Onlar için öyle endişe ediyordum ki, romatizmadan büzüşeceklerinden korktuğum için soğuk bir akşam onları yatağıma aldım. Ağabeyim yatağa gelene dek uyanık kalmam gerekiyordu. Yanıma uzandığında, neden her zamanki gibi yüzüstü yatmadığımı sordu. Bense karnımın ağrıdığını söyledim, o ise bunu kıçımı dönüp yatağın yarısını kaplamam için bir neden olarak görmedi. Ertesi sabah hâlâ hepsi hayattaydı. Yalnızca kavanozdan biraz su taşmıştı. Annemin yatağa işediğimi düşüneceğinden korkmuştum. Ağabeyim başını iki yana sallayarak, karın ağrısından ateşim çıkmadığı için o yaratıkların şanslı olduklarını yoksa suyun çok ısınacağını söyledi.

Arabamı dükkânın önünde park edip, eski evimizden ilk okuluma yürüdüm. Altı yaşımdayken her gün dört kez yürüdüğüm yoldu bu. İspinozlar, kayın ağacının döktüğü ilk yapraklar arasında aynı kadifemsi adımlarla yürüyorlardı. Tıpkı anahtarla kurulmuş da, her an küçük bir sarsıntıyla hareketsiz kalabilirlermiş gibiydiler. Esasında her şey aynı kalmıştı. Uiver'ın* kaptanı Parmentier'ın evi tıpkı eskisi gibi görünüyordu. 1934 yılında, Melbourne yarışından sonra, parmaklıkların önünde kalabalıklar halinde insanlar perdeleri hareket ettiği anda birden alkışlamaya başlamışlardı. Sağda, akıl hastanesinin ormanındaki bir bankta, nefes nefese kalmış, sıska sopa bacaklı ve gri saçlı iki kadın oturuyorlardı. Onların yanında gözlerini ağaçların tepesine dikmiş, dalgın bakışlı bir hemşire vardı. Otuz yıl sonra yeniden gözümün önüne gelen bir resmi hatırlattılar bana, öyle tozlu ve unutulmuştular. Mavi Ev Oteli'nin terasında garson, Bayan Hakken-

* 1934 yılında ülke çapında üne kavuşan ancak aynı yıl düşen KLM uçağının adı.

berg'in birkaç yıl önce öldüğünü söyledi. O da onun sınıfında okumuş. Benden üç yıl önce. Parmak mafsallarımla kafama vurunca, "O dönem okuyan herkes bu hareketi bilir. Şimdi o yumruklar sonsuza dek huzura kavuşmuştur" dedi. Kahvemi içerken, bir yandan da tımarhanenin ormanını izleyip, Bayan Hakkenberg'i tabuta koyarlarken kalın siyah ayakkabılarını çıkarıp çıkarmadıklarını merak ettim. Ölüye saygısızlık olmalıydı bu.

Birden ormandan, derinden gelen sohbet sesleri duydum. Parmaklıkların hemen arkasında, patikada, akıl hastanesi kıyafeti giymiş bir grup gencin bir yandan konuşup, diğer yandan düzensiz ve taşkın el kol hareketleri yaparak yaklaşmakta olduklarını gördüm. En arkadakiler, içinde kısa ve tombul birkaç kişinin oturduğu alçak bir el arabası çekiyorlardı. Giysili et yığınlarıydılar. Onların arkasında, yürürken sağ bacağını öne attıkça kalça kemiğine sert bir biçimde vuran, zayıf yüzlü, uzun, tüysüz enseli esmer bir genç oğlan geliyordu. Aynı anda, gevşekçe duran bir demet pörsümüş çiçeği yüzüne götürüp, kolunu selam veriyormuş gibi sarsılarak uzattı. Yüzü ciddi ve hüzünlü, tam karşıya bakıyordu.

Gruba işaret ederek ağaçların yapraklarının düştüğünü söyleyen garsona hesabı ödeyip, okula yürüdüm.

Bir ay önce bir akşam önünden arabayla geçtiğimde kapılar açık duruyordu. Durdum, içeri girdim. Hademelerin meşgul olduklarını, belki de ne için geldiğimi merak bile etmeyeceklerini düşünmüştüm. Eski sınıfımın kapısındaki camdan bakınca irkildim. Minicik sıralarda yirmi beş yaşlarında genç oğlanlar oturuyordu. Bir an için, bunun hâlâ Bayan Hakkenberg'in zulmettiği eski sınıfımız olduğu gibi tedirgin edici bir his her yanımı sardı. Kürsüdeki kişiye bakınca, çerçevesiz gözlük camlarının ardından merakla bakan, küçük bir baykuşa benzeyen bir adam gördüm. Akşam okulu olmalıydı bu. Fakat geri dönüp yürümeye başlayınca, kendimi Bayan Hakkenberg'in siyah keman kutusunun hâlâ köşedeki çöp kutusunun yanında durduğu o sınıfta, eski öğrenciler arasında bırakmışım hissine kapıldım.

Bugün okulun önünde bir süre yalnızca çocukların şarkı söylemesini dinledim. Sonra geri dönüp, tımarhanenin parmaklıklarının hemen yanından yürüdüm. Bir keresinde parmaklığın altındaki kırmızı

bir mantarı almak isterken delilerden birinin kolumdan tutup yakaladığı yerde şimdi kusursuz, parlak tüylü ölü bir saksağan yatıyordu. Bugün ölmüş olmalıydı, gözleri henüz kapanmamıştı ve etrafında sinekler de uçuşmuyordu.

Dorpstraat'da babamın yanından geçtim. Elinde hasır bir çanta vardı, beni görmedi. Arabayla dönüp yanına geldim. Boş kavanoz ve şişeleri götürmek üzere süpermarkete gidiyordu. Onu markete bıraktım. Yanımda hafif gergin oturuyordu, bacakları kaskatıydı, öne uzatmıştı. Yeni bir çift açık sandalet giymişti. Siyah çorap giydiğinden, ayakları küçük bir çocuğunkine benziyordu. Eskiden babamın bisikletinin üst borusuna oturduğum aklıma geldi. Hafif gergin, bacaklarım korkuyla tekerin yanında öne doğru uzatılmış olurdu.

Bakkaliyeden içeri dimdik yürüyen babama bakarken aniden gözlerimi kapattım. Onu bizim dükkânımızdan başka bir dükkâna girerken hiç görmemiştim. İçeri girip dolaşmasında, şişeleri ve kavanozları dükkânda çalışan hanımın önüne koymasında ve depozito için elini uzatıp beklemesinde alçaltıcı bir şeyler vardı. Eskiden böyle dükkânlarla ilgili hep "Bu büyük işyerleri hepimizi tamamen yutup gitti. Küçük sineği süzüp ayırıyorlar ama deveyi yutuyorlar" derdi.

Geri dönerken, biraz da çekinerek neden son zamanlarda buralarda oyalandığımı sordu. Yanıt vermedim. Arabayla eski evimize doğru yol alırken içini çekerek, 'Endişelenmeye başlamıştık' dedi. Ayrıca parmağını sinirli bir biçimde sallayarak bizimkinin yanındaki eve işaret edip, komşumuz Bayan Van Teeng'in kısa bir süre önce öldüğünü de anlattı. "Ben sevginin annesiyim" diyerek onu taklit ettim. "Tabii" dedi babam. "Rezil yaratık. Elinde bir kadeh şarapla ölü buldular".

Geri dönerken hep Bayan Van Teeng'i düşündüm. Annem ondan hep 'hayalet' diye bahsederdi. Aslına bakılırsa tuhaf bir kadındı ama sanırım başlangıçta onu pek fark edememiştim. Yalnızca bahçe duruyordu. "Bahçeymiş" derdi babam hep küçümseyerek, "düşünün ki, vahşi bir arazi". Gerçekten de öyleydi. Bizim bahçenin sıkıcılığını bozan insan boyunda yabani otlardan oluşmuş yeşillik yığınıydı. Babam her cumartesi otları temizler ama birkaç gün içinde toprağın

üzerinde yine çılgına dönmüşçesine bir hızla pembe filizler bitiverirdi. Böylece zamanla bahçemizin çit boyunu kınaçiçekleriyle diğer acayip bitkilere bırakmak zorunda kaldı. Ve tabii bir de bana. Annem beni göremediğinde, 'Yine o mezbelelikte misin sen?' diye bağırırdı. Bense, kerpeteni andıran çenesiyle büyük kara bir böcek veya gri toprak parçası gibi otların sapları arasında hareketsizce duran ve birden iriyarı bir cin gibi hırlayarak çite atlayan bir Schnauzer çıkabileceği korkusundan kireç gibi olmuş halde emekleyerek yeşil karaltının içinden belirirdim. Sonradan, büyüdüğümde, onu ansızın gördüm. Davetsiz bir misafir gibiydi, bitkilerin arasında yakınıma çömelmişti. O beni görmedi. Yüzü yeşildi ve kolay kolay kaybolacakmış gibi görünmeyen tuhaf bir gülümseme yerleşmişti. Otların sapları ve yapraklarından bahçe salyangozlarını topluyor, bunları bir çiçek saksısına koyuyordu, arada kendi kendine sessizce konuşuyordu. Bazen kenara tırmanmak isteyen bir salyangozu hafifçe dokunarak geri itiyordu. Söylediklerini anlayamıyordum. Sihirli büyü sözcükleri gibiydiler ve giderek korkuyordum. Orada olduğumu anlarsa, o hayvanlardan çıkardığı sümüğümsü sıvıları bana içireceğine neredeyse emindim. Kafamda kendimi püre haline getirilmiş salyangozları tadarken canlandırdım. Çitlere öyle yaklaşmıştı ki, elbisesinin mavisini seçemiyor otların sapları arasında yalnızca bir karaltı fark edebiliyordum. Daha uzun kalıp izlemeye cesaret edemedim. Kendimi yere öyle bir yapıştırmıştım ki, ağzım toprağa değiyordu. Tam yüzümün önünde kahverengi bir kurbağa duruyordu. Sanki soluk soluğa verdiğim nefesimle kurbağanın hızla atan sarı boğazı arasında toprağın altından bir bağlantı vardı. Korkudan kendimi tıpkı o hayvan gibi toprakla adeta bütünleşmiş hissediyordum. Öylece ne kadar kaldım bilmiyorum ama ayak seslerini kapı eşiğinde hissedip mutfak kapısının tokmağının sesini duyduğum an kalkmaya cesaret ettim. Kurbağa da tam o sırada sıçrayarak gözden kayboldu. Akşam olduğunda babama komşu kadının o salyangozlarla ne yaptığını sordum, babam onları yiyeceğini söyledi. Ürpermiştim. Ağabeyim kadının neden öyle balgamlı konuştuğunu şimdi anladığını söyledi. Sonradan Bayan Van Teeng'in bitkilerini yedikleri için onları tuvalete döküp sifonu çektiğini duydum. Ama o zamanlar buna inanmayacaktım.

Onları bitkilerden öyle özenle ayıklıyordu ki, sanki alttaki sümüğümsü beyaz sıvıdan bir parçanın geride kalmasından korkuyordu. O zamanları düşündüğümde, onun salyangozları verandanın duvarlarını tamamen kaplayan sarmaşıkların içine serbest bıraktığını gözümde canlandırıyordum. Salyangozlar öyle çok olurdu ki, duvar boyuca dokunarak ilerlediğimde, tüm o antenler elimin ayasında yumuşacık bir biçimde kımıldarlardı.

Sekiz yaşlarımdayken, o kadının bir medyum olduğunu duymuştum. O zamanlar pazar günleri sık sık evine otobüslerle müşteriler gelirdi. Yurtdışından bile. O zamanlar babam "Masanın ayakları bugün yerden epeyce yükselecek" derdi. Kadının büyü gücü anlaşılan çok uzaklara uzanıyordu. İnsanlar karanlık ve tavana kadar halılarla döşeli odasında ürkekçe belirirlerdi. Babam Kral Saul zamanındaki günahların tekrar edildiğini söyler, kızgın ruhları yaklaştırmamak için bütün öğlen org çalardı. Annemse güzel yüksek sesiyle şarkı söyleyerek eşlik ederdi. Ama faydası olmazdı. Bir keresinde, kırkayak için çitlerin yakınında küçük otlar ve tahta parçalarından yüksek bir sunak yaparken, büyük nemli gözleriyle tellerin arkasında bitkilerin arasında belirmiş, tuhaf aksanıyla "Arkanda kafferengi bir peder görüyorum, arkanda kafferengi bir peder görüyorum" demişti. Peşinden hemen ortadan yok oldu. Daha fazla oynamaya cesaret edememiştim. Sürekli arkama bakıyor ama hiçbir şey görmüyordum. Kibrit kutusunu açtım, kırkayağı serbest bıraktım ama anneme her şeyi anlatmak için içeri girmeden önce hayvanı ezdim. "Soytarı kadın" dedi annem. "Bir daha arkandan çıkarsa, bize hâlâ yirmi sekiz gulden borçlu olduğunu yazan bir veresiye defterinin onu beklediğini söyle ona." O zaman annemin Bayan Van Teeng'e duyduğu nefretin hayaletlerden daha derin bir nedeni olduğunu hissetmiştim. Belki de buna sebep, babamın birkaç yıl önce bana gözlerini de yere dikmiş, alçak sesle söylediği sözlerdi: "Şimdi burada erkek erkeğe konuşuyoruz ama o kadının bana bir keresinde teklif etmeye cesaret ettiği şeyi asla ağzıma alamam." Bayan Van Teeng'in çitin öbür tarafındaki sarmaşıkları suladığı sıcak bir cumartesi gününü hâlâ hatırlıyorum. Kapımızın eşiğine bir miktar su gelmişti. Erkek kardeşimin oyun alanının dışında oturduğu yer çamur olmuştu, o da çamurla oynuyordu. An-

nem kızgın bir biçimde dışarı gelerek komşu kadına durmasını söyledi. O da "fışkırtacağım işte" diye karşılık verdi. O zaman annem bir kova su alıp çitin üzerinden boşalttı. Keskin bir çığlık sesi geldi. Fışkıran su yukarıya püskürdü. Geri gelen su şapırtıyla eşiğe döküldü. Sis gibi havada kalan su damlalarında küçük bir gökkuşağı olduğunu görmüştüm.

Bu olaydan sonra annemle babam kadınla bir daha konuşmadılar, bize de karşılaştığımızda onu görmemiş gibi davranmamızı söylediler. Bense bahçede yalnız kaldığımda çitin ve yaban otlarının öte tarafına, o gizemli loş odaya özlemle ve korkuyla bakardım. Beni gördüğünde, başıyla dostça selam verir veyahut güven verici bir biçimde el sallardı. Peşinden de sanki arkamdaki birine bakıyormuşçasına bana doğru gözlerini dikerdi. Bense bitkilerin arasında kaybolup odunluğa girer, burada sanki dikkatlice bir yere bakıyormuşum gibi sessizce dururdum. Ardından arkamı dönerdim. Bir kez daha, bir kez daha, başım dönene ve benimle beraber hızla dönen bir gölge gördüğümü sanana dek... Bir keresinde öyle korkmuştum ki, aniden sırtımı duvara yapıştırmıştım. Korkudan kaskatı kesilmiş halde öylece kalmıştım. Kafamı tutan yerde, boynuma soğuk ve sivri bir şeyler batıyordu. Babamın, yeni ölmüş tavşanları kanları aksın diye kafalarından baş aşağı astığı çivi aklıma gelmişti. O zamandan itibaren o gölgenin ölüm olduğunu, daha da kötüsü, ölümden de fena bir şey olduğunu biliyordum. Bir şey sonsuza dek yittiğinde ve onu bir daha hiç görmeyeceğinde geride kalan boş yer.

Springbok ve Perlimoen

Diğer okulda durumum hemen iyileşmişti. İkinci sınıfın son birkaç ayında, eski okulumdaki karnenin tüm kırmızı rakamlarını yedilere ve sekizlere dönüştürmeyi başarmıştım. Yine de DÜŞÜNCELER kısmında şöyle yazıyordu: *Jan üçüncü sınıfa geçecek. O zaman daha az hayal kurmalı.* Ağaçların arasında yarı gizlenmiş bir okuldan, şık Rijnsburgerweg'in çıkmaz ara sokağındaki çirkin tuğla binaya geçiş de büyük bir geçişti. O ara sokağın köşesinde, Ledenberg'in bakkalının penceresiz duvarında, koyu kırmızı bir dairenin içinde, gri boyayla, koskoca bir keseli ceylan çizilmişti. Altında siyah harflerle: SPRINGBOK & PERLIMOEN - GÜNEY AFRİKA ŞARAPLARI yazıyordu. Keseli ceylanın olduğu yerden sıçrayışıyla katettiği kavis,

hayal gücüyle aşağıya doğru çizildiğinde okulun ortasından sıçramış olduğu sonucuna varılırdı. Vadedilmiş ülke Kenan, sonsuz cezir için mahzun gözlerle bakan bir ayıbalığı ve bozkır ortasında yıldırım gibi bir engerek yılanının büyük afişlerinin raflarda durduğu yerden çatıyı yarmış olmalıydı. Sömestrin son günü münasebetiyle küçük bir tiyatro sahnesine dönüştürülmüş tavan arasında aileler için temsiller sergilenirken, bu hayali delikten kendim de kaçmak istedim. Temsillerden birinde 'çok önemli' bir rolcük üstlenmiştim. Söylemem gereken kısa cümle okul müdürümüze göre dialogun 'can alıcı' noktasıydı. Sahnenin ortasında, arkasında bir görevlinin durduğu bir gişe vardı. Görevli Frits Vreeken idi. Sürekli parmağını kıçına daldırıp, sonra da burnunuza dayayarak, 'Koklasana' dediği ve kıpkırmızı bir kafası olduğu içindi muhakkak. Para çıkınları ve mektuplarıyla çocuklar upuzun bir sıra oluşturmuşlardı, sırayla işleri görülüyordu. Ben sonuncuydum. Ufak tefek bir oğlandım ve tüm o zaman boyunca diz çökmüş halde durmak zorundaydım. Sıra bana gelince Frits'in tartacağı bir mektup vermem gerekiyordu. Suratını ekşitip, mektup tartısına bakarak "Mektup çok ağır ufaklık, ayrıca pul yapıştırman gerekiyor" demesi gerekiyordu. Benimse içerlemiş, tiz bir sesle "Ama bayım, pul yapıştırırsam daha ağır olur" demem gerekiyordu. Bu kadar. Oyunda gişenin önünde dudaklarımı ısırarak dikilmek çok aptalca geliyordu. Ayrıca Frits Vreeken, tıpkı parmağını burnumuzun dibine soktuğunda yaptığı gibi yüzünü ileri doğru eğerek ama daha yüksek bir sesle, "Mektup çok ağır ufaklık, ayrıca pul yapıştırman gerekiyor!" demişti. Bense tek söz dahi söyleyememiştim. O sırada okul müdürü aniden sahneye fırlamış, beni kolumdan yakalayıp, başımdan sertçe gişenin içine ittirerek, yüzüme doğru, tükürükleri kulağıma gelecek kadar sert bir öfkeyle, "Ama bayım, pul yapıştırırsam daha ağır olur!" diye bağırmıştı. Sonra da perdenin arkasına doğru beni sahneden itmişti. Salondan beceriksiz bir alkış sesi ve çocukların bastırılmış gülüşleri gelmişti. Tabaklarla dolu raflara hızla çarpıp, Elly Lampet'in önceki oyunda bir kraliçeyi oynarken giydiği pelüş perdenin üzerine düştüm. O an aklıma karanlıkta zıplayarak okuldan kaçan ceylan geldi. Yaz tatilinin başladığına sevinememiştim bile.

Okul müdürü sanırım, bana söyletmek istediği 'can alıcı' kısa cümleyi kendisi de paylaşmak zorunda kaldığı için beni hiç affetmedi. Belki de kalabalık karşısında metin okuma konusunda bana olan güveni öyle sarsılmıştı ki, sonraları, bu doğru olmasa bile düşüncelerini değiştirememişti. Karneme baktığımda, her sene *Din* dersime dokuz verilmişken, onun sürekli beş vermiş olduğunu görüyorum. Buysa şimdi beni çok hayrete düşürüyor, oysaki tüm ilahileri ezbere biliyordum. Muhtemelen yalnızca rakamların anlamına bakmış, benim ilahiyi okumamdan çok, 5'in ardındaki 'tereddüt' onu ilgilendirmiş. Ayrıca performanslarımın onun gözünde zayıf bir beşten daha fazla etmemesi de kuvvetle muhtemeldi. Her defasında sınıfın önünde tahtaya çıktığımda, beni yine kolumdan sertçe yakalayıp yüzüme karşı yüksek sesle 'Ey Tanrı, uluslar geldi. Hunharca yurduna saldırdı!' diye haykıracağı korkusundan hafızam felç olurdu.

Oysaki bu çok sonraları, altıncı sınıfta okurken oldu. O sıralar geçici olarak Bayan Steggerda'nın sınıfındaydım. Adını hâlâ bu kadar sık ansam da, yüzünü bir türlü gözümün önüne getiremiyorum. İlk dönem karneme şöyle yazmıştı: *Jan tembel ve başına buyruk. Son haftalarda biraz gelişme var.* İkinci dönemde: *Jan'ın davranışları biraz iyileşti fakat hâlâ gayretli bir öğrenci değil.* Üçüncü dönem ise: *Jan'ın durumu düzeliyor, biraz daha düzenli çalışması gerekli.* El yazısı bile yüzünü hatırlamama yardımcı olmuyor. Bazen sarı saçlı biri geliyor gözümün önüne ama yalnızca o kadar, daha fazlası değil. Esasında üçüncü okul yılımın tamamı hafızamdan silinmiş. Yalnızca Frits Vreeken'in, "Madem öyle ceylan, ceylan, kaç boynuzun var kafandan fışkıran?" demek için eğildiğinde ve beni diğer çocukların yanından ileri doğru ittiğinde gerginlikten parlayan kısa dar pantolonunu hatırlıyorum. Oyunun devamında kafamla bacaklarının arasında durmam gerektiğinde, sinsice gülerek, enseme yine okkalı pis bir osuruk bırakacağından korkardım. Ayrıca oyun bahçesinin çitlerinin dibinde büyüyen çalılarla, önlerinde dururken bir anda patlarcasına açılan bezelye çiçekleri de gözümün önüne geliyor şimdi.

Dördüncü sınıfta derslerimize Bay Blender girmeye başlamıştı. İri kemikli kafasıyla biraz kaba saba bir adamdı. Hoşuna gitmeyen bir şey yapan olduğunda, sırasının yanına gelip yukarıdan bakar, birden

kafasına sert bir tokat indirirdi. Kesik, kısaltılmış cümlelerle konuşurdu. Okulda, bahtsız bir aşk yaşadığı ve bu nedenle tüm hayatı boyunca bekar kaldığı anlatılıyordu. Karnemde bana verdiği notlardan şimdi onun hassas, kararsız bir adam olduğunu görüyorum. Rakamlar neredeyse cılız bir biçimde yazılmış, hemen hepsinin yanında artı veya eksi işareti var. Ama ben onunla iyi anlaşabiliyordum, gayret ve davranış için hep sekiz veya dokuz tam not verirdi. Güneş ışığından sonbahar olduğunu anladığım güneşli bir öğleni hâlâ çok net hatırlıyorum. Sınıfın önünde, ince çizgili kahverengi takımıyla durmuş, yazı yazdırıyordu: "Kurt, ayaklarının üzerinde yüksekçe durabilen bir köpektir." Bununla kurtların uzun bacaklı bir cins köpek olduğunu kastettiğini çok sonra anlamıştım. Böylelikle köpeklerin de ayaklarının üzerinde alçakça duran kurtlar olduklarını farz edebilirdiniz. Fakat ayaklarının üzerinde yüksekçe duran bu köpek, gerçekte, eski hikâyelerde anlatılan tüm kurtlardan üstündü.

Bay Blender'ın resim dersinde de, çimenleri aynı boyda düzgün bir biçimde yeşile boyamamış, kısa dikey çizgiler çizmiştim. Resmi gördüğünde, "Bu ne saçma bir şey! Bir daha çiz bunu" diye bağırmıştı. Bense içimden, nah yaparım, diye geçirip, "Çimen yukarı doğru uzar" demiştim.

Bu olay üzerine Dirk Kolf'la arkadaş olmuştuk. Dirk Kolf içine kıvrık küçük kulaklarıyla şişman bir oğlandı, bir hayalperestti, yalan söylerken giderek kızaran bir yalancıydı. İnsanların salonlarında doldurulmuş bir kaplan olduğuna veyahut ölen kız kardeşinin, odasındaki giysi sandığında yattığına inanmadığını bilmesine rağmen bundan vazgeçemiyordu. Çarşamba günleri, öğlenleri, bir bahçeden çok küçük bir ormanı andıran evlerinin arkasındaki bahçede oynardık. Oraya bir kulübe yapmıştık, böylece o loş ortamda oturup bana masallarını anlatırken, kızardığını görmüyordum. Lüle lüle sarı saçlarıyla sara hastası solgun bir çocuk olan kız kardeşi de sık sık bizimle gelirdi. Bazen kasılarak yere düşerdi. Kafasını sertçe çarpar, gözler çıldırmışçasına dönerdi. Sonra bir süre ölü gibi sessizce yatardı. İlk keresinde öyle korkmuştum ki, felç geçirmişçesine yerimde kalakalmıştım. Oysa Dirk hiçbir şey olmamış gibi kerestelik ağaç misali kızın üzerinden atlayarak geçmişti. Bir süre sonra kız ayağa kalkmış,

sanki yeni uyanmış gibi etrafına bakarak oynamaya kaldığı yerden devam etmişti.

Bir keresinde kızla yalnızken, şortunun paçasını yana çekip içeri bakmama izin vermişti. Sonra bana bir sopa vermiş, onu içeri sokmamı istemişti. Sopa içindeyken birden yere düşeceğinden korkmama karşın onu reddetmeye cesaret edememiştim. Bu kez bana kendi pantolonumu açmamı söylemişti. Bir süre dikkatlice bakmış, peşinden alnını derin bir biçimde buruşacak şekilde kırıştırarak "Senin güneşin var, benimse ayım" demişti. Altıncı sınıfta okul müdürünün sınıfında okurken ne zaman 'n' harfi yerine 'l' desem, müdür alaycı bir biçimde "güleş delize düşerse, deliz ateş olur" der, aklıma da hep Dirk'in kız kardeşi gelirdi. Müdüre papağan diyorlardı. Zayıf yüzünde, birbirine yakın duran açık renkli delip geçici gözlerini birbirinden ayrı tutmaya yarayan eğri ve kırmızı, papağanınkine benzer bir burun duruyordu. Küçük otoriter bir ağzı vardı, kır saçları karmaşık bir şekilde sağa yatırılmıştı. Ayrıca bir büyücüye benziyordu. Onu bir keresinde öğrencilerden birinin babasına "Tanrı'ya inanmasaydım komünist olurdum" derken duymuştum. Öfkeden birkaç saniye içinde kıpkırmızı olabiliyordu. Sınıfımızda okuyan kendi oğlunu, hiç hak etmediği bir ceza için okulda herkesin gözleri önünde pataklamaktan sadist bir haz alıyordu. Ama bizi hiç dövmezdi. Adeta öğrencilerin yaramazlıklarına duyduğu öfkesini, fırsatını buldukça birinden, en hoşlanmadığı kişiden çıkartmalıydı: oğlu. Bunun için kemikli ellerini değil, cetvel kullanırdı. Belki de bunu örnek teşkil etmesi için yapıyordu. Karşılığında kendi etinden ve kanından olana böylesi canavarca bir şekilde vurduğu davranışlardan kendiliğimizden vazgeçmemizi bekliyordu.

Bir kez, okuldan sonra, bir çöp kutusu üzerinde rengi solmuş pembe bir korse bulmuştum. Üzerime giyip, öylece yürümeye başladım. Arkamdan bir çocuk bağırdı: "İyi günler hanımefendi!" Küçük adımlarla, kalçalarımı savurarak yürümeye devam ettim. Peşinden yuhalayan ve bağıran bir grup çocuk arkamdan gelmeye başladı. Oğlanlardan biri bağları yakalayıp vücudumun etrafında birkaç kez doladı, sırtımda sıkıca düğümledi. Başka bir çöp kutusundan birkaç parça kâğıt alıp, bunları top haline getirip, yukarıdan korsenin içine tıkıştırdım. "Me-

meler, memeler" diye yüksek sesli bağırdım. "Bayanlar ve baylar, gelin görün, işin sırrını açıklıyorum!" Etrafımda öyle yüksek bir kahkaha yükseldi ki, oraya buraya rasgele dans etmeye, giderek daha sesli bir şekilde bağırmaya başladım. Birden çocuklardan biri kısık sesiyle seslendi: "Papağan geliyor, papağan!" Herkes koşarak uzaklaştı, bense kaldırımda yalnız başıma kalmıştım. Arkamı döndüğümde bir anda okul müdürünü bisikletin üzerinde gelirken gördüm. Bir bahçenin içine dalıp, canlı çitin arkasına atladım. Balenler koltukaltlarımı acıtıyordu. Korseyi çıkarmaya çalıştım ama öyle sıkı oturmuştu ki, arkadaki bağları çözmek için etrafımda bile döndüremiyordum. Sokak lambasının direğine bir bisikletin yaslandığını duydum. Peşinden papağanın emreder tondaki sesi yankılandı: "Çık bakayım oradan." Kafası kıpkırmızıydı, yalnızca sol burun kanadındaki siğil beyazdı: "Sana tek bir şey söyleyeceğim. Rezil!" dedi. "Orada öyle dikilip durma, Allah'ın cezası. Çıkar o şeyi üzerinden!" O sırada alay ederek seslenen bir bahçıvan geldi: "Elbisenizi çıkardılar mı küçük bayan!" "Şimdi elimden bir kaza çıkacak!" diye bağırdı okul müdürü öfkeyle. Korseyi çekiştiriyordum ama çıkaramıyordum. "Buraya gel!" diye emretti. Omzumdan sertçe yakalayıp, beni döndürdü. Korse vücudumdan bacaklarıma düştü. Sonra bağları çözdü. Kâğıt topakları kaldırıma düştü. "Çık içinden" dedi. "Şimdi onu sarmalayıp yanına alıyorsun, eve götürüyorsun ve annenle babana gösteriyorsun. Ve onlara neler olduğunu bir bir anlatıyorsun. Seninle işim daha bitmedi." Büyük adımlarla bisikletine yürüdü, başını boynuna yaslayıp bisikletle uzaklaştı.

Korseyle beraber salondan içeri girdiğimde babam "Aptal mısın sen? Çabuk o şeyi yatak odasına götür!" dedi. "Bizim değil ki" dedim. "Çöp kutusunda buldum." "O zaman onu yeniden çöp kutusuna at ve hemen ellerini yıka" dedi. "Ne diye öyle pis bir şeye dokunuyorsun? Kimin vücuduna giydiğini bilmediğin bir şey o." Bir şey söylemeye cesaretim yoktu. Korseyi çöp kutusuna atıp ellerimi köpürte köpürte yıkadım. Ertesi sabah papağan bana tiksinerek bakıyordu. "Dün olanlara ilgili bir şey daha söylemek istiyorum. Bağıran sesini iki sokak öteden duydum. Böyle yaparak bütün okula leke sürdün. Çevren için bir tehlikesin sen. Bunu bu kadar erken bilen erkek çocukları asla mutlu olamazlar" dedi.

Aslında bunu, bu olaydan kısa süre sonra yazacağım hikâyeden de anlayabilirdi. Denemem vahşi doğada gezinen bir genç üzerineydi. Terk edilmişliğin ortasında birdenbire penceresiz, kocaman yüksek bir kule beliriyordu. Genç müthiş derecede korkuyor ancak gidemiyordu. Bir şey onu oraya çekiyordu. Bütün gün nemli bozkır ve sık çalılıklar arasında, kulenin etrafında yürüyor. Güneş batıp da gökyüzü ufukta kıpkırmızı olduğunda ve karanlık vahşi doğadan yükseldiğinde, o da gidiyor. Hikâyeyi yazarken yüzümde ter damlacıkları belirdiğini hâlâ hatırlıyorum. O gencin oradan karanlık çökmeden ayrıldığını yazmak istemiştim. Ama yapamamıştım. Sanki kalemim örümcek ağındaydı ve sözcükler tam orta noktadan emiliyordu. Kule. İçeri girince, onunla beraber öyle sert ve soğuk bir hava cereyanı giriyordu ki, kapı arkasından kapanıyordu. Kapının açık kaldığı kısa süre içinde, akşam ışığının loşluğunda bir döner merdiven görüyordu. Bu imgeyi, eskiden bazen çarşamba öğleden sonraları oynadığımız mahallemizdeki bir harabeden almıştım. Ama özellikle de, evimizde yatmaya gönderildiğimizde yukarı çıkarken kullandığımız tavan arası merdiveniyle merdivenin başındaki sandık odasının karanlığından her türlü ilham peydahlanabiliyordu. Genç yoklayarak kapıya dokundu fakat tokmağı yoktu. Omzuyla ümitsiz bir şekilde sertçe vurdu ama hiçbir hareket yoktu. Döner merdivenden yukarı çıktı. Öne doğru eğildi, ellerini öne doğru uzatarak daralıp küçülen nemli, kaygan basamaklara dokundu. Birden basamaklar bitti ve bu boşluk hissinden, karanlığın bittiği bu son noktadan ona doğru bir şeyin uğuldayarak geldiğini hissetti. Gözlerini açtığında, baykuşlar tırnakları içe bükümlü pençelerini yüzüne geçirip, gözlerini çıkardılar.

Ertesi gün okul müdürü bunu nerede okuduğumu sordu. Ben de kendim uydurduğumu söyledim. Kompozisyonu bana geri verirken "Sandalyemde titredim. 9'u hak ettin" dedi.

Aynı yıl okuldaki son yılımın ilk sömestrinde yıllarca peşimi bırakmayacak bir olay oldu. Okula gitmeden önce, keşfettiğim kuş yuvalarını gözlerdim. Yumurta çalınmış mı, yavrular uçmuş mu kontrol ederdim. Bir sabah çalıların arasında ölmek üzere olan bir kedi

buldum. Yanına çömelip elimi, aşağı sarkmış olan kafasının altına koydum. Sürekli ısırmaya çalışıyor ama güçten düştüğü için başını döndüremiyordu. Yalnızca ağzının salyalı yan tarafı sürekli elimin ayası boyunca hareket ediyordu. Öldüğünü düşününce, onu kuru yapraklarla örtüp, elimi yosunlara sildim. Hafif sersemlemiş, kafamın içinde tuhaf bir şaşkınlık hissiyle yürümeye başladım. Ormanın çıkışının yakınlarında, küçük köprünün üzerinde sınıfımdan bir çocuk dikkatle gözlerini suya dikmiş oturuyordu. Yanına geldiğimde, kuş yuvasındaki tüysüz yavru karatavukların, köprünün yan tarafında dikenli defnelerin içinde, küçük arkın dibinde yattıklarını gördüm. Köprüden arkın içine atlayıp, onları sudan çıkardım. Ama ellerimde tuttuğum şey, et rengi cansız bağırsak keseleriydi. Onları köprünün kenarına koydum, o sırada patikanın üzerinde karatavuğun ağzında kurtçuklardan oluşmuş bir bıyıkla uçarak geldiğini gördüm. Birden öyle öfkelendim ki, oğlanı kazağından tutup, diğer yumruğumu kafatasına sertçe indirdim. Öyle sert vurmuştum ki, beyninin pat diye sıçradığını duyduğumu sandım. Peşinden tırnaklarımla bütün yüzünü çizerek, ittim. Benden neredeyse bir karış uzun olmasına karşın, karşılığında bir şey yapmaya cesaret edememişti. Okulda, oğlanın yüzünde tırnaklarının kırmızı izler oluşturduklarını görmüştüm. Okul müdürü kimin çamur koktuğunu sorup, teker teker her birimize incelemeye başlamıştı. Bense ayaklarımı sıranın altına çekmeden ve hiçbir şey söylemeden sakince oturmaya devam ettim. O da İsveç haritasının üzerinde çubukla bir noktadan diğerine gitmeye devam etti. Göt! E! Borg! Tabii yine tüm sınıf gülmüştü. En çok da öğretmenin gözdeleri.

Kuşları suda boğan çocuk ertesi gün okula gelmedi. Bir sonraki gün de. Bir daha hiç gelmedi. Birkaç hafta sonra papağan sınıfın önünde, ciddi bir yüz ifadesiyle çocuğun beyin zarı iltihabından öldüğünü söyledi. Kollarımızı kavuşturarak bir süre sessizce oturmamız gerekiyordu. Onu anmak için elbette. Ben de yaptım. Benim suçum olduğunu, onu öldürdüğümü biliyordum. Ders sırasında sürekli onun boş kalan yerine bakıyordum. Sonrasında sakin bir şekilde yazamaz, düşünemez hale gelmiştim. Zamanla daha fazla dayanamadım ve öğretmene kuşları boğduğu için o çocuğun kafasına çok sert

bir biçimde vurduğumu, çocuğun bu yüzden hastalandığını anlattım. Ama öğretmen beyin zarı iltihaplanmasının bulaşıcı bir hastalık olduğunu, kafaya vurmakla buna neden olamayacağımı söyledi. Bunu duymakla içim rahatlamış değildi. Kafasına o kadar sert vurduğumda, kafatasının içinde bir şeylerin çatırdadığından emindim. İlk zamanlar öyle üzgün duruyordum ki, sınıftaki çocukların hepsi Kara Patika'nın çitlerinde oturmuş, dalga geçip beni göstererek şarkılar söylüyorlardı:

Jan dişine göre bir kız aradı,
Ama henüz başarılı olamadı.
Çok geçmeden gazetede ilanı çıktı:
İyi görünüşlü kız aranıyor.
Güzel ya da zayıf olması şart değil.
Tahta gibi sıska da olmasın ama.
İyi yemek yapabilse,
Seve seve kocası olurum.
Bir kız arıyorum, benimle olmaya cesareti olan,
Benim gibi bir yakışıklıyla belediye binasına gidecek,
Alet çantamın içindeki, şaşı horozla beraber.
Şimdi, hemen sevgili bir eş, dertlerime derman olacak.

Başım eğik yanlarından geçip gitmiştim. Asla güzel bir kız bulamayacağımı gayet iyi biliyordum. Yine de, sessizce Elly Lampet'e ümitsizce âşık olmuştum. Bunun yegâne nedeni eskiden tiyatro oyununda gerçek bir taçla kraliçeyi oynamış olması değildi. Yolun karşı tarafında oturuyordu. Bu da az bir mesafeydi zira yanımda Frits Vreeken oturduğu için bankın en ucunda oturuyordum. Sıcak bir gündü, yan tarafımda, vücudunu dapdaracık saran kırmızı puantiyeli beyaz yazlık elbisesiyle oturan kıza, kısa kollarından tombulca beliren çilli tenine baktım. Göbeğinin hareket ettiğini gördüm. Kırmızı puantiyeler yumuşakça oynuyor, inip kalkıyorlardı. Birdenbire benim için, akşamları yatağımda yüzükoyun, iç çamaşırım hafifçe aşağı kaymış, çarşafın üzerinde ileri geri sürtünür halde yatarken sık sık düşündüğüm sıcak, kanlı canlı bir vücut haline gelmişti. Akla gelebilecek her

şekilde hayal ediyordum zira ona o haliyle asla sahip olamazdım. Bir kaza geçirmiş, her iki bacağı da felç olmuştu ve özürlü sandalyesinde dolaştırılıyordu. Arkadaşlık ettiği çocuklar da tabi ki onu ortada bırakıyorlardı. Onunla parkta beraber tur atmak konusunda isteksizlerdi. Bir süre sonra onunla konuşmak bile istemiyorlardı. Onu unutuyorlardı, böylece o da tamamen benim oluyordu. Boş olduğum her an onunla dışarı çıkıyordum. Bazen dalları toprağa değen ağaçların altında ona kitap okuyordum. Adeta yeşil ışıklı bir çadırın içinde oturuyorduk. Yüksek sesle okurken, kitabı onun kucağına koyuyordum, el yordamıyla dikkatle kitabı yoklardı zira kördü. Bense arabasını sürer, çimenlerin arasında frenkmaydanozları yetişmişse, çimenlerin yüzüyormuş gibi göründüğünü söylerdim. Buna çok gülerdi. Her şeyi böyle söylemeye çalışırdım: iki kişi için baktığımda gördüğüm şekliyle. Artık tamamen benimdi.

Oysa gerçek başkaydı. Kız kardeşim arkamızdan okula yürürken ona "Jan sana âşık, biliyor musun?" dediğinde, birden geriye doğru bir tekme atıp, kıpkırmızı bir suratla gerisin geri koşmaya başlamıştım. Sonra, kız kardeşim kaval kemiğine attığım tekmeye kızgınlığı geçince, Elly'nin "Hiç fark etmemiştim" dediğini söyledi. Bense bunu ona sürekli tekrarlatıp durdum, "Ne iğrenç" ya da "Iyy" demediğine inanamıyordum. Bu olaydan sonra, ona olan aşkım daha da gizemli hale geldi. Artık ders sırasında ona bakmaya cesaret edemiyordum. Bir keresinde ormanda bütün oğlanlar pipilerini kızlara göstermek için pantolonlarından çıkarmışlardı. Bense Elly de orada olduğu için yapmamıştım. Üstelik Jaap d'Haan çalılardan gizlice kaçmak isteyip de dikkatleri üzerine çekene kadar giysilerimi çekiştirmeye devam etmişlerdi. Jaap Hıristiyan olmadığı için okulda alay edilip rahatsız edilen Yahudi bir çocuktu. Onu patikada çekiştirerek sürüklemişler, çocuklardan biri pipisinin derisini tamamen yukarı çekerek "O kadar küçük ki göstermeye cesaret edemiyor!" diye bağırmıştı. Ama onlar Jaap'ın pantolonunun önündeki düğmeleri açamadan hepimiz oradan kaçıştık zira orman bekçisi gelmişti. Bazıları koşarken beceriksizce saklanmaya çalışmışlardı.

Bu çocuklardan biri Peter Parentier'di. Pia ve Ria adlarında ortaokulda okuyan iki güzel ablası vardı. Bir çarşamba günü öğlenleyin,

çimenlerinde çok yürümekten doğal bir patikanın oluştuğu Hofdijk'teki söğüt ağaçlarının arkasında yürürken, ablalarıyla ilgili fısıldaşarak konuşmaya başladık. İkiz oldukları için banyoya beraber giriyorlar, koridorda çırılçıplak yürüyorlarmış. Böyle gür tüylü, diye göstermişti. Biri koyu renkli, diğeri sarıymış. Yine de ona inanmamıştım zira her pazar kiliseye gidiyorlardı. Tabii, anneleri de uzun pantolon giyiyordu. Babam bunu her gördüğünde hemen haber veriyor, peşinden de "Ama yine de iyi bir insan" diye ekliyordu. O öğlen giderek artan bir hararetle ablalarıyla ilgili konuşuyorduk. Onları alıp, buraya, ağaçların arkasına getirecek ve tamamen soyacaktık. Çırılçıplak kalana dek, sonra onlarla burada 'yapacaktık'. Çimenlerde otururken kısık sesle, fısıldayarak sürekli onlarla yapacağımızı tekrarlayıp durmuştuk. O kadar uzun ki, en sonunda sanki yanımızdalarmış gibi gelmişti. Peter birden pantolonunu aşağı indirip, çimenlerin üzerinde bir hayvan gibi yaklaşarak küçük beyaz poposuyla bana doğru geldi. Bana, madem öyle, ilk onunla yapmam gerektiğini söyledi. Dizlerimin üzerine çöküp arkasına geçtim, fermuarımı açıp, yarığının arkasında yavaşça ileri geri gitmeye başladım. Başı çimenlerin arasında, ağzı açık duruyordu. Burun kanatları bir tavşanınki gibi titriyorlardı. Bodur ağaçların arasında, somon rengi kuzgunkılıcı tarlalarının üzerinden, duvarında bir bisikletin eğik biçimde yaslı olduğu eski, yıkık eve baktım. Tüm vücudumu fonksiyonsuz bırakan gerçekdışı bir sancı ve bunaltıcı bir his kapladı. Doğrulduğumda, şimdi de benim çimenlerde el ve ayaklarımın üzerinde durmamı istedi. Bense hemen pantolonunu yukarı çekmesini, kırda bir adamın bize bakmakta olduğunu, buradan kaybolmamız gerektiğini söyledim. Tehditkâr bir biçimde yumruğunu kaldırarak küçük eve girdi. Sanırım daha hızlı gitmek için tekerleklerini şişirmek üzere bir bisiklet pompası almak istiyordu. Söylediğime öyle inanmıştı ki, köye vardığımızda bile yürürken hâlâ arkasına bakıyordu.

Ertesi gün okulda birbirimize bakmaya cesaret edememiştik. Aynı gün öğlen ise sanki aşağılayıcı bir şekilde cezalandırılmış gibiydi. Çok iyi atış yapabiliyordu. Sarmaşık yaprağına özenle sarılmış yumuşak köpek dışkısını, ikinci katta on santimetre açık duran pencereden kusursuz bir şekilde içeri fırlatabiliyordu. Coğrafya dersinde

yeşil kurutma kâğıdı parçaları çiğneyip topak şekline getiriyor, haritaya atıyorduk. Hiçbiri bataklığa isabet etmemişti, kumsalda ise yalnızca küçük bir yeşillik vardı. Tabii en güzeli, şehre isabet ettirebildiğimizdeydi. Küçük tilki yüzü ve biçimsiz ağzına yerleşmiş kurnaz gülümsemesiyle Peter bunu da ustaca yapardı. O öğlen, önümdeki sırada oturmuş 'Rotterdam' diyordu. Bunu söyler söylemez, şehir haritadan kaybolmuştu. Ama papağan yapışkan sesi duymuştu. Haritanın yanına gidip yanağını yaklaştırarak baktı. Yanağı sürtmekten kızarmış halde, bunu kimin yaptığını sordu. Peter parmağını kaldırınca onu sırasından sürükledi, haritanın önüne çekip kısa pantolonunun kenarlarından yakalayarak harita boyunca yukarı kaldırdı. O sırada tüm damlalar yere düştü. Pantolonunun paçaları tamamen yukarı çıkmıştı. Çıplak zayıf kalçaları, haritanın önünde yüzen bir kurbağanın bacakları gibi hareket ediyordu. Tıpkı bir hayvan gibi önümde durduğu gün duyduğum sancılı hissin aynısını hissettim. Kendine çeki düzen vermeye çalışırken papağan onu serbest bıraktı, böylece çividen düşen bir eşya gibi aşağı düştü. Peşinden ellerinde o pis kâğıt toplarını göstererek sıraların arasından yürüyüp her birimizin yanında durarak 'İşte bu kadar yaramazım' demesi gerekiyordu. Benim yanıma geldiğinde, yalnızca eline, o nemli yeşil öbeğe baktım, dinlememeye çalıştım. Birden eve getirdiğim kurbağa geldi gözümün önüne. Babamın "Oh, elindeki o çamur ne güzelmiş öyle" dediğini yine duyar gibiydim. En büyük ağabeyimle ablam müthiş gürültülü bir kahkahayla odayı koşarak terk etmişlerdi.

Katolik okulunun çocuklarıyla neredeyse her gün kavga ederdik. Rijnsburgerweg'in yarı yolunda karşılaşırdık. Özellikle fırtınalı gecelerde protestanları diri diri torbalara doldurup sonra kale hendeğine atan şaşı Ebben adındaki şu sinsi herifle ilgili kitabı okuduğum dönemde, Oranje Prensi Willem'ın ateşli bir taraftarıydım. Bir keresinde Meryem'e dua etmeleriyle ilgili öyle bir dalga geçmiştik ki, çocuklardan biri hıçkırıklara boğularak ağlamış, "Siz de De Ruyter'in heykeline çelenk bırakmıyor musunuz sanki" demişti. Sonra da Michiel de Ruyter'ımızı* Meryem'le karşılaştırma hatasına düştüğü için iyice pataklanmıştı. Bir keresinde de bahçede gübre olarak kullanıl-

* Hollanda tarihinin en ünlü ve başarılı amirali.

mak üzere biriktirdiğimiz yumuşak inek pisliğiyle doldurduğum eski bir lazımlığı Katolik bir kızın kafasına boşaltmıştım. Çamur rengindeki öbek suratından aşağıya ağır ağır akmıştı. Çığlık atarak lazımlığı kulpundan çekmiş ama bu bir işe yaramamıştı. Öte yandan ben daha eve varamadan polis beni yakalamıştı. Babam beni karakoldan almaya geldiğinde, koridorda beklerken, komisere evde bana bunu ödeteceğini söylediğini duymuştum. Eve geldiğimizde bana sadece yukarı çıkmamı söylemişti. Salonda annemle her zamanki ses tonuyla konuştuğunu duymuştum, hatta kendini tutarak güldüğünü duyduğumu bile sanıyorum. Daha sonra "Pis Katolikler, devlet içinde devlet kuruyorlar" dediğini duyduğumda ise buna inandım. Böylece beşinci sınıfın son ayları gelmişti. Fakat bu süre, Kraliçenin hükümranlığının kırkıncı yıl kutlaması şerefine yapılacak resmi geçit hazırlıkları nedeniyle göz açıp kapayıncaya kadar geçmişti. Tavan arasında, kız çocukları için, pek çoğu eski batik kumaş ve perdelerden, tüm vatandaşların birliğini simgelemesi gereken pelerinler dikilmişti. Elly Hintli bir kadındı. Sarışın olup olmaması hiç fark etmiyordu zira tamamen kumaşlara sarınmıştı. Yüzünü yalnızca üçgen biçiminde görebiliyordun. Resmi geçit günü, yüzü kahverengiye boyanmış, alnına siyah bir nokta konulmuştu. Ben polistim. Benim için gerçek bir üniforma kiralamışlardı. Kolları ellerimden aşağı sarkıyordu, ceket neredeyse dizlerime iniyor, pantolonsa koltukaltlarıma geliyordu. Yıllar sonra Charlie Chaplin'in bir filmini izlerken, 'İşte bu benim' diye düşünmüştüm. Ama papağanın söylediğine göre, tıpkı İngiliz polisleriniki gibi muhteşem bir başlığım vardı. Başlık yüzümün o kadar büyük bir bölümünü kapatmıştı ki, kimsenin beni tanımayacağını sanarak içinde kendimi çok güvende hissediyorum. Ayrıca bu gerekliydi zira o çuval gibi üniformayla önde yürümem gerekiyordu.

Aynı dönem avlanmaktan kurtulan *Kırık kalpli geyik*'i Fransızca söylemeyi öğrenmiştik. Papağan metni önce tahtaya yazmıştı. Elindeki cetveli sürekli olarak tahtaya vurarak dur işareti veriyordu, bizse yeniden başlamak zorunda kalıyorduk. Birkaç kereden sonra sürekli son satırı siliyordu. Nihayet, Hollandaca olduğundan daha yavaş ve durağan da olsa öğrenmiştik:

Comme un cerf altéré brâme ,
Après le courant des eaux
Ainsi soupire mon âme
Seigneur après tes ruisseaux:
Elle a soif du Dieu vivant
Et s'écrie, en le suivant :
O mon Dieu! quand donc sera-ce
Que mes yeux verront ta face*

Frits Vreeken "brâme"ı öyle yüksek sesli söylemişti ki, elimle yüzümün yanından, Ya, tabii brâme!, diye bir hareket yapmıştım. O bunu anlamamıştı ama papağan yaptığım hareketi görmüştü. Yine de araya girip kesmedi. Öğleden sonra, yine dalgın bir biçimde dışarıya baktığım için sorduğu sorunun yanıtını bilemeyince hıncını aldı. Bana tiksinerek bakarak, ters bir şekilde "Hep çok derin düşünüyormuş gibi bakıyorsun ama o kafacığının içinde fazla bir şey olduğunu sanmıyorum" dedi.

Okulun son günü olan resmi geçit günü, sınıfta herkesin önünde yığınlarla ders kitabı duruyordu. Dış kapakları eskimiş, keçe gibi olmuştu. Onları bir daha hiç kullanmayacaktık. Bu beni kederlendirmiş, sessizleştirmişti. Fakat bu halim uzun sürmedi. Bir süre sonra, vücuduma büyük gelen üniformam üzerimde, kıyafetlerini giymiş ve yüzleri boyanmış diğer kızlar ve oğlanlarla tavan arasında maskaralık yapıyordum. O sırada Elly'nin yanındaki kızın, çaktırmadan Elly'nin alnına siyah bir benek yapıştırdığını gördüm. Bana sarı bir pala bıyık yapıştırmışlardı, bütün yüzüm kartondanmış gibi görünüyordu. Kıllar öyle uzundu ki, ağzımın önünü tamamen kapatmışlardı, ağzıma bir lokma talaş atmışım gibi hissediyordum. Papağan gerçek bir kılıcı tokayla üzerime tutturmaya geldiğinde "Suratında ne kadar ciddi bir eda var" demişti. Dilimle birkaç ıslak bıyık kılını dışarı ittirip gülmeye çalışmıştım. "Elini kılıcın sapında tutman lazım, dikkat et kınından çıkmasın, yoksa cinayet aracı olur." Peşinden kızlar uçuşan

* Geyik akarsuları nasıl özlerse,
Canım da seni öyle özler, ey Tanrı!
Canım Tanrı'ya, yaşayan Tanrı'ya susadı;
Ne zaman görmeye gideceğim Tanrı'nın yüzünü?

elbiseleriyle basamaklardan aşağı koşuşturdular. Uzun, dar etek giymiş kızlar küçük adımlarla koridorda yürüyorlar, dizlerini neredeyse hiç kıramadıkları için basamaklardan zıplayarak iniyorlardı. Herkes okulun önünde yerini almıştı. Papağan kaldırımda aceleyle yürüyor, herkesi itip hizaya sokarak yerleştiriyordu. Elly'nin koloniler içinde Surinam tabelasının altında durduğunu gördüm. Sıranın başına gittim. Çocuklar sıra halinde arka arkaya dimdik duruyorlardı. Papağan "İleri, marş!" diye bağırdığı anda hemen iki yana yayılmaya başladılar. Henüz sokaktan çıkamamıştık ki, sıra Çin ejderhası gibi kıvrılıp bükülmeye başlamıştı. Köyün merkezinde kaldırımlar insanlarla dolmuştu. Geldiğimizi gördüklerinde, yüksek sesli sevinç çığlıkları yükseldi. Birden kafamda tuhaf bir aydınlanma hissine kapıldım. Maskara kostümümle sürekli birbirine sürtünen geniş paçalarımı unutmuştum. Sevinç çığlıklarıyla içeri alınan bir komutandım. Kılıcı kınından çıkarıp, öfkeyle havaya savurarak bir daire çizdim. Kadınların korku dolu çığlıklarını duydum. Papağan birden tuhaf bir biçimde yalpalayarak bana doğru yürümeye başladı. Kolunu yana yatık bir şekilde ileri uzatmış, kızarık terli kafasını tokat atacağımdan korkmuş gibi eğmişti. Birden elimi sıkıca kaptı, burkarak silahı aldı ve elimi boş kına bastırdı. Kılıcı süslü resmi geçti arabasının üzerindeki bir krapon kâğıdının altına koydu.

Köydeki geçitten, portakal gazozu ve bademli kurabiyelerden sonra geri döndük. Okulun önündeki sıra, papağanın emrinin ardından dağıldı. Herkes içeri üşüştü. Bazıları daha yukarı çıkarken maskeli balo kıyafetlerini çıkarmışlardı bile. Kolonileri temsil eden çocukların suratında, yüzlerindeki makyajı ovalamaktan parmak ve ter çizgileri vardı. Sert yünlü kumaştan kızaran ve derisi soyulan kalçalarımın iç tarafı yanıyordu. Perdenin arkasında üniformanın pantolonunu indirirken birden içeri papağan girdi. Kılıç elindeydi, kınına soktu. Gitmeden önce kaburga kemiklerimin arasına kin dolu bir biçimde vurup "Yasaklara uyma konusunda söz dinlememekte ısrar ettiğin sürece, toplumun dürüst bir bireyi asla olamayacaksın" dedi.

Oegstgeest'e Dönüş

Geri dönerken havaalanının yanından geçtim. Hava sıcak ve rutubetliydi. Birkaç dakika içinde gökyüzü koyu gri oldu ve Amsterdam Ormanı'ndan geçerken tam üzerimde bir gök gürültüsü patladı. Şakır şakır yağmur yağıyor, sıcak asfalttan yoğun bulut biçiminde asılı kalan bir buhar yükseliyordu. Sanki muson yağmurları altında tropik bir ormandan geçiyordum. Arabanın çatısına vuran yağmurun sesi kocaman yapraklı bitkilerin altında gizlenmişim hissi veriyordu Eskiden yağmur yağınca babamın dışarı koyduğu inciri hatırladım.

İkinci okulumun bulunduğu sokağın başında bulunan duvardaki yazılarla keseli ceylan resmi silinmişti. On yıl kadar önce, duvarın boyandığı alçıdan yazılarla resim görülebiliyordu. Hatta zaman içinde daha da belirginleşmişlerdi. Şimdiyse kalın bir tabaka gri boyanın

altında kaybolmuşlardı. Okulun kendisi de tamamen farklı görünüyordu. Bunun nedeni, söğüt ağaçları arasında iki kızın aynı anda Frits Vreeken'e otuzbir çektiği ve ilk sigaramızın dumanını üflediğimiz arazinin yanında, bir Hıristiyan ıslahevinin inşa edilmiş olmasıydı. Yalnızca okul sıralarından gördüğüm, Rijnsburgerweg'deki evlerin arka tarafları aynı kalmıştı. Elinde kovayla verandada ayaklarını sürüyerek dolaşan cadıya benzeyen ince, uzun gri saçlı kadın. Dirsekleriyle balkon parmaklıklarına yaslanmış, ifadesiz bir yüzle uzaklara bakan adam. İçeriden müzik sesi gelen, başını önündeki kitaba eğmiş veya gözlerini öylesine bir yere dikmiş genç adamın oturduğu açık cam. Bunun bir dekor olduğu duygusuna kapılmıştım. O zamanlar, o insanlarla okul bittikten sonra okulun önünde karşılaşılabileceğini idrak edememiştim. Kocaman bir yalnızlık içine hapsedilmişe benziyorlardı. Ruhsuz zamanı geride bırakmak için, sıkıntıyla alışılagelmiş işler yapıyorlardı. Her şey saat dörtte zil çalana kadardı. Ardından her şey ertesi güne dek ortadan kayboluyordu.

Öğlen Leiden'a gittim. Sokaklar yırtılmış parti şapkaları, kâğıt şeritler ve 3 Ekim şenliğinden kalma yağlı kâğıtlarla doluydu. Steenstraat'taki bir kahvenin penceresi kırılmıştı. Avurtları çökmüş kırışık yüzlü Leidenli sıska bir adam delikten başını uzatıp havaya baktı.

Arabayla Rapenburg köprüsünden geçip Eski Çağ Müzesi'ne gittim. Küçük transistörlü kaset teybim kolumun altındaydı. Kapı görevlisi onu önce bir fotoğraf makinesi sanarak dolaba koymak istedi. Ne olduğunu açıklayınca içeri sokabildim. Bütün bölümleri, bir salondan diğerine, özel bir şeye bakmaksızın hızla yürüyerek geçtim. Tıpkı bir ormanda yürüyormuşum da tüm ağaçları tanıyormuşum gibiydi. Belki de bu benim tek ziyaretçi olmamdandı. Tek tük müze görevlileri, biten şenlikten kalma tütsülenmiş yılan balığının kokusundan yarı uyur haldeydiler. Eskiden sinirlerimi hoplatan Antik Yunan eserleri boyunca sakince yürüdüm ve aynı anda Roma camından yapılma on şişeyi inceledim. Ayrıca Frenk askerinin ahşap tabutlarına göz attım. İçine yeni kemik koymamışlardı, bunlar muhakkak sonunculardı. 1943 yazında, müzeye sık sık çizim yapmaya gittiğim seferlerin birinde, tabutların içinde yatan rengi kahveye dönmüş iskeletin kalça kemiğiyle baldır kemiğini siyah yağmurluğumun altın-

da götürmüştüm. Tramvayın arka balkonunda biletimi iç cebimden çıkarmam gerekmişti. İskeleti o kadar çok düşünmüşüm ki kemiklerin göğüs kasıma baskı yaptıklarını tamamen unutmuşum. Kemerimi gevşettiğimde yere düşmüşlerdi. Çok korkmuştum ama neyse ki kimse bana dikkat etmemişti. Yalnızca kondüktör bir an bakmıştı. Peşinden kemikleri ayağıyla sanki bir çift dalı itermiş gibi yana iterek biletimi kesmişti. Evde baldır kemiğini kalça kemiğine çivileyerek haç haline soktum ve bunu tavan arasındaki odamın duvarına astım. Ağabeyimin toprağa verilmesinin ertesi günü ablam odama geldiğinde bunu göstererek, duvardan kaldırmam gerektiğini, annemle babam görürse sürekli bunu düşüneceklerini söyledi. Haçı hemen duvardan alıp mutfak dolabının içine, tuzruhuyla çamaşır suyu şişelerinin arkasına koydum. Kurtuluştan sonra onları ortaya çıkardığımda, yeşile dönmüş, çamurumsu bir hal almışlardı. Tırnaklarımı içine bastırabiliyordum. Çöp kutusuna atmaya cesaret edememiştim. Ertesi gün herkes uyurken dehlize gömdüm.

Tabuttan Mısır bölümüne geçtim. Aydınlatılmış vitrinlerin içinde suntanın üzerinde yatan Firavun mumyalarının önünde bir süre durdum. Öyle sakin ve katı görünüyorlardı ki, yarı uykulu müze görevlileri sanki onların nöbetçisiydiler. Ama şekli bandajlardan belli olan küçük bir hayvan korkutucu görünüyordu. Bir çocuk mumyasına gelince çömelip, toprağın eşelendiği bir tür tırmığa benzeyen kahverengi küçük eli dikkatlice inceledim. Birden korkudan donakaldım. Billie Holiday çalıyordu:

Withour your love,
I'm like a song without words,
Just like a nest without bird,
*Without your love.**

Gürültünün vitrinden geldiğini sanmıştım. Korkum geçip de çömeldiğimde teybin düğmesine basmış olduğumu fark ettim. Salonlar-

* Aşkın olmadan,
Sözsüz şarkılar gibiyim,
Tıpkı kuşsuz yuvalar gibi,
Aşkın olmadan.

dançıkışa yürürken müze görevlileri hâlâ azönceki konumlarındaydılar. Hiçbir şey duymamışlardı.

Erkek kardeşimden annemle babamın ona verdiği sihirbaz fenerini almıştım. Çocukları, o fosilleşmiş renkli resimleri televizyondan daha çok seviyorlardı. Bana, o yedi, ben on yaşımızdayken, onu yanıma alıp, çöplerde para aramaya gideceğimizi söylediğimi anlattı. Karşımıza çıkan ilk çöp kutusundan bir çeyreklik alıp, "Bak, daha şimdiden şansımız açıldı" demişim. Ama daha fazla aramamışım. Hemen gidip şekerleme almışız. O zaman o çeyrekliği çaldığımı anladığını ama beni ele vereceğinden korktuğumdan bunu ona söylemek istemediğimi söyledi. Bense hâlâ o da cehenneme gider diye söylemediğimi hatırlıyorum. Ayrıca o, çocukların sürekli dalga geçtiği, bu yüzden gelip geçen her çocuğa şemsiyesiyle bir tane indiren yaşlı pespaye bir kadıncağızın beni kovaladığını da hatırlıyordu. Geçerken kadının şemsiyesine hafifçe vurmuştum, o da peşimden gelmişti. Akıl hastanesinin arkasındaki çayırda inek pisliklerinin oluşturduğu göl tarafına koşmuş, küçük hendeği koşarak geçmiştim. Kadın dönemeci kesmek istediğinde bir anda beline kadar inek bokunun içine battı. Bir süre o çamur içinde kalmış, şemsiyesini deli gibi etrafında savurmuş, böylece damlalar her yana sıçramıştı.

O akşam sihirbaz fenerinin resimlerini görmek ve bununla ilgili bir şeyler yazmak istemiştim. Ama şu anda, görmüş olduğum şeyi hatırlamaktan endişe ediyordum.

Günler, hava saat yedideki kilise ayininden birkaç saat önce kararacak kadar kısalınca, babam bazen kolunun altında sihirbaz feneriyle çatı katından gelirdi. Biz de sevinçten havalara uçardık. Ama aşırı değil tabii ki. Zira o gün Rabbin günü olurdu. Özellikle intizamsızlık, bana sevinç çığlıkları attırırdı. Masa salonun ön kısmına getirilip sihirbaz feneri alçakta kalmasın diye üstüne büyük İnciller ve Makabeler yığılırdı. Duvarın kenarlarına alçak tekli koltuk ve iskemleler konurdu. Peşinden babam kardeşimin yardımıyla sediri sürmeli kapının önüne çekip üzerine çarşaf gererdi. Fenerin ışığında, çarşafta ufaklıkların altlarını ıslattıkları zamandan kalma lekeler görülürdü. Ama ışıklar kapanınca lekeler görünmez olurdu zira babam

sihirbaz fenerine hemen bir resim sürerdi. Annesinin ağaç kabuğunu andıran buruşuk yüzü birden odayı akıl almaz büyüklükte kaplardı. Başının arkasındaki geri plan, verdiği nefes koyu renkliymiş gibi bulutluydu. Odada çıt çıkmazdı. Nefesimi tutardım. Sanki buharlı tramvay yaklaşıyormuşçasına, yüzü hâlâ canlıymış gibi titremeye başlardı. Babam onun resmini uzun süre tutardı. Kimsenin tek söz etmesine bile tahammülü yoktu. Bir sonraki resme geçince, içini çekerek "O, ruhunu çoktan teslim etti" derdi. Ardından annesinin yerini sert yüzü ve göğsüne kadar inen gür siyah sakallarıyla babası alırdı. O da çoktan ölmüştü ama babam onunla ilgili hiçbir şey söylemezdi. Büyük bir odada, yüksek küçük masaların üzerindeki palmiyelerle poz vermiş annemin ailesini hızlıca geçerdi. Belki hâlâ hayatta oldukları içindi, belki de kibar, beyaz dantel elbiseler ve palmiyeler onu rahatsız ediyordu. Veyahut bunun nedeni o resimlerin hemen ardından, eşeğin üzerinde oturan İsa'nın, palmiye dallarını sallayan bir kalabalık tarafından coşkuyla karşılanmasıyla başlayan İncil resimleri geldiği içindi. İncil'le ilgili, altın buzağı etrafında dans ve üzüm salkımlarıyla saklanan ve neredeyse yenilerek vaad edilmiş ülkeden geri dönen casus resimlerinden sonra, manzaralar gelirdi. Uzaktan çekilmiş, yandan çarklı bir buharlı geminin olduğu deniz kıyısında bir Alman köyü, soğan biçimindeki kulesiyle beyaz bir kilise. Rengi kahveye dönmüş ve neredeyse halıya kadar gelen, yalnızca çarşafın kırışıklarının dalgalandırdığı dümdüz bir su. Ardından masallar geliyordu. Önce Parmak Çocuk. Taşlar,, ekmek parçaları. Babamın sesiyle taklit ettiği, "Burası insan eti kokuyor" diye bağıran çirkin koca dev. Yatağın altından çocukları küçük birer ekmekmişler gibi kapardı. Çarşaftan vuran renkli ışıkta korku dolu gözlerle kardeşlerime bakardım. Bizde alacak çok insan eti vardı ne de olsa. Sonra babam yine her zamanki sesiyle gülümseyerek ama ciddiyetini bozmadan "Sen ne düşünüyorsun hanım, insan yiyenleri ormana gönderelim mi?" derdi. Böylece o gece kan revan içinde devasa kafaların ve sihirli çizmelerin başrollerde olduğu korkunç bir rüyadan ter içinde sırılsıklam uyanacağımı anlar, gizli bir plan yapıp yapmadıklarını öğrenmek için annemle babamın odalarının kapısını dinlerdim. Parmak Çocuk'tan sonra Kırmızı Başlıklı Kız gelirdi. Büyükanne

için yiyecek dolu bir sepet hazırlayan anne. Bir şişe şarap, sosisler ve domuz yağıyla kaplı ciğer. Harikulade! "Kadın kurt gibi acıkmaktan kesin hasta düşmüştür" derdi ağabeyim alay ederek. Bunun üzerine babam ufaklıklar için hikâyenin esprisini bozmamasını söyleyerek onu uyarırdı. Sonra, o kurt büyükannenin yatağında yattığında, Kırmızı Başlıklı Kız'ın neden önce merak içinde "Büyükanne, neden öyle kocaman gözlerin var, Büyükanne, neden öyle kocaman kulakların var" diye sorduğunu anlamıyordum. "Evet çocuğum, seni daha iyi duyabilmek için." O uzun burnuyla büyükannenin kurt olduğunu anlamamak imkânsızdı. Korkunç kafasındaki uyku takkesiyle beyaz yastıkların üzerinde daha da kurtvari görünüyordu. Sonra Tom Amca'nın Kulübesi gelirdi. Birbirlerini tüyle ayak tabanlarından gıdıklayan küçük zenci çocuklar olurdu. Çizgili duvar kâğıdının üzerinde LOVE THE LORD yazıyordu. Babam orgun üzerinde duran annemle kendisine ait evlilik yeminleriyle aynı anlama geldiğini söylemişti: RAB'BETAP. Tüm o masallar büyükannemin resmini yine de unutturamazdı. Işıklar yandığında yüzü hâlâ gözümün önünde olurdu. Gözlerimizi ovuşturarak sandalyelerin yerlerine konulmasına yardım ederdik. Peşinden derisinin pul pul üzerinden dökülene ve altından beyaz kemik görünene dek daha çok çatladığını ve kırıştığını görürdüm. Dokuz yaşlarımdayken, bir keresinde Louis Amcamla odada yalnız kaldığımda, kapıyı itinayla kilitleyip, "Louis Amcanın yanına gel bakalım" demişti.

Ona doğru gittiğimde, yüzünü duvara dönüp, büyükannemin portresine baktı.

"Annem, zavallı annem" dedi sesi titreyerek. "Ne korkunç bir sonun oldu."

Sonra bana baktı. Açık renkli parlak gözleri alaycı bir gülümsemeyle mi yoksa gözyaşlarıyla mı doluydu, bilmiyordum. "Biliyor musun ufaklık, senin şu büyükannenin bildiği bir şey varmış. Bunu birine söylemek çok kötü. Kimseye böbürleneceğin bir şey değil."

Bana doğru eğildi. Sesi fısıltı halini almıştı.

"Kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde konuşlanmış olan küçük bir evde yaşıyordu. Yalnızca babanla ben ara sıra onu ziyaret ediyorduk ama ne de olsa bizim de işimiz gücümüz vardı. Öyle ki, o arınmış

ruhu görmeden aylar geçtiği olurdu. Sonra aniden öldü, tıpkı hepimizin bir gün öleceği gibi."

Bir an bana baktı.

"Aylarca orada, yerde mosmor yatmış" diye devam etti. "Babanla eve geldiğimizde tırnaklarının izleri kapıda duruyordu. Muhtemelen günlerce yerde can çekişmiş ama doğrulup kapıyı açacak gücü kendinde bulamamış. İnanamayacaksın ama vücudunun üzerini kalın bir tabaka haşarat kaplamıştı. Ama hayvanlar yiyecek bir şey de bulamamış zira vücudu taş kesmiş ve kurumuş. Yaz vaktiydi işte. Vücudunun üzerinde açlıktan ölmüşler. Babanla beraber onu yerden kaldırdığımızda, böcekler vücudundan pul pul döküldü. Baban çok etkilenmişti. Ona bundan hiç bahsetmemelisin çünkü hatırlatmak çok korkunç bir şey olur."

Yalan söyleyip söylemediğini bilmiyordum. Babama sormaya cesaret edememiştim. Benim için, peşinden masallara ait resimlerin akıp gittiği çarşafta yeniden karşıma çıkacak olan dehşet verici bir gerçekti. Hiçbir zaman unutamadım. Masalların silueti haline geldi ve sonsuza dek peşimi bırakmadı.

The Splendid Thirties

Salonumuzda babamın Birinci Dünya Savaşı sırasında izinli olduğu dönemde gotik harflerle yazdığı bir şiir asılıydı. Baş harfler mavi, kırmızı ve altın rengiyle süslenmiş, böylece tamamen okunmaz olmuşlardı. Daha çok egzotik kelebeklere benziyorlardı. Yine de orada ne yazdığı biliniyordu, okunabiliyordu. Sonu şöyle bitiyordu:

Ağırlık veren acı o kadar hakiki değil,
Her türlü tehlikeden duyulan korku gibi,
Ve bir kere eve girdi mi,
Tanrı yine yardım eder,
Ve çarmıha güç verir.

Birinci kattaki sızıntı yüzünden su tavandan duvara yürümüş, şiir de ertesi sabah şişmiş ve çerçeve camının altında lekelenmişti. Babam şiiri çerçevesinden çıkardı, sırılsıklam olmuş alt tarafının nemini aldı. 'Güç'ün sonundaki 'ç' mendilinde kaybolmuştu. Bir yandan da yazarken kullandığı mürekkebin suya dayanıklı mürekkep olduğuna dair homurdanıyordu. Kuruması için özenle dolabın içine koydu. Hep 't'yi yeniden yazma niyetindeydi ama bu hiç gerçekleşmedi zira kâğıt kuruduğunda yazılar daha da kötü dalgalanmıştı. Birkaç ay Makabeler'in ağır ciltlerinin altında bırakmak da fayda etmedi. Bazen dolapta bir şeyler ararken karşıma çıktığında okurdum: "Ve O çarmıha güç verir." Bu cümle bana hep o zamanlar herkesin konuştuğu 1929 Wall Street Çöküşü'nü düşündürürdü. Sanki kriz zamanı için önceden uyarılmışız gibi. Ama ben bunun farkına vardığımda, felaketin tam ortasındaydık. Şarküterinin müşterileri çoktan kaybolmuşlardı. Şans eseri eski müşterilerden biri bir kutu kuru meyve konservesi almak için dükkâna gelirse, babam bahçeden beni çağırır, koridorda kulağıma, dehlizden çıkıp komşu dükkânlardan birinden meyve konservesi alıp gelmemi fısıldardı. Peşinden müşteriye "Çocuk depodan almaya gitti" dediğini duyardım. Dilim damağıma yapışmış halde köşedeki bakkala varırdım. Koşarken, dükkânda kimse olmasın da hemen geri döneyim diye kendi kendime dua ederdim yoksa babamın söylediğinin doğru olmadığı ortaya çıkardı. Geri dönerken, teneke kutudaki meyvelerin birbirlerine çarptıklarını duydukça daha da hızlı koşardım. Evdeysem, babam beni hep bir yerlere gönderirdi zira çok hızlı koşabiliyordum. Ama eskiden durum tam tersiydi sanırım. Babamın orada yalancı durumuna düşeceği korkusundan olsa gerek, çok hızlı hareket edebiliyordum. Neyse ki dükkâna birinin gelmesi çok nadir oluyordu, böylece en azından neredeyse kimse vanilya çubuklarının tamamen kuruyup birer kurşun kaleme döndüklerini görmüyordu. Başlangıçta şekerlenmekten yalnız beyaz kristalleşmelerin baş gösterdiği büyük cam kavanozlardaki zencefil, zamanla kahverenginde bir öbek nemli tuz haline gelmişti. Yine de yıllarca rafın arkasında kalmıştı. En sonunda babam kavanozu alıp arkaya, bahçeye götürüp bir çukur kazmış, kavanozun içindeki çamurumsu yapışkan öbeği içine boşaltmıştı. Üstünü kapattıktan

sonra ise zencefiller ihanet edercesine topraktan yükselmeye başlamışlardı. Bunun üzerinde babam kapattığı çukurun üzerine olmayan eski bir kontrplak parçası koydu ve üzerinde yürümemizi yasakladı. Bundan başka dükkânda çürüyecek bir şey yoktu, her şey kartondandı. Kahve, çay ve galeta unu kutularından oluşturulmuş kuleleri devirmek için hafifçe üflemek yeterliydi. Mümessiller de bizden uzak duruyorlardı zira ihtiyacımız olan o küçük miktarları vermiyorlardı. Babama, kendi markalarının sloganı olan 'yükselen umut' diyen ve dükkânda kimse olmadığında ıslık çalıp, açık duran yağmurluğundan fırlamış kendinden önde giden göbeğiyle koltuklarını kabartarak tezgâhın arkasına kadar yürüyen Van Nelle'in mümessili bile bir süre sonra artık mal veremeyeceğini bildirmişti.

Sabahları müşterilerden alışveriş listeleri alındıktan sonra, annem onları gözden geçirir, iç çekerek alınması gereken şeylerin bir listesini yapardı. Okuldan geldikten sonra beni bunun için gönderirlerdi. Beş kilo beyaz, iki buçuk kilo esmer şeker almak için VeViVo'ya gider, müşterilerin arkasında yerimi alırdım. Durumu bir parça anlamış gibi görünen ve bana sessizce yardım eden, iyi bir adam olan patron bizzat yardımcı olurdu. Patron ortalıklarda yoksa, iri lüleli saçlarıyla kendini beğenmiş yardımcısı yardım eder, koca koca torbaları önüme koyarken hep, "Al bakalım, demek tatlı seviyorsunuz" derdi. Torbaların içinden taştığı alışveriş çantasıyla beraber tamamen yana eğilmiş bir şekilde yürürdüm. Bazen uzakta bir arkadaşımın yaklaştığını gördüysem, adımlarımı sıklaştırır, üçer beşer atmaya başlardım. Torbalarda ne olduğunu sorsa, bunu söylemeye dilim varmayacaktı. Ne de olsa anlamayacaktı ve denize su taşıyormuş izlenimi yaratacaktım. Uzun süredir eve arkadaşlarımı götürmediğimden, okulda kimse dükkânda işlerin kötü gittiğini bilmiyordu.

Bundan önce bile, annemle babam evimizin odalarını kiralamaya mecbur kalmışlar, ilk katın tamamını iki tıp öğrencisine vermişlerdi. Biz tamamen çatı katına kaymıştık, annemle babam ise kapalı verandadaki açılıp kapanır yatakta uyumaya başlamışlardı. Annemle babamın, yabancılara verilmiş de olsa bir katın tamamıyla bizden ayrılması hoşuma gitmişti. En büyük ablam, öğrencilerden biri merdivenlerden inerken ona hep tuhaf baktığı için korktuğunu söylüyor-

du. O zamanlar dükkânda hâlâ biraz mal vardı. Bu öğrencilerin gecenin bir yarısı yarı sarhoş halde birkaç kızla eve geldiklerinde, dükkânın ışığını açıp kızlara ne istediklerini sorduklarını hatırlıyorum. Ardından nane şekeri, ekmek ve kutu biraları alıp yukarı çıkarlardı. Ama dükkândaki mal öyle azalmıştı ki, kontrolü kolayca mümkündü. Babamlar bu yaptıklarını bir kez fark etmişler, her şeyi saymışlar ve eksik çıkan malları ayın sonunda kiranın içine eklemişlerdi. Öğrenciler makbuzu sorduklarında, annem makbuza koca bir yiyecek listesi iliştirmiş. Oğlanlar yalnızca gözlerini kırpmakla yetinmişler, hiçbir şey söylememişlerdi. Birinci kattaki, içinde gerçek tuvalet kâğıdı olduğu ve tutumluluktan çişimizi yaptığımızda sifonu çekmemizin yasak olduğu için girmemize izin verilmeyen tuvalete bir yazı asmışlardı:

Bir kuşun bile ötmediği
Bu mekânda,
İnsanlar öttürür,
Dayanılmaz kokularla.

Babam yazıyı duvardan çıkarmalarını söylemişti. Bir süre sonra öğrenciler babama, dükkâna doluşan o bir dolu çocuğun her yere dokunmasının hiç de hijyenik olmadığını söyleyince, babam onlarla tansiyonu yüksek bir tartışma yaşamıştı. "Siz" diye bağırmıştı babam, "ne hijyeninden bahsediyorsunuz! Yatağınızda her gece başka bir hanım var, bu hijyenik mi oluyor şimdi? Benim çatımın altında randevuevine müsaade etmem!" Ve ağızlarını açmalarına bile fırsat vermeden onları kapı dışarı etmişti.

Katı onlardan sonra, ailenin babasının Leiden'da okuduğu Endonezya'dan gelmiş Çinli bir aileye kiraladık. İki çocukları vardı: Wan ve Sien. "O insanlardan bazı şeyler öğrenebiliriz" derdi babam. "Onların kibarlığı içten geliyor." Bir keresinde Wan kafasını merdiven boşluğunun demir parmaklıklarının arasına sıkıştırmıştı. Çığlık atıyordu. Babasıysa kibar ve gergin bir biçimde homurdanıyor, çocuğun tombul yanaklarını demirlerden çıkarmaya çalışıyordu. Ancak yararı olmuyor, çocuğun başı çıkmıyordu. O sırada babam yukarı

geldi. Duruma şöyle bir baktı, ardiyeye gitti ve testereyle geri döndü. Orada kalmaya dayanamadım, babamın çocuğun kafasını keseceğini sanmıştım. Ne de olsa tombul Çinli bir çocuk kafasının merdiven boşluğunda sıkışıp kalması her gün olan bir şey değildi. Bir süre geçtikten sonra, şimdiye kadar kesmiştir diye düşünüp bakmaya gittim. Parmaklığın bir çubuğu testereyle kesilip açılmıştı. Wan, küçük zarif elleriyle kızarmış boynunu okşayan annesine yapışmış şekilde duruyordu. Kendileri eğiliyorlar, başlarını eğiyorlar, babamı güzel sözlere boğuyorlardı. Acı çabuk unutuldu. Aynı gün öğlen Wan'la beraber yine o aralıktan merdivenlere sarkıp durduk. Çok geçmeden Leiden'a taşındılar. Yağmurda çamurda bisikletle üniversiteye gidip gelmek ufak tefek Çinli adama çok yorucu gelmişti. Ama ben, evimizden korktukları için gittiklerini sanmıştım. Bir keresinde babam onların Tanrı'ya inanmadıklarını, her şeyin, cansız varlıkların bile bir ruhu olduğunu düşündüklerini söylemişti.

Onlardan sonra odaları kiralayan subay, içi gülen gözleriyle uzun boylu sarı saçlı bir Almandı. 1937'deki seçimlerde üyesi olduğu Nasyonal Sosyalist Hareketi partisi büyük oy kaybetmişti. Radyodan değişik şehirlerden seçim sonuçlarıyla ilgili rakamlar geldikçe, ağır adımlarla odasında yürüyüp lanet okuduğunu duymuştuk. Piyano çalarken akşamları yatağımda hep onu dinlerdim. Piyanonun kuyruğundan tuhaf sesler çıkarırdı. Babam onun teknik çalıştığını, piyanodan insan sesi çıkarmak istediğini söylüyordu. Ama bunu hiç başaramadı, diye eklemişti babam memnun bir şekilde. Zira insan sesinin sıcaklığına en yakın alet harmonyumdu.

Bir hafta sonu subay evde yokken gizlice odasına girip, gömme dolabın en üst rafından, içinde büyük ham kâfur parçaları arasında kurutulmuş ve doldurulmuş yılanlar, hamamböcekleri ve büyük yaprak böceklerinin olduğu teneke kutuları aldım. Annem bir keresinde beni yerde oturmuş bütün o yaratıkları etrafıma dizmiş halde yakalayınca, babam bunu fark ederse bana haddimi bildireceğini söylemişti. Ne zaman evde bir süre kaybolsam annem, "Getir, parmaklarını koklayacağım" derdi. Kâfur kokusu alırsa, beni odama gönderir, o gün odamdan dışarı çıkmama izin vermezdi. Bense o hayvanları teneke kutularından çıkarıp dokunmadan edemiyordum. Bu sayede

hamam böceklerinin hemen hepsinin bir süre sonra tek ayakları eksilmiş, yılanlar üçe bölünmüş, büyük yaprak böcekleri buruşmuşlardı. Bu parmak egzersizleri bir süre sonra bana pahalıya patlamıştı. Subay olanları fark edip de perişan olmuş hayvanları bir parça karton üzerine şekerleme gibi dizip babama gelince, babam bana öyle sert vurmuştu ki, vurduğu yerin acısı bir hafta geçmemişti. Ama en çok subaydan utanmıştım. Yaptığım şeyin onu gerçekten üzdüğünü görmüştüm. Evimizden ayrılırken beni çoktan affetmişti. Hafif kederli bir gülümsemeyle geri kalan her şeyi bana vermiş, bunlarla işinin kalmadığını söylemişti. Oysa artık bana da zevk vermiyorlardı. Onları annemle babama göstermeden hemen ardiyeye götürdüm, bir fayansın üzerinde çekiçle un ufak oluncaya kadar dövüp, bahçede havaya üfledim. Toz bulutu haline gelmişlerdi.

Fakirlik giderek daha da fena bir hale alıyordu. Vergi levhasının çerçeveli olarak bisiklet gidonunda takılı olması zenginliğin simgesiydi. Bizdeyse, şöminenin üzerindeki batik kumaşın üzerine büyük bir çengelli iğneyle tutturulmuştu. Bisiklete sırayla binmemize izin veriyorlardı. Vergi levhası montumuzun yakasına iğnelenirdi, böylece insan kendini tıpkı bir hayvan gibi hissederdi. Fakirsen iç çamaşırının ağ kısmında siyah bir leke olurdu. Matbaa mürekkebinden. Zira popomuzu gazete kâğıdıyla silmek zorundaydık.

Ayrıca cebimize tuhaf şişkinlikler olurdu. Yaz tatilinde, denize yürümeye giderken yanımıza tuzlu ekmek yerine insan figüründe zencefilli ekmeklerden alırdık. Sırt sırta vermiş bir gelinle damat sarı selofan kâğıdıyla sarılıp paketlenmiş olurdu. Yanımızda onları koymamız için çantamız yoktu. Öyle heyecanlanırdım ki, elimde zencefilli ekmeklerle heyecanlı bir şekilde dans edip sallanarak tekerlemeler söyler dururdum. Peşinden kendi ekmeğimle kardeşlerimininkini kılıç gibi tokuştururdum. İçleri boşmuş, tahtaymış gibi ses verirlerdi. Ne de olsa Noel'den beri tezgâhın altında yatıyorlardı. Yolda onlardan kurtulmak için yemek istediğimizde, önce bir çitin üzerinde parçalamak zorunda kalırdık. Parçalar seramik gibi etrafa dağılırdı. Akşamları yolda yarısını çöpe attığımız için açlıktan sallanarak eve geldiğimizde, babam yine, bunun çok ayıp olduğunu, Rusya'da bunun için dilenenler olduğunu söylerdi. Bunun üzerine

ağabeyim küstah bir biçimde, onların çenelerinin demirden olduğunu söyledi.

Eve hep bebeklerin ve kirli bebek bezlerinin o ekşi kokusu hâkimdi. Yine bir çift pudralı pembe popo, yine göbek kemerine ihtiyaç duyulduğunu gösterircesine dışarı fırlamış bir karın. Sobanın üzerindeki tabakta ezilmiş bir muz. Ve meme tabii ki, özellikle de meme. Önce biri, sonra öteki. O kahverengi tepecik etrafında sürekli yeni bebek ağızları olurdu. Ve minik beyaz örgü kazaklar içindeki biçimsiz bebek vücutlarına ait tembel şiş göbekler. Babam hep bu küçük ellerden birini yakalayıp "Bakın, nasıl da kusursuz, tek bir tırnağı bile eksik değil" derdi. Bu Yaradan'a iltifatta bulunmak amacıyla söylenirdi. Oysa benim küçük ayak parmaklarımda tırnak yoktu. Muhtemelen başlangıçta Tanrı bile olağanüstü tempoyu sürdüremediği içindi. Sanki O, üst bedenimi, annemden alınabilecek ne varsa alarak yapmaya çalışmış, bu arada eğri büğrü ayak parmaklarım yalnızca nasırlardan ibaret olmuşlar, O'nun yaratıcı parmakları iş başında O'na ihanet etmişlerdi. Ne zaman bebeklerden biri beşikten karyolaya taşınsa ve dolayısıyla karyolada yatan yatağa kaymak zorunda kalsa, babam başka bir şeyler uydurmak zorunda kalırdı. Hepimiz her yerde uyumuştuk. Üç erkek ve üç kız çocuğuyla beraber derin gardıroplarda üst üste, yerde yan yana, koridorda iki sıra halinde. Bir perde çekildi mi, hiçbir şey görülmezdi. Koridorun başındaki elbise askısı bu yüzden taşınmak zorunda kalmıştı. Misafir geldiğinde, yağmur yağmışsa, başucumuzda bize gözcülük eden bir köpek gibi ıslak mantoları kokluyordum. Duvardan radyonun sesleri gelirdi. Odayı havalandırmak için pencereyi açtığımızda, berberin karısıyla kavga ettiğini duyardım. Adam pek konuşmaz, yalnızca bir şeyler homurdanırdı. Ama karısı bir Almandı ve aksanlı, tiz bir biçimde cadaloz gibi bağırırdı. Ta ki kocası bıkıp da sessiz ve kararlı bir biçimde "Kapa şu kahrolası çeneni" diyene dek. Kadın birden susardı.

Mimarı babam olan evin tamamı, bana göre tuhaf ama hayret verici bir şekilde küçük kafes ve bölmelerden oluşan bir yapı, bir bal peteğiydi. Ne zaman bir çözüm bulsa, gururla anneme gösterirdi. Ben ondaki buluş zenginliğine hayrandım ama en büyük ağabeyim küçümseyerek, "Peder yine bir tavuk kümesi ekledi" derdi.

Evde o kadar çok çocuk vardı ki, babamın saçlarımızı kesmek için bir saç makası alması zorunluluk olmuştu. O vahim çarşamba öğleden sonraları, bahçeden sırayla verandaya çağrılırdık. Ağabeyim iskemleye kolayca oturabiliyordu ama sıra bana geldiğinde, oturağa önce Makabeler'in konması gerekiyordu. Çocuk yaşı küçüldükçe, oturağa birer kitap daha konuyordu. Bunlar ya *Hıristiyan Kadının Yaşamı*'nın ciltleri ya da Bilderdijk'in toplu eserleri oluyordu. Çarşaf etrafımda döndürülüp de düğümlendi mi, bana bir güçsüzlük hissi veriyordu. İdam ediliyormuşum gibi. Anılarımda o öğlenleri hep yağmur yağardı. Ben de bu sırada sürekli ağlardım. Ama babamın eli saçımı keserken ağır olduğu ve şakağımdaki yara izinin üzerinden giderken kafatasımın oraya gelen kısmı neredeyse içine çökecekmiş gibi hissettiğim için değil. Acı yüzünden ağlamıyordum. İçerlemiş bir çocuğun ağlamasıydı bu, aşağılanmaya ağlamaydı. Büyük bölümü saçımın altında gizlenmiş olan yara izi birkaç hafta boyunca yeniden görünür olacaktı. Kısa saçlarla budala gibi görünüyor, herkes tarafından izleniyormuş gibi hissediyordum. Saçlar beni olmadığım ve olmak istemediğim bir şey haline sokuyordu. Ensem ve yüzümdeki saç kırpıntılarıyla beraber saçımın köklerinden bir şeyler, kendimden bir şeyler kaybetmiş gibiydim. Saçlarım kendisininki kadar kısalana dek rahat etmezdi. Başımı dik tuttuğumda, çenemi sertçe ittirerek "Ne asi bir veletsin sen böyle! Kesip attığımız iyi oluyor. Karman çorman saçlar, karman çorman talepler. İçi ayrı dert, dışı ayrı dert..." diye söylenirdi. Nefesini çıplak ensemde hissettiğimde ondan nefret ederdim. Küçük bir çocukken, babamın bisikletinin önünde oturduğumda, nefesini ensemde hissettiğim zamanki hislerimin tam tersi bir duyguydu bu. Korkarak, ya artık nefes almazsa, ya nefesini ensemde hissetmezsem, o zaman ölür, diye düşünürdüm. Şimdiyse, 'Hayır' diye düşünüyordum, 'keşke dursa, keşke nefes alışı birdenbire dursa. Kolları aşağı düşse, ölse'. Oysa o bunu anlamadı bile. Makasın bıçakları arasına gelen bir parça ense derisi veyahut kökünden çekilen bir saç teli için ağlamam ona çocukça geliyordu. Benimle işi bittiğinde, genelde bıkmış bir şekilde çarşafı etrafımdan çekiştirip, sarı buklelerimi çarşafın üzerinden ağabeyimin siyah buklelerinin olduğu gazeteye silkeler, "Şimdi gözümün önünden kaybol, seni baş belası" derdi.

Bense öcümü alıyordum. Doğruca dükkâna gidip her şeyden biraz çalıyor, yiyemediklerimi tuvaletteki bacaya atıyordum. Akşamları ise çatı katındaki ışıkları çok uzun süre yanık bırakıyordum. Babam bunu her zaman fark ediyordu zira odadaki ışığın sayacı nasıl hızlı döndürdüğünü çok iyi biliyordu. Kimin açık bıraktığını sorarak yukarı seslendiğinde ışığı hemen kapatır, yanıt vermezdim. Kötü günündeyse, yukarı çıkıp ampule dokunur, bunun sonucunda da bir temiz sopa yerdim. Özellikle de ışık uzun süredir yanıyorsa ve eli yanmışsa. Böyle zamanlarda yine intikamımı alınam gerekiyordu. Ceza, intikam, vicdan ve suçluluk duygusunun kaçınılmaz döngüsü böyle oluşmuştu. Zamanla bu çemberin dışında kalamaz olmuştum. Böylelikle dua etme, İncil okuma ve itaat etme hayatına macera ve heyecan gelmişti. Pazar sabahları saat dörtte kalkar, dışarı çıkmadan önce dolaplarla konserve kutularını yoklardım. Sık sık kızartma tenceresinden donmuş yağ içindeki et parçalarını alır, bir lokma patatesten başka bir şey verilmeyen kediyle bölüşürdüm - o da kalmışsa. Peşinden ufalanmış olan donmuş yağ yine eriyip düz bir hal alsın diye tencereyi ateşin üzerine koyduğumdan, yaptığım şey neredeyse hiç fark edilmezdi. Dolapta pasta varsa, onu yan biçimde tutar, alttan oyardım, böylece annem kilise ayininden sonra kahveyle beraber yemek için pastayı kesmek istediğinde, pasta bıçağı olduğu gibi pastanın içine çökerdi. Babam kimin yaptığını bile sormadan beni bir güzel pataklardı, böylece yine bir pazar günümüz rezil olmuş olurdu. Pastayı alttan oymamışsam, kremasını yemeye başlardım. Bir keresinde önce mokadan yapılma gülle başladım. Sonra simetriyi sağlamak için öbür taraftan bir parça aldım. Sonra sağdan ve soldan birer lokma aldım, böylece her taraftan eşit oldu. O ikinci kalın katı görmek kimseye nasip olmamıştı. Ve böylece devam ettim. Ta ki geriye üzeri sıyrılmış bir kek parçasından başka hiçbir şey kalmadığını görüp de korku basana dek. Annem pastayı dolaptan çıkardığında, kızarmış ve sinirli bir halde babama yürüyüp, "Şuna bak" dedi. Kardeşlerimin hepsi pastaya hem dehşete düşmüş hem de hayal kırıklığına uğramış bir şekilde bakıyorlardı. Ardından tüm gözler bana çevrildi. Ağabeyim kutsal bir öfkeyle bakıyordu zira kendisi isyancıydı ama dürüsttü. Ablam üzgün gözlerle bakıyordu, ağzının kena-

rında, daha sonra başıma geleceklerden duyduğu zevki gösteren bir ifade vardı. Ufaklıklarsa yalnızca uykulu ve biraz korkmuşlardı. Babam askılığa doğru bastonunu almak için çoktan yönelmişti bile. Beni merdivenlerden tavan arasındaki odama kadar döverek kovaladı. Ama bu kiliseye gitmemem için bir bahane olmamıştı zira kilise saatinden beş dakika önce aşağıya çağırmışlardı. Ağlamaktan kaskatı kesmiş, tokatlardan ve yalnızlığa odaklı bir hınçtan çarpılmış suratımla vaazı dinlemiştim. Nane şekeri de vermemişlerdi, böylece para toplanması sırasında torbaya bir sent atmam gerekmişti. Yediğim o pastanın korkusu bende öyle uzun kalmıştı ki, biraz büyüyünce, gizlice sinemaya gittiğim bir keresinde, aradan önce, onlarca kremalı turtanın havada uçuştuğu bir Şarlo filmi göstermişler, bense boğazımda bir düğümle sessizce oturmuş, en sonunda dayanamayıp gözlerime yaşlar dolduğu halde diğer çocuklar gibi kahkahalara boğulamamıştım.

Ama babamın dediği gibi, başıma hep de felaket gelmiyordu. Sinirlerimin derimin altında bir hayvanınki gibi titrediği öyle sakin ve ahenkli günler de vardı. Ben de başka türlü olmasını öyle çok istiyordum ki. Ama tıpkı babamın sık sık İncil'den okuduğu gibi, ben iyi olanı yapmak isterken, karşımda hep kötülük vardı. Esasında, bir uç durumdan öteki uç duruma düşüyordum. Evdeki iyi ortamı kinci bir içine kapanıklıkla bozan bir şeytandım. Ya da bir melektim. Okuldan dönünce anneme bütün işlerinde yardım ederdim. Kapı eşiğini siler, bahçeyi tırmıkla düzeltirdim. Kötü bir söz söylenmeden bir bayram veyahut doğum günü geçirilirse, yatağa gitmeden önce annemle babama iyi geceler öpücüğü verip sarılarak, "Bugüne şükürler olsun" demekten sonsuz mutluluk duyardım. Ama kapının arkasında durup benim hakkımda bir şeyler konuşup konuşmadıklarını dinlemeden de duramazdım. Bir keresinde babamı teyzelerimden birine "Jan zor bir çocuk. Ama aynı zamanda kıymet bilen bir çocuk" derken duymuştum. İşte o zaman her şeyin yoluna gireceğini, benimle ilgili hâlâ ümit olduğunu anlamıştım.

Bir keresinde ağabeyim kötü geçirdiğim bir pazar gününün ardından akşam yatakta Güney Afrika şivesini taklit ederek "Seğn dürüst deelsin, deelsin işte güççük yiğen" demişti. Bu da hatırıma aynı dö-

nemlerden kalma başka bir trajikomik anıyı getirdi. Pazar günleri öğleden sonraları annem ve babamla köyün sokaklarında yaptığımız yürüyüşlerde, babam sık sık boş duran evlerden birinin önünde durup kollarını iki yana açarak, temelden çatıya kadar kollarını sallar "Şuna bakın, gerçek bir tarihi malikâne" ya da "Ne büyük bir konak ve ne kocaman bir alan" derdi. Peşinden de öyle büyük bir eve sahip olsaydık gerçekleşebilecek tüm olanakları saymaya başardı. Zira babam, elle yapılmamış ve sonsuza dek kalacak o yegâne ev için yaşıyordu. Burada, dünya üzerinde sahip olduğu yalnızca bir barınak bile olsa, gitgide, onun cümleleriyle söylemek gerekirse, bizi nerede saklaması gerektiğini artık bilemez hale gelmişti. Hep mali olanaksızlıklardan dem vururdu. Böylece babam o gezintilerden birinde göç etmekten söz etmeye başladı. Önce şakayla karışık konuşuyordu ama kısa sürede ortaya atlaslar çıkarıldı ve çok geçmeden Güney Afrika vaad edilmiş ülke oldu. Güney Afrika'yla ilgili eve her türlü kitap getiriyor, kurumlardan hakkında bilgi topluyordu. Akşamları ampul ışığında, Güney Afrika dilinde yazılmış metinleri okuma alıştırması bile yapıyordu. Hepimiz bundan kendimize düşen payı alıyorduk. Sofrada kendi aramızda "Yemek yemeeyor" veya "Yemek yemeceğsen, öleceğsin" diye konuşurduk. Şarkılar söylenirdi, bazen çatı katından bahçeye kadar duyulurdu:

Çok yaşa Transvaal köylüsü,
Mücadeleyi sonuçlandıran.
Çok yaşa Transvaal köylü birliği,
Çok yaşa Transvaal köylüsü!

Gidişimiz somut bir hal kazanıp da yabancılara söyleyebilir hale gelince, hemen okulda anlatmıştım. Papağan önce bana tuhaf ve inanmaz gözlerle bakmıştı. Bense deniz yolculuğunda, geminin güvertesine aniden uçan balıklar düşebileceğine karşı uyarıldığımızı söyleyince bana inanmıştı. Çocukların hepsi, o kadar uzağa bir deniz yolculuğu yapacağım için sıralarından dönüp bana bakmışlardı. Teneffüste çocuklara Louis Wessels'ın belki de hâlâ yaşadığını, belki de onunla tokalaşacağımı anlatmıştım. 'Kâfir' sözcüğü benim için

başka bir anlama bürünmüştü. Ama sığır antilobu, tehlikeli bozkırlar ve cangıllarla ilgili gündüz düşlerime aniden bir düş kırıklığı kondu: babam gemi yolculuğu için gerekli parayı temin edememişti. Evin içinde, küçücük bir kafesin içindeymiş gibi sıkıntılı bir halde volta atıyordu. Onu bahçede oraya gitmenin bir yolunu bulacakmış gibi düşüncelere dalmış halde gördüğümde de, tek başına Nuh'un gemisini bile inşa edebilir, diye düşünürdüm. Ama tabii, o şeyi yüzdürmek için bir tufan gerekiyordu ve yüce Rab verdiği sözü tutarsa, yeryüzünü suyla değil ateşle yok edecekti. Okulda bunu söyleyememiştim ama veda etmem gecikince, benimle dalga geçmeye başladılar. "Uçan balıkların uçtuğunu rüyasında görmüş olmalı." "Louis Wessels'la el sıkışmak istiyorsan kolunu epeyi uzağa uzatman gerekecek." Papağan bütün sınıfın önünde ne olduğunu sorduğunda, gidişimizin şimdilik ertelendiğini söylemiştim. Çocuklardan bazıları buna kendilerini tutamayarak gülmüşlerdi. Papağan biraz alaycı, "Öyleyse Christiaan de Wet'i keşfetmen için biraz bekleyeceğiz" demişti. Bense içimden 'Bu hiç olmağyacak, olmağyacak' diyordum. Maalesef buna gülemiyordum.

Babam bir kez daha kafasına başka bir şey koymuştu. Güney Amerika, Şili. "Muhteşem bir ülke" demişti. "Nüfusu az. Bizimki gibi geniş bir aile için orada muhteşem fırsatlar var." Ortaya yine atlaslar ve resimli kitaplar çıkmıştı. En büyük ağabeyimle akşamları saatlerce oturur, bunu konuşurdu. Oradaki yolları Kuzey Hollanda'dan daha iyi öğrenmişlerdi. Ama bunu okulda söylemedim. Sonuçta da yine gerçekleşmemişti.

Bir süre sonra, 1938 yazında, okuldan mezun oldum. Ben liseye gitmeyi istemiştim, tıpkı amcam gibi biyoloji okumak istiyordum. Ama papağan annemle babama benim lisede yapamayacağımı, beni meslek lisesine göndermelerinin daha iyi olacağını, orasının bana daha uygun olduğunu söylemiş. Esasında son karnemi görünce şaşkına dönmüştüm. Bir dâhinin karnesi gibi olmasa da, orta derecenin üzerinde bir karneydi.

Liselere giriş sınavından hemen önce, annemi kurnazca bir yöntemle işletmeye çalıştım. Elimde bir böcekle bahçede oturmuştum. Annemse bana yakın bir biçimde kapı eşiğinde durmuş, kolları dir-

seklerine kadar köpük içinde çinko leğende çarşafları çitiliyordu. Kendi kendime ama onun da duyulabileceği kadar yüksek bir sesle, biraz dokunaklı bir biçimde "Asla seninle ilgili her şeyi bilecek kadar çok şey öğrenemeyeceğim minik böcek" dedim. Annemse bana tipik yanıtlarından birini vermişti: dünyanın tüm kapıları önümde açık duruyormuş, istek oldukça yol da olurmuş. "Her yöne gidebilirsin" demişti, "çünkü meslek lisesi bütün meslekleri kapsıyor." "Evet, tabii, tabii" diye karşılık vermişti ablam. "Sen sus bakayım" dedi annem. Ablam hoşnutsuz bir şekilde uzaklaşırken, alay eder bir ses tonuyla "Lise olması bir şey ifade etmiyor. Adı üstünde: meslek lisesi" demişti.

Böylece, yaz tatilinden sonra Noordeinde bölgesinde Rijnsburgerweg üzerindeki meslek lisesine başlamıştım. Bir saat yürüyordum. Daha ilk gün, saat dörtte geri dönerken, bizim köyde olduğundan bir sent daha ucuz olduğu için, C. Jamin'den on tane ekmek almak zorunda kalmıştım. Etrafları parmaklarımı neredeyse ortadan ikiye bölecek kadar keskin bir iple, açık mor kâğıda beşli olarak sarılmış iki paket halindeydiler. Paketler öyle ağırdı ki, ipleri açınama gerek kalmadan düşüp sokağa dağılacaklar diye korkuyordum. Bir süreliğine dinlenmek için yere koyduğumda da, köpek pisliği veyahut sarı-yeşil bir balgamın üzerine gelmemesine dikkat etmiştim zira çok iyi paketlenmemişlerdi. Ertesi gün, ekmekleri beraberimde adeta sürükledim, bu yüzden nezle olmasam bile, yanımda iki tane mendil taşıyordum. Esasında bu iş için, ellerimi içeri doğru büktüğümde, ellerimin ayalarını örtecek kadar uzun olan kabanının kollarını kullanabilirdim. Ablam onu ters çevrilmiş bir paltodan dönüştürmüştü, iç tarafı daha yünlüydü. Hep etiketinin kabanı taşıyamayacak kadar ağır olduğunu hatırlatır, onu portmantonun askısına asıp asmadığımı ya da burnumu kollarına silip silmediğimi kontrol ederdi. O kabanla gurur duyuyordu, dikişi bitip de üzerimde son kez denerken, kumaşın inatçılığına rağmen yine de model verebildiğini söylemişti. Bana göreyse bir faciaydı. Sonbahar için fazla kalındı. Başkaları hafif yağmurluklarını kollarının altına almış serbestçe yürürken, ben kendimi her zaman ciddi görünmek zorunda olan cenaze hizmetlerinin bir çalışanıymışım gibi hissediyordum. Kollarının neredeyse resmi ge-

çitte giymem için kiralanmış polis üniformasınınkiler kadar uzun olmasına karşın göğüs kısmı dardı. Böylece bütün düğmelerini iliklediğimde, neredeyse nefes alamazdım. Önünü açmak, çoğu zaman sıcaktan yaptığım bir şeydi. Ayrıca böylece insanlar en azından alta doğru öyle tuhaf bir şekilde genişlediğini görmüyorlardı. O zaman kabanın daha da ağırlaştığı hissine kapılırdım. Sanki öne doğru sarkan yerlerin astarları ağzına kadar kumla doluymuş gibi. Evde bundan şikâyet etmem işe yaramamıştı. Annem "İdare et yavrum" derdi. Ya da şarkı söylerdi:

Tahta kunduralı bir adam,
Dilenci çaputu giymiş,
Gördüğümüz o beyefendilerden
Çok daha efendi,
Rabbimin gözünde,
Rabbimin gözünde.

Bir keresinde, kabanın önü açık, öne doğru iyice eğilmiş halde, her bir elimde birer mendil ve birer paket ekmekle yürürken arkamdan birinin "Öndeki ucubeye bak" dediğini duyunca bardak taşmıştı. Parktaki gölün kenarındaki bir bankta kabanı çıkardım. Atmadan hemen önce, kesin bulunacağı ve gazetede BULUNAN EŞYALAR bölümünde 'kalın yünlü kumaştan kaban (el yapımı)' diye ilanı çıkacağı aklıma geldi. Bu kez annemle babamın o gülünç paçavrayı geri almaları için bir miktar para ödemeleri gerekecekti. Bu yüzden ekmek paketlerinin birinden bir parça kâğıt koparıp, üzerine 'Eskici Bey, bu kabanı alabilirsiniz. Kabanda güveler ve diğer zararlı böcekler bulunmaktadır. Onu çöp kutusuna atıyorum. Beğenmezseniz, ormanda bir yerlere atabilirsiniz. Bayan Buys.' diye yazdım. Bayan Buys bizim müşterilerden biriydi zira zorlanmış, öylesine bir isim uyduramamıştım. İlk zamanlar, üzerinde adres yazmamasına karşın birinin bir delilik yapıp, kabanı geri getireceğinden korkmuştum. Sonraları bir süre evine alışveriş malzemelerini götürdüğümde sepeti beklerken kapı aralığından gergin bir biçimde portmantoya baktım. Kâğıt parçasını iliklerden birinin arasından geçirip, kabanı elektrik trafosunun

arkasındaki çobanpüsküllerinin arasına attım. Eve de, öğle arasında futbol oynarken kabanı çitlerden birine astığımı, saat dörtte almaya gittiğimdeyse yok olduğunu söyledim. Babam benden bıktığını söyledi. Bir hafta boyunca akşamları yemek yemeden yatmak zorundaydım. Ama kabandan kurtulmuştum. Ablam çok kızmıştı. Onu bilerek kaybettiğimden emindi. "Sen görürsün gününü" demişti. Bunu söylerken gözlerini öç almak istercesine eski dökme demir Singer pedallı dikiş makinesinde gezdirmesi belki tesadüftü. Ama bana göre böyle yaparak beni tehdit etmişti. Tam savaş sırasında da bunu gerçekleştirmişti. Halka yiyecek ve giyecek yardımı dağıtan merkezde çalışmaya başlamıştım, dolayısıyla işe derli toplu gitmem gerekiyordu. O zaman çok kalın, tüylü, kahverengi bir kumaştan kısaltılmış bir papaz elbisesiyle ortaçağ şövalyesi ceketi arasında kalmış bir çeşit parka dikmişti. Ama en azından okula giderken içinde rahatça hareket edebileceğim bir şey giyiyordum. İlk başlarda kendimi göstermem konusunda büyük etkisi olmuş olmalıydı. Ama o zamanlar, parkanın omuzlarıma bir yük gibi binmesi nedeniyle ve asla biyoloji okuyamayacağım için hayatımın mahvolduğu şeklindeki kayıtsız bir ruh haliyle çok fazla gerilemiştim. İlk sömestr karnem öyle kötüydü ki, annemle babama beni okuldan alıp dükkânda çalıştırmaları için güzel bir imkân doğmuştu. İyi de olmuştu zira babam artık eski altın almak için tüm gün dışarıda olabilirdi. Böylece, geriye kalan az sayıdaki müşteriden alışveriş listelerini almaya ben gitmeye başladım. Erzak listeleri iç acıtıyordu:

1 kalıp el sabunu
1 paket tuz
1 paket soda
1 paket klor
1 paket çamaşır beyazlatıcı
1 kalıp banyo sabunu

Siparişleri götürdüğümde, müşteri ödeme yaptıktan sonra, kâğıdın altına imzamı atıp ödemeyi kapatmam gerekiyordu. Bu durum bana, ruhunu teslim ederken 'Tamamlandı' diyen çarmıhtaki

İsa'yı öyle hatırlatıyordu ki, bir keresinde listenin altına kazayla 'tamamlandı' yazmıştım. Neyse ki kimse fark etmemişti zira artık Kalvinist müşterimiz kalmamıştı. Onlar bir sent daha ucuza alışveriş yapabilmek için Albert Heijn veyahut VeViVo'ya gidiyorlardı. Öte yandan annem bir sonraki alışveriş listesi eline geçince bunu hemen fark etmişti. Hiçbir şey söylemedi, anlamıştı. Belki kendisi bile, her işkenceden sonra yeniden tamamlandığını düşünüyordu. Yazdığımı silip düzeltmişti. Ama onun sakin ve düzgün el yazısının altından benim yazdığım şey hâlâ karalama gibi görülüyordu. Babam bunun ne olduğunu sorunca, annem "Oh, hiçbir şey" deyip mırıldanmaya başladı. O zamanlar kiraya verdiğimiz odalarda, yanaklarında dikey oyuklar olan ve kilit temsilcisi olduğunu söyleyen Schmidt adından sıska bir Alman vardı. İçi küçük asma kilit dolu bir numune çantası vardı. Ne zaman evden çıksa babam "Şu adam çantasını yine odasına bıraktı" derdi. Ya da babam onu Leiden'da bir yerlerde yürürken görür ve babamı gördüğünde biraz çekinirdi. Ağabeyim onun casus olabileceğini söylüyordu. Babamsa bununla ilgili konuşmamasını zira gerçekten casussa, iyi taraf için casusluk yapacağını, adamın ne zaman Almanya'ya gitse, orada koşulların çok fena olduğunu, Yahudilerin hayat yaşamadıklarını anlattığını söylerdi. Peşinden akşam duasında Yahudiler için de dua eder, Musa'nın halkını ayakları dahi ıslanmadan Mısır'dan, köle olduğu ülkeden çıkarttığı için, Tanrı'dan Yahudileri dipsiz derinliklerden çıkan canavardan korumasını isterdi. Çok geçmeden mavi damarlı yanakları olan ufak tefek bir Yahudi adam dükkânımıza gelmişti. Babama hâlâ eski altınımız olup olmadığını sormuştu. Gramına öyle yüksek bir fiyat söylemişti ki, babam altını Amsterdam'daki kuyumcuya götürmektense adama satmanın daha kazançlı olabileceğini düşünmüştü. Babam arka taraftan biraz altın getirdi. Adam onu tartınca, gerçek ağırlığının altı gram altında bir rakam söyledi. Babam iç cebinden ahşap kutu içindeki küçük terazisini çıkarıp adamın peşinden altınları tarttı. Adam birden "Kıçında doğru dürüst pantolonun yok ama ukalalıktan vazgeçmiyorsun" dedi. Olduğum yere adeta çivilenmiştim. Babamın Amsterdam karakolunda çalışırken öğrendiği gibi ona kafa atacağından emindim. Oysa o önce sakin bir biçimde küçük teraziyi kutusuna koydu. Pe-

şinden birden adamı yakalarından kavrayarak, yukarı kaldırdı. Diğer eliyle kapıyı açıp adamı sokağa koydu. Bir yandan da "Sizi Almanya'dan kovaladıklarına şaşmamalı, pis domuz seni!" diye bağırıyordu. Aynı hafta bir Nasyonal Sosyalist Hareketi üyesini de kapı dışarı etmişti. Adam, mahallede oturan ve babamı, Almanya'da geniş ailesi olanlara büyük saygı gösterildiğini, hatta böylelerin onuncu çocuktan sonra ayrıcalık bile elde ettiklerini söyleyerek tavlamaya çalışan bir müteahhitti. Bunun üzerine babam kızgın bir şekilde, İncil'de zaten geçen, verimli olun ve çoğalın, emrini yerine getirmek için (bununla ilgili ağabeyim bir keresinde alaycı bir şekilde iki kere ikinin dört ettiğini belirtmişti), dünyevi bir övgüye ihtiyacı olmadığını söylemişti. Adam Yahudilere verip veriştirmeye başlayınca ise ona kapıyı göstererek "Siz daha maymunluktan insanlığa geçememişken onlar çoktan uygar bir halktı" demişti. Savaş zamanı ne zaman adamın kürk giymiş karısıyla köyde karşılaşsam, aklıma hep babamın bu sözü gelirdi.

Evimizdeki Alman, kibar bir adamdı. Yine Almanya'ya bir iş için gitmesi gerektiğinde, bize tekerlekli paten getireceğine söz vermişti. Annemle babam tekerlekli patenin çok pahalı olduğunu, adamın bunu öylesine, şaka olarak söylediğini anlatarak gergin bekleyişimizi bir parça sakinleştirmeye çalışıyorlardı. Bense koşulsuz inanmıştım. Bunun için bazen bana gülüyorlardı. Adam uzun süre geri gelmemişti. Paten getirme niyetinde olsaydı bile muhakkak çoktan unutmuş olacağını söylüyorlardı. Oysa adam geri geldiğinde, beraberinde üç çift tekerlekli paten getirmişti. Böylelikle, dükkâna gelme ihtimali olan son müşterileri bile kaçırmıştık. Zira annem daha güvenli olacağını düşündüğü için bizi yanında tutmayı tercih ettiğinden, babam da bütün gün dışarıda olduğundan, dükkânın taş döşemesinde paten kayabiliyorduk. İki tezgâhın etrafında kayıp duruyorduk. Başlangıçta boş kaplara ve büyük kahve öğütme makinesinin dökme demir kenarına tutunarak hız kazanıyorduk. Ama bir süre sonra öyle bir hızla dört dönmeye başladık ki, birinin içeri girmesi veya dışarı çıkması ihtimaline karşı bir dur işareti konulması gerekliydi zira başka türlü içeri gireni telafi edilemez biçimde biçmemiz söz konusuydu. Eve geldiğimde, daha köşeye varmadan tekerleklerin demir sesini duyar-

dım. Sanki içerideki her şey bileme makinesiyle bileniyormuş gibi bir ses çıkardı. Peşinden ağabeyimle ablamın boş kolilerin arkasındaki eğilmiş gölgelerinin ok gibi fırladıklarını görürdüm. Zili kimse duymazdı ve dükkândan içeri 'dur' demeden girersem, ağabeyim doğrudan bana doğru atılır, hemen önümde keskin bir viraj yaparak dönerek "Kolla kendini!" diye bağırırdı. O sıralar 'Niertje' adında, çoğu zaman yalnızca bir şişe Maggie marka kıvam artırıcı şişesini doldurmaya gelen ve babamın "Yakında böbreklerin iflas etmezse şaşacağım" dediği şişman kızıl saçlı adam aniden ortadan kayboldu. Ayrıca, her cuma King marka bir paket nane şekeri alan, babamın bir kez dükkânda nane şekeri kalmadığında, eve geçip pazar günü için ilahi kitaplarının yanında duran paketi alıp verdiği solgun utangaç bir genç adam olan 'Nane şekeri' de artık gelmiyordu. Onun patenler yüzünden gelmediğinden emindim. Bir keresinde yalnız başıma hızla kayarken onun geldiğini görünce hemen tezgâhın arkasına geçip dizlerimin üzerine çömelmiştim. Ama annem zili duymadığından öyle uzun sürmüştü ki dizlerim dayanamadı ve yere çöktüm. Ayaklarım, tekerleklerin vızır vızır ses çıkararak döndükleri yerde, tam tezgâhın kenarından dışarı taşımışlardı. Geri çekmeye cesaret edememiş, hareketsiz kalmıştım. Bir süre sessizlik oldu, peşinden yine zilin çaldığını duydum. Uca doğru ilerleyip tezgâhın kenarından dikkatlice dışarıya göz atınca, sokağın karşı tarafında kaygılı bir şekilde dükkânımıza bakmakta olduğunu gördüm. Sonra başını eğerek gitti. Bu duruma sebebiyet veren Alman'ın kendisi bile, belli ki dayanamamıştı. Birdenbire, veda bile etmeden, bir daha geri dönmemek üzere gitti. Numune çantasını bırakmıştı. Sanki o merdivenleri çıkmak için harcayacağı birkaç dakika ondan çok şey götürürmüş gibi. Kirasını üç aylık ödediği için, güzel Alman dağ köylerinin resimlerinin olduğu demir levhalarla dolu çanta, odasında, bastonunun yanında bir süre daha kalmıştı. Sonra çanta tavan arasına kaldırıldı. Bir süre geçtikten sonra babam ara sıra içinden kilit almaya başladı. Zamanla tavuk kümesleri bile, harikulade parıldayan asma kilitlere sahip olmuşlardı. Ayrıca biz de kilitleri zaman zaman takas eşyası olarak kullanıyorduk. Öyle ileri gittik ki, sonunda babam savaş devam ederken çantayı tavan arasında içi tamamen boşalmış halde bulunca, başını

iki yana sallayarak çöp kutusuna koymuş, bana öfkeyle bakıp "Anlaşılan bu evde her şey iz bırakmadan ortadan kayboluyor" demişti.

Dükkânda çalışarak haftada on beş sent cep harçlığı kazanmaya başlamıştım. Çaldıklarım, cumartesileri kırmızı ağızlıklı Rozita marka bir paket kadın sigarası almaya (öyle beceriksizce içiyordum ki, Wim Krijger bana "Sigarayı kız öper gibi içiyorsun" demişti), Leiden'daki Steenstraat'da mayonezli üç tane haşlanmış yumurta yemeye ve peşinden sinemaya gitmeye yetiyordu. Üçüncü sıradaki koltukların on beş sente satıldığı Haarlemmerstraat'daki Rex'e gidiyordum. Başlangıçta fotoğraflara bakmaya ya da karşıdan girişin üzerindeki büyük levhada yazan filmin adını okumaya cesaret edemiyordum. Dükkânların yanından sinemaya yürüyor, yaklaştıkça küçüldüğümü hissediyordum. Peşinden olabildiğince dikkat çekmeden koridordan girip gişeye ilerliyordum. Duvarları muhteşem resimlerle dolu büyük aydınlık salonda, altın renginde şerit fitilleri olan üniformalı bir adam yer gösterirdi. Sinemaya girmeye müsaadem var mı ya da Kalvinist miyim, diye sormazdı. Gürültücü ve kayıtsız Leidenli oğlanların arasında otururdum. Birbirlerini yumruklayıp bağırır, koltuklarında dönüp dururlardı. İçlerinden biri mutlaka ön sıraya geçip oturmak için koltukların üstünden atlardı. Sigara yakmaya cesaret edemezdim, bana güleceklerinden korkardım. Kendi aralarında konuşurlarken ağızlarının köşesinde hep bir sigara olurdu ve küstahça aşağı yukarı sallanırdı. Dumanı burun deliklerinden dışarı verirlerdi. Film bitip de salonun ışıkları yandığında, her şey birdenbire daha bir donuklaşmış olurdu. Yer fıstığı kabukları ve şekerleme kâğıtlarının arasından, yüzüm kıpkırmızı ve gerginlikten hafif şişmiş halde kendimi koridorun kenarına atardım. Şamatacı grubun arasından dışarı sıvışır, burada bir süre vitrinlerin önünde durur, beklerdim. Herkes çıkıp gitsin de kimse benim onlara dahil olduğumu sanmasın diye. Ardından ürkek bir halde etrafıma bakınıp dışarı fırlar, olanca hızımla sola dönerdim. Akşamleyin, babamın elektrikten tasarruf etmek için aldığı ve ev halkının gözlerini mahvetmemek için kitabını veya ev ödevini olabildiğince yakınına koyduğu gaz lambasının zayıf ışığında, Myrna Loy ve Claudette Colbert'i hayal ederdim. Annem neden bu kadar sessiz olduğumu, canımı sı-

kan bir şey olup olmadığını sorana dek. Peşinden dalgın bir biçimde ayağa kalkıp uyumak istediğimi söyledim. Babam canımın bir şeylere sıkıldığını tahmin ediyordu. Bunda da haklıydı zira filmlerde gördüğüm o hayal dünyası tüm vücudumu ateş gibi sarıyordu. Yatağıma yabancılaşmış ve şaşkın halde yatardım. Tüm bunları, aşağıda oturan annemle babamın zorlu yaşamlarıyla nasıl bağdaştıracağımı bilemiyordum.

Dükkân, daha on dördüne girmemiş bir oğlan çocuğu için bile artık gerçek bir iş değildi. Bisikletimin önünde çocukken içine oturduğum sepetle, çukur ve söğüt ağaçlarıyla dolu nadasa bırakılmış tarlada futbol oynayan çocukların yanından geçerken, önce aralarında liseye giden eski arkadaşlardan var mı, diye bakardım. Tanıdık biri varsa geri döner, bisikleti çalılıkların arasına koyardım. Peşinden orada dolaşırken tesadüfen geçiyormuşum gibi yapıp, ayakkabılarımın bağcıklarını sıkıca çekip, yeniden bağlardım. Beni hep memnuniyetle karşılarlardı zira genellikle eşit olmayan sayılarla ve uçan kalecilerle oynamak zorunda kalıyorlardı. Benimse uçan kalecilik konusunda belirli bir ünüm vardı. Karşı tarafın kalesine atak yapıp, sonra da sanki tüm sahayı az önce baştan sona koşan ben değilmişim gibi, kalemi korumak üzere zamanında yerimde olabilmek için coşkuyla koşuyordum. Ama bu keyif de zamanla başıma patlamıştı. Zira gerçek bir futbol topumuz yoktu. Tüyleri yolunmuş, sürekli uzun çimenlerin arasında aramak zorunda kaldığımız, ayakkabılarımın ucunu fena eden bir tenis topumuz vardı. Babam öfkeyle, "Yeterince sorunumuz yok mu bizim? Bu dünyada yalnızca zevk ve sefa uğruna mı yaşıyorsun?" demişti. Onlar karnımızı güçlükle doyururken, top peşinde şapşal gibi koşuşturup şut çekmem çok mu gerekliymiş. Babama göre yapabileceğim daha iyi bir şey olmadığından, kömür de çok pahalı olduğundan, boş sepetle döndüğüm müşteri olursa, yol kenarında veya boş bahçelerdeki odunları toplayıp sepetime doldurmamı ve getirip istiflememi söylemişti. Böylece yan taraflarında hâlâ, artık güçlükle reklam verebilen Van Nelle'nin sarı kırmızı birer levhasının olduğu sepetimin içinde yosunlu kütükler ve uçları sepetten taşan dallarla bisiklet sürerek köyden geçerdim. Sepet öyle kirliydi ki, hasırın ince sazları çamur ve toprağa bulanmıştı. Sanki sepette bir çift

yavru Gine domuzu yaşıyordu. Nemli bir hafta sonunun ardından, bir gün içinde beş santimetre büyüyen küçük mantarlar oluşur, siyah ıslak bir kordon gibi aşağı sarkarlardı.

Seferberliğin ilan edilmesiyle bütün bunların sonu geldi. Babam atlı topçu subaylarının çadır kurduğu Eski Poelgeest Kalesi'nde bir kantin aldı. Dükkânı kapattı, pencerelerin iç kısımlarını beyaza boyadı. Müşterilerimize bizden alışveriş ettikleri için teşekkür etmem gerekiyordu. Evimize konuk etmek üzere bir subay almıştık. O her ne kadar annemin arkasından yürürken onun kalçalarını ve poposunu kavramak istermiş gibi pis el hareketleri yapsa da ona karşı saygılı ve kibar davranmak zorundaydım. Bana sanki bu bir şakaymış gibi tuhaf yüz hareketleri yapıyordu ama gözüm üzerindeydi. Öğlenleri, peçetesi üniformasının dik ve sert yakasına sıkıştırılmış, önünde bir parça biftek, solgun şişman yüzüyle şişmiş kurbağa gibi sofrada otururdu. Savaş patlak verince, 'korkudan kahramanlar gibi ölmüş' olmalıydı.

Dükkânın penceresindeki badana daha iyice kurumadan babam vitrini yıktı ve bu ahşaptan, pencereye iki metre uzaklıkta bir duvar yaptı. Yine küçük bir oda eklenmişti. Orada uyuması gereken ilk kişi bendim zira odam boyanıyordu. O beyaz pencerenin ardına dolunayınki gibi düşen lambanın ışığıyla, gelen geçenlerin gölgesi korkutucuydu. Pencere çerçevesinin çatlağında, ince bir toz tabakasıyla kireç lekelerinin altında, Akdeniz meyvelerinin kokusuna gelmiş ve kim bilir ne zaman kuruyup kalmış eşek arılarıyla sinekler vardı. Babam, küçük bir geçit hariç, dükkânın geri kalanını bidonlarla çevirmişti. Bunların arkasına, gayretle sürüklemeye devam ettiğim kütük ve ağaç gövdelerini yığmam gerekiyordu. Bunlardan öyle kocaman bir dağ oluşmuştu ki, babam kışın sonunda sobayı tavan arasına kaldırdığında anneme "Yine iyi stokladık hanım" diyecekti. Bir akşam pencerenin arkasındaki odaya gitmek için dükkânın içinden geçerken, bidonların arkasındaki kütüklerin üzerinde hafifçe parlayan gölgeler gördüm. Yüzüm bembeyaz, bacaklarım titrer halde odaya geri döndüm. Babam sakince yerinden kalkıp benimle korkusuzca yürüdü zira çocukken bir keresinde şeytanı görmüş, dualarla onu kovmuş. Işığı açtığında hiçbir şey yoktu. Bunun bir hayal olduğunu söyledi. Ama ışığı kapattığında yeniden oradaydılar, hem de ilk seferinden

daha da belirgin. Babamı bileğinden yakaladım, öylece kalakaldık. O sırada birdenbire gülmeye başladı ve bunun odundaki fosfor olduğunu söyledi. Yine de o gece rahat uyuyamadım. Karşımda sürü halinde ilerleyen canavarların yavaş yavaş şişip beni duvarla ittirerek yamyassı olana kadar vitrin penceresine yapıştıracakları hissine kapılmıştım.

Böylece, korkuyla ve çürüyen odunların ekşi kokusuyla o yılın sonuna geldik. Bazen sokaklardan gecenin bir yarısında topların tekerlek gıcırtılarını bastırırcasına atlara bağıran askerler geçerlerdi. Mola verdiklerinde tek tük yaktıkları sigaranın ateşi pencereden görülürdü. Noel'in ikinci akşamında Noel ağacı üzerinde yanan ve neredeyse sönmek üzere olan mumları söndürürken babamın yine melankolik bir sesle "1939 Noel'i de sonsuza kadar tarihe karışıyor" dediğini duymuştum. Verandaya yürüdüm, pencerenin önüne gidip perdenin arkasında durdum. Kar yağıyordu. Bahçede üzerine kocaman bir baltanın saplanmış olduğu ve sathının lime lime olduğu odun kırma kütüğünü gördüm. Pencerenin hemen yanında, armut ağacının dallarındaki baştankaraların önünde dizi dizi beyaz yer fıstıkları görülüyordu. Geleceğe dair beni mutlu edebilecek hiçbir şey gelmiyordu aklıma.

Oegstgeest'e Dönüş

Bu sabah, 1939 Noel'inin gerçekten karlı geçip geçmediğiyle ilgili hafızam beni yarı yolda bırakmış mı diye kontrol etmek için bir gazetenin arşivine bakmaya gittim. Sulu kar. Yine aynı sayfada: RUSYA SALLA'DA AĞIR KAYIPLAR VERİYOR. NOEL İNANCI SIKINTIDAKİ FİNLİLERE GÜÇ VERİYOR. O savaştan başka hiçbir şey hatırlamıyordum. İnsanın aklında yalnızca önemli şeyler kalıyor. Kar yağarken sokağımıza, omzunun üzerindeki kayışa takılı yeşil yemek kutusu kalçasına uzanan ufak tefek yaşlı bir Çinli gelmişti. Sokağın ortasında araba izlerinden yürüyordu. Bu onu daha da yalnızlaştırıyordu. Babam camı tıklatıp, eliyle yeme işareti yaptı. Dizinde derin bir tabak bezelye çorbasıyla sobanın yanına oturmuştu.

Hepimiz etrafına oturduk, birkaç tane altın dişinin olduğu ağzına götürdüğü her kaşığı izledik. Parmakları olmayan siyah yün eldivenleri vardı, toprak kazan küçük hayvancıklara benziyordu. Kirpikleri olmayan küçük siyah gözleri dostça bakıyordu, sarı buruşuk yüzü ise gülemeyecek kadar soğuktu. Gitmeden hepimize yerfıstıklı birer gofret vermişti. Babamsa onları bizden alıp teneke kutuya koydu ve savuşturur gibi bir el hareketi yaptı. Adamsa soğukkanlı bir biçimde onları yeniden dağıtıp babama gülümsedi. Çinli yeniden karlar arasında kaybolunca babam, adamın ayaklarıyla iki ıslak iz bıraktığı muşambanın üzerini paspasla silerken, bir yandan da "O bir kap bezelye çorbası bize pahalıya patladı" diyordu.

Ciltli kitabın sayfalarını çevirirken, 2 Ekim sayfasını gördüm. HİTLER SAHNEDEN İNECEK Mİ? İNGİLİZ GAZETESİNE GÖRE SAHNEYİ GÖRİNG'E BIRAKMAK İSTİYOR. Londra, 2 Ekim (Havas). *Daily Mirror*'ın siyasi muhabirine göre Hitler Meclis'teki gelecek 'barış konuşmasında' Fransa ve İngiltere'nin barış önerilerini tartışmaya başlamaları halinde yerini Göring'e bırakınayı teklif edebilirdi. Hitler Büyük Almanya'nın temellerini attıklarını, artık kendilerini sanata ve edebiyata adayacaklarını açıklayacaktı.

Bir keresinde arşivde otururken 1925 yılının cildini raftan alıp, doğduğum gün önemli bir şeyler olup olmadığına bakmaktan kendimi alamamıştım. YURTTAN HABERLER başlıklı kısımda, ACEH'TE YENİ SALDIRILAR yazıyordu. SPOR başlığı altındaysa Hollanda - Danimarka 4-2. O gün yoğun bulutlu ve sağanak yağmurlu bir hava ile güneyden gelen fırtınalı rüzgâr vardı. Bunu beklerdim.

Pazar günü arabayla Oegsgeest'in içinden giderken annemle babamın yanından geçtim. Wijkersloot ormanının önünde durmuşlar, yola sırtlarını dönmüşlerdi. Beni görmediler. Babam abartılı el hareketleriyle kanalın öteki tarafındaki kusursuz görünümlü yaşlı kayın ağacını işaret ediyordu. Annemse babamın koluna yaslanmış, kayın ağacıyla ilgilenmeksizin başını sallıyordu. Babam elinde ilahi kitabını tutuyordu. Sessizce yanlarına yanaşırken gazı kestim. Dikiz aynasından yürümeye devam ettiklerini görüyordum. Babam bir kez daha Tanrının yarattığı o muhteşem altın sarısı kayın ağacına baktı. Bu

ağacın sert ve düz dalları bana çocukken babamın kaslı kollarını anımsatırdı. Sık sık tırmanırdım, dalları neredeyse yere değerdi.

Uzaktan köyde insanların pazar günleri giydikleri kıyafetleri içinde ağırbaşlı bir biçimde kiliseye yürüdüklerini görüyordum. Her yönden geliyorlardı. Sanki Kalvinist kilisenin o çirkin tuğlalarında onları çeken bir mıknatıs vardı. Bunlardan bazılarını tanımıştım. Eskiden olduklarından daha da pörsümüş görünüyorlardı. Babamın güneyli mizacı ve heyecanlı el hareketleriyle tüm hayatını bu ruhsuz insanlar arasında nasıl geçirdiğini anlayamıyordum. Kendini onlara nasıl uydurabilmişti de, pazar günleri bisiklete binmemizi, top oynamamızı ve birbirimizin üzerinden zıplamamızı öyle kolay yasaklayabilmişti?

Eskiden babam Kutsal Akşam Yemeği için şarabı hep hazır bulundururdu. Cumartesi akşamları küçük tezgâhta on iki şişe dizili olurdu. Dikkatle bakardım ama etiketlerde özel hiçbir şey yazmazdı. Raftan rasgele alınmış sıradan on iki şişe şaraptı bunlar. Babam, diğer siparişlerde yapmasına alışık olmadığımız bir şekilde onları büyük saplı sepete koyup da, üzerlerini beyaz bir örtüyle kapatınca, kutsanmış oluyorlardı. Şaraplar İsa Mesih'in kanı oluyordu. Hava kararınca babamın bunları papazın evine bırakması ise bana ehil olduğumuz, şarabı kana dönüştürme mucizesini gerçekleştirmek için Tanrının elinde bir araç olduğumuz hissi verirdi. Sonraları dükkânımızda yalnızca en gerekli malları bulundurmaya başlayınca, o şarapları pek çok kez rakip dükkânlardan birinden satış fiyatına almak zorunda kalmıştım. Bir keresinde yanlış şarap almışım. Tatlı İspanyol şarabı. Babam "Kutsal Akşam Yemeği için sıcak şarap uygun düşmez" demişti. Ama şarapları değiştirmek için çok geçti. Şişelerden birini açıp, tattı. "Bal gibi" dedi. "Sana söylemiştim, ne çok tatlı, ne de çok ekşi olacak." Mantarı şişeye bastırdı, folyoyu yeniden etrafına sardı ve etiketlerini koparıp bir tasın içine koydu.

Ertesi sabah kilisede büyük beyaz masaların etrafında bir araya gelen müminlere iyice dikkat ettim. Papaz gümüş kadehi yukarı kaldırıp, bitkin ve ciddi bir biçimde "Tanrı'ya şükrettiğimiz şükran kâsesiyle Mesih'in kanına paydaş oluyoruz. Alın, hepiniz için, İsa Mesih Efendimizin değerli kanının tüm günahlarımızın kusursuz ba-

ğışlanışıyla döküldüğünü anımsayın ve inanın" dedi. Kadehi yanındakine vermeden önce bir yudum aldı. Yüz ifadesinden hiçbir şey çıkaramamıştım. Hemen bir ilahi söyleyivermişti. Belki de kadehtekini hiç içmemişti bile, içer gibi yapmıştı. Yanına pis kokulu yaşlı bir kadın veyahut ıslak dudaklı ukala bir ihtiyar oturduysa bunu annem de yapardı. Ama papazın kadehi verdiği adam, bir yudum aldı, peşinden kadehi geri vermek için dudaklarından uzaklaştırdığı sırada hızlıca bir yudum daha aldı. Ve bu böylece sürdü. Annem de sağlam bir yudum almıştı. Eve geldiğimizde ablam bununla ilgili yorum yapınca annem hemen yetişti: "Ben hemen sıraya girmiştim ama buna rağmen kadeh tamamen bomboştu. Neredeyse tersini çevirecektim." Babam kızgınca bana bakarak "Bir dahaki sefere umarım öğrenirsin" dedi.

Kilisenin önünden geçerken durdum, arabanın camını açtım. Org çalıyordu. İlahi okuduklarını duyuyordum:

Ölüler, sessizlik diyarına inenler, Rabbe övgüler sunmaz.
Toza bulanmış ruhsuz beden,
O'na zafer veremez,
Oysa biz sonsuza dek ona sesleneceğiz
Rabbe övgüler sunacağız, yüceliğine.
Tanrıya övgüler sunun, yaşam kaynağına!

Birden kavaklar arasında beş yaşındayken sürekli gidip kelebek ve çekirge yakaladığım o yeri, aniden uzaklaştırıldığım o küçük cenneti gördüm. Bir sabah kilise temeli için hendekler kazılmaya başlanmıştı. Yere taşlar yığılmış, kumla set çekilmişti. İnsanın içine saplanabileceği, bataklık gibi tehlikeli bir miktar sönmemiş kireç vardı. Oraya gitmeme artık izin vermiyorlardı. Ta ki inançlı bir köy mimarının talaş ve İncil kırpıntılarıyla doldurulmuş beyniyle tomurcuklanan binanın açıldığı o pazar gününe dek.

Biraz daha dolaşıp, Leliehof'a kahve içmeye girdim. Girişte, kuyruklu piyanonun üzerinde duran parşömenden, ciltli ziyaretçi defterlerini karıştırdım. Bing Crosby ve Frank Sinatra'nın imzalarını

buldum ama 1941 yazında yığınla yemek yiyen Mussert'inkini göremedim. O zamanlar üzerinde Hollanda Birliği'nin üçgen bayrağının gururla dalgalandığı bisikletimle, bahçenin kenarı boyunca yerleşmiş duran elleri silahlı Nasyonal Sosyalist Hareketi askerlerinin yanından geçerdim. Bir gün birinin "Şimdi şu çocuğu vuracaklar" dediğini duydum. Bisikletimi daha da meydan okuyarak sürmeye başladım. Kendimi günün kahramanı gibi hissediyordum. Akşamleyin yatakta o gün çok yüce ve kahramanca bir şey için neredeyse hayatımı vereceğimi düşündüm. O zamanlar tabii ki De Quay'ın fotoğrafını görmek veyahut parti programını okumak bir yana, varlığından bile haberim yoktu.

İçeride, yeşil deri koltuklarda yalnızca aşırı kibar, çıtkırıldım insanlar, ağızlarının kenarlarında kek kırıntılarıyla birbirleriyle neredeyse duyulmayacak bir ses tonuyla konuşuyorlardı. Girdim. Kel kafasında büyük bir şarap lekesi olan korkmuş ifadeli bir adam ve bej rengi pudralı suratlarını belli belirsiz çevreleyen kısa kesimli havaya kalkmış saçlarıyla iki kadın vardı. Müdür bir müşteriye, alabalığın bütün olarak kızartıldığını ve böyle servis edilmesi gerektiğini çünkü gerçek alabalık tutkunlarının gözlerini emerek yediklerini söylüyordu.

Bahçe hâlâ sessizdi. Arka tarafa oturmaya gittim ve birden kendimi "Puro bandınız var mı?" diye mırıldanırken yakaladım. Bunun ağzımdan nasıl çıktığını hemen anlamıştım. Otuzlu yıllardan bu yana duymadığım bir tekerlemeydi. Çalıların arkasındaki misyoner okulunun bahçesine baktım. Ağaçların arasından binayı görünce, birden tüm pencerelerden Cadena'nın etrafında duran puro bandında yılışıkça sırıtan zenci kafalar sarkıyor gibi gelmişti. Eskiden misyoner okulunda bir zenci vardı. Dr. Van Andel. Şık takımları içindeki Hollandalılardan çok daha hızlı bisiklet sürerdi. Misyonerdi. Gençliğimde neşeli olduğunu hatırladığım ve birden çok kez güldüğünü gördüğüm tek Hıristiyandı. Papağanım olsun istediğimde ve babam çok pahalı olduklarını, ülkeye denizciler aracılığıyla girdiklerini, bu yüzden de müthiş küfürbaz hayvanlar olduklarını söylediğinde, ağabeyimin bunun çaresini bildiğini söylemesi de, sanırım onunla bağlantılıydı. Misyoner okulunda upuzun sakallı bir misyoner dolaşıyormuş. Omzunda Pazar adında, yalnızca ilahiler söyleyen bir papağanıyla varmış. Tevrat'ın

tüm bölümlerini kekelemeden arka arkaya söyleyen çıkarsa, hayvanı hemen vermeye razıymış. Bense ağabeyimin anlattıkları doğru mu diye gidip bakmamıştım zira ağabeyimin bu hikâyeyi uydururken, kapağında uzun sakalı ve omzunda bir papağanla resmedilmiş duran Robinson Crusoe'dan esinlendiğini biliyordum.

Oegstgeest'teki her şey hatıralarımı canlandırıyordu. Göletten çıkıp sessizce yanıma sokulan ve çamurda kış uykusuna yatmadan önce güneşte şımaran kurbağayla beraber ablamın peşinden koşar, ona çığlık attırırdım. Hayvanları ne kadar çok sevsem de, bazen onları savunma aracı olarak kullanma güdüsüne karşı koyamıyordum. Ama sonrasında hep pişmanlık duyardım zira ablam ben uyuyunca teraryumuma bir kova sabun köpüğü dökeceğini söylerdi. Geceliğiyle belli belirsiz gölgesinin bahçede süzüldüğünü görebilmek için odamın penceresinden sarkar, uykusuz bir gece geçirirdim. İlgi odağı olabilmek için sık sık kurbağalarımı kötüye kullanırdım. Misafir geldiğinde hep 'kurbağa öpme' numarasını yapardım. Hatta annemle babamın desteğini de alıyordum. Yüreklendirici şeyler söyledikleri yoktu ama beni hazırlarcasına önden kıkırdamaya başlarlardı. Kurbağayla içeri girip de hayvanı sesli bir şekilde öptüğümde, ablalarım ve kuzenlerim korkudan yerlerinden sıçrarlardı. Annemle babam sakin bir şekilde beni izlerlerdi, amcalarım ve teyzelerim de öyle. Ağabeyim "Görmüyor musun, hayvanın yüzü pis bir hal aldı" derdi. Ama bunu kıskandığı için söylüyordu zira akşam yatakta konuyu buna getirip, "Ben senin yerinde olsam önce bir kız bulup daha güzel bir yerinden öperdim" derdi.

Birden yan tarafa eğilince kahve kremasını kurbağanın üzerine dökmüştüm. Kurbağa bir an gözlerini kapatıp sessizce kaldı. Tam ayağa kalktığım sırada sıçrayıp gitti. Sanki bir balıkçılın izi kalmış gibiydi. Aklıma eskiden tavan arasında loş ışıkta ağabeylerim ve ablalarımla, kutsal eylemleri taklit ederek oynadığımız oyunlar gelmişti.

Arabamla köyün içinde dolaşmaya devam edince, çocukken üzerimde kalıcı bir etki bırakan tüm o insanlar yeniden ete kemiğe bürünmeye başladılar. Hofdijk'in üzerinde, yamulmuş ağzına dayadığı yarısı boşalmış şişesiyle bir bacağı bileğine kadar kanala girmiş, anlaşılmaz bir şekilde şarkılar söyleyen yüzü morarmış ihtiyar ispirtocu-

yu gördüm. Her sonbahar omzunda taşıdığı bir ağaç dalına asılı jüt çuvalı ve Landru gibi canice bakan kara gözleriyle köyde birkaç gün aylak aylak dolaşıp sonra babamın deyimiyle kuşlarla beraber güneye hareket eden sakallı bir serseri vardı. Büyüdüğümde, bir keresinde onu parktaki bir bankta otururken görmüştüm. Öyle terk edilmiş görünüyordu ki, birinin onunla konuşmak istemesinin hoşuna gidebileceğini düşünmüştüm. Belki de aşk yaşamına dair bir sır verirdi: Neden Leyla gibi geziniyordu? Umutsuz bir aşk yüzünden mi? Deliler gibi sevdiği ölmüş bir eş mi? Yanına gidip oturduğumda, konuşmaya başlar başlamaz, hemen sakalının arasından boğuk bir şekilde "Siktir git" dedi. Köyün öbür ucunda oturulmaz olarak ilan edilmiş bir evde yaşayan ve Kraliçe gününde varil vurmaca oyununda bir şişe cin kazanan siyah fitilli kadife takımıyla şişko Werkhoven'ı hatırlıyorum. Arka bahçesinde, bir rafın üzerinde hep kurumaya bırakılmış gerilmiş köstebek derileri olurdu. Çocuklar, adamın onları açık haldeki çakıyı köstebek tepesinin altındaki girişlere koyarak yakaladığını söylüyorlardı. Geceleri hızlı hızlı etrafta koşuştururken birden bıçağın ucuna düşüp can veriyorlarmış. Aklıma ağabeyimle beraber, annemin bunu sipariş etmediğini söyleyerek kasabımızın tezgâhına koyduğumuz gri bir kâğıda güzelce sarılmış ölü köstebek geldi. Kasap kâğıdı açmış, peşinden hiçbir şey belli etmeyerek hatanın insana özgü bir şey olduğunu söylemişti. Fakirlik evde diz boyuyken, etrafı eğlence parkı gibi olan bahçesiyle, çitlerinden içeri yürüdüğümde kibar bir kadın sesinin "Jan, içeri gel!" diye bağırdığı büyük ev. Kütüphaneye girip Gorter'ın *Mayıs* kitabını sorduğumda ellerinde Tolstoy bulunmadığını söyleyen adam. Karşısında öyle utanmıştım ki neredeyse gözyaşlarına boğulacaktım. Savaş başladığında ondan Perk'in şiirlerini satın almış, peşinden iki şiir kitabı sormuştum. Bana bunları vermek istememişti. "Karaborsacılık yapmıyoruz" demişti. Kriz zamanı kilise, durumu iyi üyeleri arasında, sırayla, büyük aileleri olan yeni doğurmuş ev kadınlarını birkaç ay şımartma hareketi başlatmıştı. Şimdi o durumu iyi üyelerden tencereler dolusu yemek almaya gittiğim göz kamaştırıcı evlerinin önünden geçiyordum. Bir tencere çorba, bir tencere dolusu karnabahar, bir patates ve bir dana bonfile, bir puding, Frenk üzümü suyu. Pek çoğu güler yüzlüydü ama

bazıları, reddetmeye cesaret edemeyenleri, bunu istemeye istemeye yapıyorlardı. Yemekleri almaya gittiğimde bana içine zehir karıştırmışlar veyahut tencerenin içinde boğulmamı isterlermiş gibi bakıyorlardı. Belki de yalnızca yolda yere düşüreceğimi umuyorlardı.

Geri dönerken, bankanın artık eski dükkânımızın yerinde olmadığını gördüm. Pencereler yeniden beyaza boyanmıştı, ev boştu. Babamın buraya dönmesini ümit etmek yanlış olurdu. Her şeye yeni baştan başlaması gerekirdi. Kendimi yine elimle telefonun mikrofonunu kapatmış halde hayal etmiştim. Babama kibirli bir şekilde "Terwee denen kadına yine bir paket nişasta lazım" diyordum zira babam akşamları evden arayıp üç kuruşluk sipariş verip, on beş dakika yağmur çamur demeden bisiklet sürmemize yol açan insanlarla ilgili hep tasvip etmez bir şekilde konuşurdu. Meğer mikrofon diye yanlış tarafı kapatmışım. Ahizeyi yeniden kulağıma götürdüğümde kadın kapatmıştı. Babam kızmamıştı fakat başını sallayarak "Onu kaybettik" demişti. Annemle babam beni okuldan aldıktan sonra dükkânda çalışmaya yeni başlamıştım ki sınıfımdan bir kız benden şeker almaya geldi. Öyle utanmıştım ki, tüm sorularını "Yes" ve "No" biçiminde yanıtladım. "Ne aptalsın" deyip dükkândan çıkmıştı. Dükkânın tek keyifli yanı vitrin düzenlemekti. Babam bu işi hep bana emanet eder ve bundan çok mutlu olurdu. Teneke kurabiye kutularının fiyat etiketinin üzerine 'ALTIN HALKALAR – LEZZETİ ÖLÜMSÜZ KURABİYELER' yazdığım o bir kez dışında. Hemen çıkartmamı istemişti. "Biraz ağız sulandırıcı bir şeyler yaz, en azından insanlar ne demek istediğini anlasın" dedi. "Ölümsüzlüğe bizler İsa tarafından ortak edilmişiz."

Bunun üzerinden çok geçmeden, babam benim bir zamanlar İsa'nın peşinden giderek mucizevi hayırlar işlediğimi öğrendiğinde, faturayı ölümsüzlüğe çıkarmak istediğimi düşünmüş olmalıydı. Ben hasta yattığım için altı çocuğu olan ve destek komitesinden aldığı yardımlarla geçinen bir dula alışverişleri kendisi götürdüğünde, kadın ona zencefilli kekinin nerede olduğunu sormuş. Böylece babam her hafta fakir müşterilere alışverişin yanında bedava bir zencefil yumrusu ya da ballı kek götürdüğümü fark etmişti. Belki de ateşler içinde yattığımdan, beni bunun için cezalandırmamıştı. Ama düşün-

cesizce hareket ederek yaptığım yardımseverliğin ona kucak dolusu paraya mal olduğunu, İsa'yı örnek alma işini bir kere de evde uygulayarak yerine getirmemi söylemişti. Bu kez hepimizi, babam fıstık ezmesi fabrikası işine başladığında yer fıstıklarının kabuklarını soyarken hatırlıyorum. Bu iş de başarısızlıkla sonuçlanmıştı zira kabuklarını soyarken çok fazla fıstık yemiştik. Babam bundan sonra yine başka bir şeylere başlama planını yapmıştı ki benim aklıma kahve telvesi biriktirip, bunları tavan arasında kurumaya bırakarak bir kez daha öğütmek geldi. Neyse ki bunu ciddiye almamıştı.

Pencereler yeniden beyaza boyandıktan sonra tüm o felaket geride, binanın cephesinin arkasında kalmış gibiydi. Aklıma annemin bir süre önce babam odadan çıktığında yüzüme bakmaksızın, fısıldayarak "Dükkânla ilgili şeyler yazmayacaksın, öyle değil mi?" demesi geldi. Ben susunca annem bana baktı, ben de başımı onaylarcasına salladım. Hemen kalkıp pencerenin önüne gitti ve dışarıyı seyre koyuldu.

Ötanazi ve Dirikesim

İlk işim, Akademi Hastanesi Patoloji Laboratuvarı'nda hayvan hemşireliğiydi. Tam on dört yaşındaydım. Beyaz sıçanlar ve farelerle çalışıyorlardı. Onları besliyor, uyuz olduklarında kuyruklarını kükürtlü merhemle ovuyor, çinkoyla kaplı demir kafeslerini temiz tutuyordum. Her sabah saat yedi buçukta çıkmaz sokak Wassenaarse Weg'in sonundaki kasvetli laboratuvarlara yürüyordum. Binalardan birinin yan tarafında köpek kulübeleri vardı. İçleri karanlık, yosunluydu. İçeri hiç güneş girmiyordu. Ağların arkasında, tüylerinin arasında dikdörtgen biçiminde tıraş edilmiş yerler olan köpekler vardı. Buradaki derileri yara izlerinden ötürü yarık yarık duruyordu. Yanlarına gidince, hareketsiz ve takatsiz bir şekilde duruyorlardı. Büyük siyah bir tanesi bazen bana doğru kuyruğunu sallardı ama ben asla

parmaklıklara doğru gitmezdim. Onu iyice görmek istemezdim. Geçireceği son ameliyattan sonra çöpü boylayıp yakılacağını bilirdim. Trenle Leiden'daki tren istasyonundan geçerken, hastanenin krematoryumunun bacasının tüttüğünü görünce şimdi bile hâlâ gözümde o siyah köpeğin mahzun gölgesi beliriyor. Suyla kıvamlı hale getirilip hayvanlara mama olarak hazırlanan un kusmuk gibi koksa da, ilk günler iş hoşuma gidiyordu. Ta ki ilk uygulamadan sonra, kesilmiş ölü ve yarı ölü hayvanlarla dolu kapları görene dek. Beyaz sıçan diğer ölü bedenlerin altından sıyrılıp yüzeye çıkmış, bağırsakları yan tarafına taşmıştı. Fare, bir yandan sırtüstü kan ve pislik içine gömülürken bir yandan da minik pırıldayan gözleriyle merakla yukarı bakıyordu. Burası daha sonra benim de rolümü oynayacağım bir cehennem halini aldı. Zira orada Tanrı'ya olan inancımı sonsuza dek kaybettim. Daha o sabah mama verdiğim, avucumun içinde yürütüp okşadığım hayvanları kapların içinde ayırt edebiliyordum. Uygulamadan önceki gün o çok sevdiğim hayvanları kafeslerinden aldım. Başları çöp kutusunun kenarına gelecek biçimde kuyruklarından tuttum. Ardından kapağı kapattım. Onları çimenliğin öteki tarafına, çalıların arasına gömdüm. Buradan polderler üzerinden kum tepeleri görülebiliyordu. Hayvanları, başları aynı yöne bakacak biçimde toprağın üzerine sırtüstü koydum. Ama onları toprakla örtünce, bulunacakları korkusuyla başuçlarına sopa dikmeye cesaret edememiştim. Zamanla oraya o kadar çok hayvan götürdüm ki pis kokmaya başlamıştı. Buradaki toprak nemliydi ve birbirine bir kök ağıyla bağlıydı. Bu yüzden çukurları yeterince derin kazamıyordum.

Sıçan ve fareler sayılarını artırmayı öyle iyi beceriyorlardı ki, onlara bakması için biri gerekiyordu. Bir pazartesi sabahı, Leidenlı sıska bir çocuk geldi. Üzerinde upuzun gri bir gömlekle bütün gün kamburunu çıkarıp ufak tefek işlerle oyalandı. Üstdudağı neredeyse burnuna değecek kadar yukarı kıvrılmıştı, çiçek zarfı gibi çentik çentikti. Dışarı doğru çıkıntı yapmış sarımtırak ön dişleri, etli altdudağında derin bir leke bırakmıştı. Sürekli ıslığıyla 'South of the Border'ı söylüyordu. Daha doğrusu şarkıyı dişlerinin arasından tıslıyordu. Başta hayvanların infazını ondan itinayla saklıyordum. Bodrum katına turba tozu veya un almaya gittiğinde çabucak işimi

görüverir, öldürülen hayvanları kese kâğıdına koyup pencereden ormangüllerinin arasına atardım. Öğle arasında kızılderilicilik oynarken, bir yandan kaybolan oku arar diğer yandan da hızlıca onları gömerdim. Çalıların arasında bir gözüm hep onda olurdu. Kuşkulandığını hiç sanmıyorum. Bir keresinde kapkara tırnaklarımla kumlu ellerime bakıp "Bence sen çalıların arasına çömüp kakanı yaptın" dedi. Rengim atmıştı. Ellerimi uzun otların arasına sakladım. Tıpkı bir kedi gibi çukur kazdığımı ve bunu arkamdan kapattığımı düşünmüş olamazdı, öyle değil mi? Orada gerçekte ne işler karıştırdığımı bilecek hali yoktu ya. Bu olaydan sonra çalıların arasından onu daha dikkatli gözlemeye başladım. Bu yüzden cenazeler daha baştan savma olmaya başlamışlardı. Bunun üzerinden çok geçmeden bir sıçanı sebepsiz yere kuyruğundan tutup birkaç kez havada döndürdükten sonra yere fırlatıp öldürünce, ona hayvanların öldürülüşünden bahsettim. Ama gerçek nedeni anlatmamıştım zira benimle alay edeceğinden emindim. Bunu sırf zevk için yaptığımı, olabildiğince çok eziyet ettiğimi, sonuçta onların birbirlerini canlı canlı yiyen sakatatlar olduklarını söyledim. Öğrenciler de yapıyor bunu, demiştim. Çoğu kez ameliyattan sonra onları öldürmeleri gerekirken, bilinçsiz oldukları halde çöp kutularına atıyorlardı. Canlı canlı yakılıyorlardı zira deneylerde kullanılmak üzere oradaydılar. Ama o, hayvanlara eziyet edilmesine bakmaktan zevk almadığını, ayağının altında dolaşan olursa tekmeleyip öldürdüğünü söyledi. Sümüklüböcekler, örümcekler, hamamböcekleri. Bir keresinde bir kirpiyi top gibi yuvarlayıp, iple etrafını sıkıca bağlayıp kanala attığını anlattı. Sonra da yürüyüp gitmiş. Ona sudan kurtulduğunu gördün mü ya da suyun yüzeyinde hava kabarcıkları oluştu mu, diye sordum. Ama bir kere bile dönüp bakmamış. Bunu hiç anlayamamıştım. Sonradan hayvana acımalı ve bulup çıkarmalıydı.

O günden sonra hayvanları beraber öldürmeye başladık. O soğukkanlıydı, ön dişlerini kalın altdudağında ileri geri kaydırırdı. Benimse gözlerimde korku, ellerimde damarlar belirmiş halde, ondan aşağı kalır yanım yoktu. Merhamet olarak başlayan şey biçim değiştirmiş, sırrımı açığa çıkarmak istemediğim için kan ve vahşet cümbüşüne dönüşmüştü. Artık hayvanları gömemediğim için öldürmek

anlamsız hale gelmişti. Anlamsızlığın ise sınırları yoktur. Bir fareyi kafesin kapısına sıkıştırmıştık. Fare kana bulanmış minik ayağıyla geriye, yere düşmüş, diğerleri tarafından hemen canlı canlı yenmişti. Peşinden tüm fareleri bir tencereye koyup, gaz borusunu tencerenin içine sarkıtıp onları gazla zehirleyerek o farenin öcünü aldım. Çocuğun lastik eldiven giydiği elleriyle sertçe kafasından tuttuğu bir sıçanı makasla kesip testislerini açtım, kanlı fasulye tanecikleri gibi görünen hayalarını makas ucuyla dışarı ittirdim. Peşinden bilincini kaybedene dek sıçana vurduk ve hamile bir kuşun kafesinin içine attık. Kuş sıçanı açık olduğu yerden hemen yemeye başladı. Hayvanın belden aşağı kısmını tamamen yiyip bitirince, kuşun kafasını kesip karnını açtık. Birkaç gün sonra doğması gereken kıpırtılı minik et parçaları karşımızdaydı.

Çocuk şekerleme de satılan bir dükkânımız olduğunu duyunca, her gün yanımda biraz şekerleme getirmemi söyledi. Sabahları evden çıkarken ceplerimi karamela, bonbon ve kurabiyelerle doldurmaya başladım. Bunları gizli bir yere koyuyorduk. Önce hızlıca kafesleri temizliyor, hayvanlara mamalarını veriyorduk. Peşinden şekerlemeleri paylaşıyorduk ve işkence oyunu başlıyordu. Çocuk bunları yaparken ağzına bir karamela atınca neredeyse daha çok zevk alıyor gibiydi. Benim için de hayvanları öldürmek zamanla çalıntı şekerlemeleri yemekten farksız olmuştu. Sabahları bunları yanıma alırken sanki gözümün önünü kandan bir perde kaplıyordu. Sonraları toplama kamplarıyla gaz odalarını duyduğumda, benim suçum, her şeyi ben başlattım, diye düşünmüştüm. Hitler'den daha kötüydüm. Yaptıklarımızla ilgili korkunç bir ceza alacağımızı biliyordum. Bu bana çok önceden rüyalarda müjdelenmişti. Durağan, belli belirsiz rüyalardı bunlar. Sessiz. Camdan bir atmosfer içinde hep aynı ağaçlar vardı. O gergin ve renksiz sessizlikte dikilmiş, havaya bakıyordum. Peşinden güneş şemsiyesi şeklinde büyük soluk renkli şeyler süzülerek aşağıya inip her şeyin üzerini örtüyor, tüm toprağı kaplıyorlardı. Korkudan ölecek halde ama paniklemeden dikilmeye devam ediyordum zira kaçmak imkânsızdı. Böylece, yüzüm tavana dönük halde uyanıyordum. Battaniyem muntazam ve düzenli oluyordu, hiç kıpırdamamış oluyordum.

Tüm bunların gerçekleştiği sabah gelip çatmıştı. Ağabeyim eğimli çatı penceresinin önünde bir iskemlede oturuyordu. Uçaklar gürüldüyor, bombalar patlıyordu. İskemlesinden kalkarken "Savaşın ortasındayız" dedi. Dışarıya baktığımda, rüyamda sık sık gördüğüm manzarayı gördüm. Endegeest şatosunun ağaçlarının dalları üzerinde yavaşça aşağı süzülüp ağaçların arkasında kaybolan yüzlerce paraşüt görülüyordu. Arkamda ağabeyimin milis üniformasını giydiğini duyuyordum. Kemerinin tokasının sesi, çizmelerinin gıcırtısı. Onunla beraber aşağıya indim. Kimseye hoşça kal demeden ön kapıyı hızla çekerek dışarı çıktı. Babam kapının eşiğinde diz çökmüş, gökyüzündeki düşman uçaklarının gitmeleri için dua ediyordu. Annemse anneannemin yaş gününe gidemeyeceği için üzgündü. Ona ağabeyimin evden üniformasıyla çıktığını söyleyince, bunu hemen unuttu. Ağabeyimi küçük bir çocuk gibi eve çağırmak istercesine sundurmadan sokağa bakarken gizlice yanından sıvışıvermiştim. Beni fark etmişe benzemiyordu ama köşeye vardığımda tuhaf, dalgın bir ses tonuyla "Nereye gidiyorsun?" diye bağırdı. Hemen adımlarımı sıklaştırdım. Ağabeyimin arkasından gitmek istiyordum zira ona korkunç bir şey olacağından emindim. Çatının hemen üzerindeki patlamadan dolayı titreyen aynada görmüştüm bunu. Aynadaki görüntüsü yerle bir olmuştu. Ama laboratuvar tarafına yöneldim. Önce bir süre burada gezindim. Saat henüz çok erkendi ve savaş çıkınca o kadar küçük hayvanlara mama verilip verilmemesi gerektiğini bilmiyordum. Ama o yöne gitmek zorundaydım, adeta oraya sürükleniyordum. Vardığımda, yalnızca siyah köpek kafesindeydi ama kuyruğunu sallamak için ön tarafa gelmedi. Yeni bir ameliyattan henüz çıkmıştı, zıplamak için gücü yoktu. Köşeyi döndüğümde, bir nakliye aracı gördüm. Arka kapıları açıktı. Geniş bir tahta parçası bir ucu arabanın bagajına diğer ucuysa ölüm ayinlerinin yapıldığı şapelin kaldırımına dayandırılmış duruyordu. Bir Kızılhaç askeri eğilmiş halde, geri geri yürüyerek geldi ve araçtan bir şey çekip çıkardı. Bu bir çizmeydi ve onu giydi. O sırada ölü askeri gördüm. Bir onbaşıydı. Yüzü sararmış, ağzı eğilmiş halde açıktı. Ön dişleri, tıpkı öldürülen hayvanlarda olduğu gibi dışarı çıkmıştı. Alnında siyah bir delik vardı. Kusursuz ve kansızdı. Kızılhaç askeri onu şapele çekerken, siyah

saçı rüzgâr esiyormuş gibi raf boyunca yukarıya doğru kaydı. O sırada bir asker daha rafa itildi. Bir Alman. Paraşütü açılmamıştı. Lop et, üniforma ve bir metre çamurdan ibaretti. Kambur gibi, başı omuzlarının arasına eğik bir biçimde gömülmüştü. Miğferi hâlâ başındaydı ama miğferin içindekine, yanaklarına kadar dışarı fırlamış gözleri, eskiden ağzı olan yerde kanlar içinde paramparça olmuş dişleriyle artık yüz denemezdi. Daha fazla kalmaya cesaret edemedim zira ağabeyimin de o araç içinde olduğundan emindim. Köşeyi dönüp birden koşmaya başladım. Siyah köpek hâlâ bıraktığım gibi duruyordu. Delirmişçesine tozutarak kafesin yanından geçtiğimde başını bir kez bile oynatmadı.

O gün daha sonra ağabeyimin aralarında olup olmadığına bakmak için ölü askerlerin serildiği her yere baktım. Haagse Schouw'un yakınına kadar yürüdüm ama tehlikeli olduğu için askerler beni geri gönderdiler. Polderden köye geri yürürken, çayır yılanı almak için biriktirdiğim parayla bir el feneri aldım. Hava kararmaya başladığında el fenerini çalıştırmaya cesaret edemedim. Evlerde hiç ışık yoktu, sokak lambaları da yanmıyordu. Midem açlıktan büzüşmüş, sinirlerim gerilmiş halde eve döndüğümde annem pencerenin önünde oturuyordu. Uyuya kalmıştı. Belli belirsiz ve biçimsiz bir leke gibi görünen başı omzuna doğru yan yatmıştı. Zili çalmak istememiştim zira gelenin ağabeyim olduğu ümidiyle yerinden sıçrayacaktı. Döndüm, dehlizin kapısından tırmanıp kimse fark etmeden odama sıvıştım. Kıyafetlerim üzerimde olduğu halde yorganın altına girmeden uykuya daldım. Tavan arasına çıkan merdivenlerin açık duran kapısında ağabeyimin sesine uyandım. Babamın "Dinle oğlum, ellerine geçirirlerse seni geri dönüşü olmayacak şekilde kaybederiz. Gerillayı gözlerini kırpmadan vurmuşlardı" dediğini duyuyordum. Ağabeyim çizmelerinin ağırlığından kaynaklanan yavaş adımlarla yukarı çıktığında onu kucaklamak istemiştim. O ise suratı asık bir biçimde üzerimi çıkarıp yorganın altına girmemi söyledi. Kendisi üniformasını çıkarmadan yatağa uzandı. Karşılık vermeye cesaret edememiştim, hareket ettikçe çizmelerinin derisinin çıkardığı gıcırtıyı dinliyordum. Dışarıda kuşlar birden yeni başlayan günü müjdelemek üzere ötmeye başladılar. Uzakta, önceki gün ağabeyimi ararken önlerin-

den geçtiğim topçuların, uçak pistini yine bombalamaya başladıklarını duydum.

Ertesi gün çocuk da yine laboratuvardaydı. Şapelin civarına yaklaşmamız veya koridorda pencereden bakmamız yasaktı. Çocuk orada askerleri kanlarından temizlemek için yıkadıklarını, yüzlerindeki delikleri kumaşla tıkandıklarını ve ancak bunun peşinden ailelerinin onları görmesine izin verildiğini söylemişti. Oysa Almanlar onları öylece bırakıyorlar, demişti. Öğrencileri kesip incelemek için böbrek ya da bacağa ihtiyaçları duyumları halinde, bunu cesetlerden alıyorlarmış.

Savaş beş gün sonra bittiğinde, eziyet işi yeniden başlamıştı. Çocuk yanında havalı tabanca getirmişti. Serbest bıraktığımız sıçanları sırayla vuruyorduk. Tam isabet ettirdiğimizde, sanki anlayamadıkları bir şey olmuş gibi bir süre öylece kalıyorlardı. Ardından düşüp gevşiyorlar, çişlerini kaçırıyorlardı. Ama alt bedenleri felçli veyahut yön duygularını kaybetmelerine yol açan bir şeye zarar geldiği için tuhaf daireler çizen pek çoğuna yakın mesafeden merhamet vuruşu yapmamız gerekiyordu. Çocuk bir keresinde ekmeğinin arasından bir dilim pastırma alıp, bunu namlunun ucuna koydu ve namluyu sıçanın yakınına koydu. Sıçan arka ayakları üzerine kalkıp pembe burnunu titreterek pastırmayı kokladı. Sonra ön ayaklarıyla namluyu sıkıca kavrayıp yemek istedi. O sırada çocuk ateş etti. Sıçan, ateş eden namlunun şiddetiyle, taklaya benzeyen komik bir hareketle havaya fırladı. Sonra paramparça olmuş ağzıyla yere düştü.

Çok geçmeden gerekçe göstermeden beni işten çıkardılar. Çocuksa işe devam edecekti. Yoksa gizli gömü yerimi mi bulmuşlardı? Yoksa çöp kutularının içindeki turba tozlarının arasında, vücutlarında kurşun delikleri olan ölü sıçanları bulmuşlardı da, çocuk beni mi suçlamıştı? Bunu ona soramadım zira onu bir daha hiç görmedim. Ayrıca annemle babama bununla ilgili bir şey söyleyip söylemediklerini de bilmiyordum. İşten kovulduktan sonraki ilk cumartesi, o hafta kazandığım son 2.25 guldeni babama verdiğimde, akşam yemeğinden sonra İncil'den "İsa'yı ele veren Yahuda, O'nun mahkûm edildiğini görünce yaptığına pişman oldu. Otuz gümüşü başkâhinlere ve ihtiyarlara geri götürdü. «Ben suçsuz birini ele vermekle günah işle-

dim» dedi. Onlar ise, «Bundan bize ne? Onu sen düşün» dediler. Yahuda paraları tapınağın içine fırlatarak oradan ayrıldı, gidip kendini astı. Paraları toplayan başkâhinler, «Kan bedeli olan bu paraları tapınağın hazinesine koymak doğru olmaz» dediler. Kendi aralarında anlaşarak bu parayla yabancılar için mezarlık yapmak üzere Çömlekçi Tarlasını satın aldılar. Bunun için bu tarlaya bugüne dek `Kan Tarlası' denilmiştir" bölümünü okuması tesadüf de olmuş olabilirdi.

Oegstgeest'e Dönüş

Önceki gün babamın yaş günüydü. Dolayısıyla, benim de. Bu sabah annemden bir mektup geldi.

Sevgili Jan,
Yaşgününü can-ı gönülden kutluyoruz.
Güzel bir yeni yaş ve sağlıkla,
Uzun ömürler diliyoruz!
Sevgiler, selamlar...
Annen ve Baban

Atölyem, içinde kurumuş limon dilimleriyle rengi mora dönmüş Campari'den arta kalanların olduğu bardaklarla dolu. Yarısı dolu bar-

dakların içindeki bira sidik gibi koyu renkli. Birisi şerefe kadeh kaldırırken içine umursamazca iki izmarit bırakmış. Babamın yaş gününden yeni gelen ağabeyim, yaş günü için yanına benim kitaplarımdan birini aldığını ama ablamın yolda bunu hemen kendi çantasına attığını söyledi. "Eskiden onlar bizi aptal yerine koyardı, şimdi biz onlara aynısını yapıyoruz" dedi gülerek. Babamın doğum günü yemeğinde yine benim için hararetle dua ettiğini anlattı. Masada tüyleri yolunmuş tavşan olup olmadığını sorduğumda, başını onaylarcasına sallayarak ihtiyarın kabul etmemekte direndiğini zira yemek sırasında yine birkaç kez yaş gününe gelmememin ne kadar üzücü olduğunu yinelediğini söyledi.

Eskiden babamın, denizdeki kum kadar bol evlatlarını doyurabilmesi için tek şansı olan tavşanlarımızı kesmek zorunda kaldığı aklıma geldi. Öyle zamanlarda mutfağa gidip bir parça biftek veyahut kalın bir dilim sosis yerdim. İçinde kemik olmayan şeylerdi bunlar. Butlarla dolu buharı tüten tencerenin kapağı açılıp da babamı "Et kazanının başına buyurun" dediğini duyunca, verandayla mutfak arasındaki duvara açtığı eğri kapıya lanet ederdim. Kemirme sesleriyle kemiklerin bakır tabaklara konulduğunda çıkan sesi duymamak için kulaklarıma tıkaç koymayı isterdim. Babam istememesine karşın orada oturmama izin veriyordu zira onlarla oturmamı istediği son defasında ağız dolusu kusmuştum.

Ardiyede derisi yüzülmüş kanlı bir tavşan gibi baş aşağı biçimde kancaya asılacağımdan korkuyordum. Zira babam İncil'den İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmesi gerektiği bölümleri okurken, Tanrı'dan beni kurban etmesi emrini alması halinde bunu kesinlikle yapacağını söylemişti.

Tuğlalarla bahçeye geldiğinde, beni kurban etmesi ve bahçede bir sunak yapması için Tanrı'dan emir aldığını sanmıştım. Taşları kenardaki otlar boyunca birbiri ardına yatık biçimde toprağa gömdüğünü görünce derin bir nefes alıyordum. Bu korkularım, bayram günlerinde Amsterdam'daki Yahudi mahallesine gidip kesilmiş bir kuğuyla geri döndüğünde de azalmazdı. Hayvan paketten çıkarılıp tezgâha konduğunda, ağabeyimin "Aç avucunu, tut kuğuyu!" diyerek aniden elime tutuşturmaya çalıştırdığı tuhaf nefes borusu hortumuy-

la uzun boynu hariç, gövdesi tamamen kana bulanmış olurdu. Babam bunu ona yasaklamıştı, yemekle alay edilmezdi. Bense kuğuyu yiyip sonra da hiçbir şey olmamış gibi mutfaktan çıkmaktan utanıyordum. Salondan balta darbelerinin sesini dinlerken, kahretsin ki, içeri elinde kuğunun bir ayağıyla girip anneme "Şuna baksana hanım, ne kadar değerli bir et" demişti. Kuğu tamamen yenilip bitirilince, geriye öyle çok et suyu kalmıştı ki, annem o suyu günlerce patates pürelerinde kullanmıştı. Hiçbir şey yiyemez hale gelmiştim, mide ağrısıyla evin içinde dolanıp duruyordum. Babam evde kaynayan tencereden yemek istemiyorsam, bunun kendi bileceğim iş olduğunu, öyleyse açlıktan ölmemi söyledi. Benden elini eteğini çekti. Hıncımdan mantar yemeye başlamıştım. Posteki mantarı, evelek mantarı. Onları mutfakta yıkayıp tencereye koyunca, annem endişeli bir şekilde bana doğru gelmiş, zehirli olup olmadıklarını sormuştu. Bense olabildiğince ayıkladığımı, şüpheli olanları attığını söylemiştim. Yine de bilinmezdi zira en zehirli olanlar en lezzetli olanlar gibi görünüyordu. Hepsini bir kerede yemiyordum. Tencereye bir sıra diziyor, onun üstüne birkaç tane de evelek koyuyordum. Akşam babam eve geldiğinde, bir köşede sessizce oturup karnımın ağrıdığını söylemiştim. Annem mantar yediğimi, belki de bu yüzden karnımın ağrıdığını söyledi. Babam öfkelenmişti. Tencereyi burnuma kadar sokarak, Tanrı'nın yarattığı o enfes kızarmış yemeğe elimi bile sürmeyip, midemi etrafa ölüm ve felaket saçan zehirli pis şeylerle doldurmayı tercih ettiğim için zekâ seviyemden şüphe ettiğini söyledi. Mantarların geri kalanını tuvalete döküp sifonu çekti. Beni de odama gönderip, bunun için iyi bir cezaya ihtiyacım olduğunu söyledi. Öte yandan ağabeyim yatmaya geldiğinde, 'ihtiyarın' ben yukarı çıkar çıkmaz homeopati el kitabını alıp karıştırmaya başladığını söyledi.

Pazar günü laboratuvarlar arasında gezindim ama şapeli bulamamıştım. Sanki her şeyin yeri biraz değişmişti ya da bazı binalar kırk beş derece döndürülmüştü. Tanıdığım, bildiğim bir evde artık yolu bulamadığım bir rüyaya benziyordu her şey. Atmosfer aynı kalmıştı. Toplama kamplarının savaştan yirmi yıl sonraki düzenli hali gibiydi. Taşlar arasındaki kısa çimenlerin boyları aynıydı. Çiçek yatakların-

daki çalılar arasındaki toprakta hayat kalmamıştı. Peşinden, eskiden öğrencilerin bir mantar parçası üzerinde çarmıha gerdikleri kurbağaların olduğu kabı gördüm. Beyaz karınları, yutkunan kocaman boğazlarıyla zavallı kurbağalar. Öldürülen hayvanları gömdüğüm yerde zemin daha da çamurlu hale gelmişti. O zamandan bu yana sanki kimse oraya gitmemişti. Mürver ağaçları çin mantarlarıyla kaplanmıştı. Zemin, ağacın dutlarını yiyen sığırcıkların dışkılarından mor rengini almıştı. Çıplak kırmızı dallar kan dolaşımını gösteren bir şema gibiydiler.

Ressamın Istırabı ya da Ne kadar Uzun O Kadar Güzel

Bahçe dolabı yine ıspanak yeşiline veyahut pancar fırlatılmış da lekesi kalmış gibi görünen içler acısı bir kızıl kahveye boyanmıştı. Babamın zaman zaman hem evdeki hem de dışarıdaki ahşaplara sürdüğü o berbat renkler renk sezgim üzerinde yıkıcı bir etki bırakmış olmalıydı. Yokluktan, kalan boyaları karıştırıyordu ama sonuçta çıkan rengi de beğenirdi. Zira bittiğinde annemi çağırır, gösterirdi. Annemse altdudağını hafif içeri büzerek düşünceli bir şekilde bakar ama yine de harikulade olduğunu söylerdi. Bana ilk çizim dersini veren babamdı. O kadar küçüktüm ki, bazen benim için yaptığı 'insan çizimlerini' onun peşinden 'sançiz' diye yineler dururdum.

'Sançiz, sançiz' diye bağırdığımda, artık yalnızca veresiye defterinde hesabın ödendiğine dair imza atmak için kullandığı sert kurşunkalemini kulağının arkasından alır, beni dizine oturturdu. Peşinden faturalardan birinin arkasına, büyük, uzunlamasına, yatay bir sekiz çizerdi: şapkanın kenarı olurdu bu. Üzerine bir yarım çember çizerdi, şapka tamamdı. Altına yarım bir çember: surat. Düğme iliği biçiminde iki göz, üçgen biçiminde bir burun, onun altında bir çizgi. Alttaki yarım dairenin yarısından, omuzlar için aşağıya doğru eğik iki çizgi. Bir kravat ve hazır! İşte size Sançiz! (İlk çizim dersimde alçıdan bir Herkül çizdiğimde, öğretmen, düzeltme yapmadan önce beni alıp aynaya götürmüş, boynuma işaret etmişti. "Kafan gövdenin üzerine öylesine yerleştirilmemiş" demişti. "Şimdi ona göre çiz." Sakalından ötürü iyice seçilemeyen bir şeyler karalamıştım. Ama hakkı var, diye düşünmüştüm: Sançiz.) Babam bir yandan böyle birtakım figürler çizerken ben de diğer yandan nefesimi tutmuş onu izlerdim. Bir keresinde aniden kurşun kalemi kapıp, burunla ağız arasına birkaç çizik koymuştum. "Baba" demiştim. Babam hemen annemi çağırmış, gururla çizimine bıyık yaptığımı göstermişti. İlk yaratıcı işim bu olmuştu: babama Hitler bıyığı yapmak.

Sonraları ben kilden küçük tanrıça heykelcikleri yapıp sobada pişirmeye başlayınca, babam sanatçı yeteneğimden daha az mutlu olur hale gelmişti. Çiviyle üzerlerine gizemli işaretler kazıdığım büstü andıran kare bloklar üzerine büyük burunlu ve derin gözlü gaddar kafalar yapıyordum. Bunlar aslında 'sançizin' üç boyutlu evlatlarıydı. Ama bütün olarak bakıldığında yekpare bir taban üzerine boyunsuz birer kafadan ibarettiler. Zira babamın yarattığı o şeyler, iffetli göğüslerinin üzerindeki kravatlarıyla orta ve alt sınıf düzenine ait, köyün sıradan, bodur aylakları ise, benim figürlerimin göğüslerindeki o tılsımlar, vahşice fışkıran kıllara dönüşüyordu ve hiç şüphe yoktu ki, böyle bir dinsiz insan gövdesine bir alt beden düşünecekseniz bu mutlaka bir geyiğinki olurdu. Kuruyunca kömür küreğiyle onları özenle ateşe koyuyordum. Renkleri yarı saydam bir kırmızıya dönüşerek ısıdan neredeyse akışkan bir hal alıp, antrasitten ayırt edilemez bir duruma gelince de dikkatlice dışarı çıkarıyordum. Ve bunu kendi kendime "Şadrak, Meşak, Aved-Nego, çıkın dışarı!" demeden yapa-

mıyordum. Ama onlar, ateşten zarar görmeden çıkan ve inançla uzaktan yakından ilişkisi olmayan adamcıklardı. Bu yüzden babamın içeride birkaç tanesinin kızardığını bilmesine karşın, onları zamanında çıkaramayayım diye sobaya kömür attığından kuşkulanıyordum. Ertesi gün, onları küllerin arasında paramparça bulmuştum. Öte yandan belki de bu tamamen farkında olmadan yaptığı bir şeydi ve 'Benden başka tanrın olmayacak' diye düşünmeden önce, kömür kovasını zaten hazırlamış oluyordu. Zamanla o kadar çok heykelim olmuştu ki, onları odamda sıra sıra dizmiştim. Ağabeyim alay ederek onlara 'Eski Çağ Müzesi' adını takmıştı. Komiklik yapma havasındaysa, "Girişler iki buçuk gulden, yatak dağınık bırakılmışsa beş sent" diye eklerdi. Aşağıda, babamların yanında, odaya daha çok çer çöp gelecekse, ona bir otelden yer ayırtmaları gerektiğini zira bu garabet mekânında daha fazla uyumak istemediğini söylüyordu. Babam bir keresinde tavan arasındaki odama teftiş gezisi yaptığında, tasvip etmeyen bir yüz ifadesiyle, "Neyin nerede olduğunu bildiğimden yolu bulabiliyorum yoksa kendi evimde olduğuma asla inanmazdım" demişti. Annemse, 'tiksinti' diye adlandırdığı tüm o bitki, hayvanlar ve tanrıçalardan ürpermesine karşın, yüzünde mahcup bir gülümsemeyle, neredeyse hissettirmeyerek bana kalkan olmuştu. Belki de bu, eskiden 'bitki veletleri' adı takılmış erkek kardeşlerinden kaynaklanıyordu. Zira sürekli resim yapma ve doğadan eve bir şeyler getirme peşindeydiler. İçlerinden biyoloji okuyanı o sıralar 'Das Skelett und die Kiemen von Palinurus vulgaris Latr'* başlıklı doktora tezini yazıyordu. Savaştan hemen önce bize tezinin basılı halini göndermişti. Bu nedenle bitki veletlerinden de bazen bilim adamı çıktığını biliyordu. Babamınsa bu 'zırvalıklarla' işi yoktu. Tabii ziyarete geldikleri zamanlar dışında. Onları merdivenlerden yukarı adeta sürükleyerek mabedime sokar, bakın hele, işte bizim çocuk da böyle, ne yapacaksın konuşmaları yaparak başka bir maskeye bürünürdü. Bense aşağıda kalır, arkalarından sessizce sokulup merdivenin altından onları dinlerdim. Babamı benimle ilgili her şeyi, yüzüme hiç söylemediği kadar takdir edercesine konuşurken duyunca sevinçten havalara uçardım. Hızla bahçeye koşar, kocaman adımlarla keçi gibi sıçraya-

* İskelet ve Deniz Böceği Embriyoları

rak elma ağacına çıkardım. Bir keresinde teyzemi, bu kadar yetenekli bir çocuğun bu başarısını okulda devam ettirmemesinin ne kadar üzücü olduğunu söylerken duymuştum. Babamsa bunun küçüklüğümden beri içimde olduğunu, kumsalda kumdan bir sürü heykeller yaptığımı ve gelen geçenin durup bunları izlediğini, bana 'yengeç yavrusu' dediklerini zira akıntıdan sonra kıyıda kalan yengeçleri toplayıp denize götürdüğümü söylemişti. Denizanalarını bile. Tabii çok eskiden böcekleri yaktığımdan babamın hiç mi hiç haberi yoktu. Babam neredeyse ağlayacak bir ses tonuyla devam etmiş, bir keresinde pencere kenarlığında yapışkan karasinekler bulduğunu anlatmıştı. Onlara acıdığım için yakalandıkları sinekliğin içinden almıştım. Ama babam bu yüzden büyük bir azar işittiğimi ve onları yeniden sinekliğin içine doldurmak zorunda kaldığını anlatmadı. Belki de bu kısmı unutmuştu.

Bana verdiği çeşitli görevlerden fırsat buldukça resim ve çizim yaptığımda, babam beni tembelin teki olarak adlandırıyor, pazar günleri uzandığımda ise Rabbin gününe hakaret ettiğimi söylüyordu. Yine de bir keresinde, 1940 Mayıs'ındaki Teslimiyetten hemen sonra, çizimlerimden birini kendiliğinden salona asmıştı. Arka planında bir anıt olan ve askerlerin silahlarının süngüleriyle ileriye doğru koştukları bir şehitliği canlandırmıştım. Ön planda, taze çelenk konmuş bir mezarın yanında genç bir kız vardı. Gözlerinin önünde bir mendil tutuyordu zira ağladığını başka türlü nasıl göstereceğimi bilememiştim. Arka planda yaşlı bir adamla kadın vardı. Sırtları dönüktü, oğullarının ölümünün hayatlarından nasıl on yıl götürdüğü görülebiliyordu. Bunun altına süslü püslü harflerle HOLLANDA İHANETLE DÜŞTÜ, yazmıştım. Babam ne zaman bu resme baksa, altındaki yazıyı yüksek sesle okuyup, "İşte olan budur" derdi. Ağabeyimse peşinden "Ve bir de geçen yüzyıldan kalma o saçmalıkları kullanarak bizi savaştırmaları" diyerek tamamlardı. Babam buna katılmasa da, karşı da çıkmıyordu zira bunun böyle olduğunu o da biliyordu.

İşgal başlangıçta bana bir özgürlük duygusu vermişti. Üzerimizdeki toplumsal baskı kalkmıştı. Yoksul ve kanunun korumadığı kimseler yalnızca bizler değildik artık. Fakirlik daha eşit bir biçimde dağılımıştı zira eskiden zengin bildiğimiz insanlar da zamanla yol

kenarındaki odunları toplar olmuşlardı. Ablam bir keresinde heyecanlı ve çok sevinçli bir halde eve gelmiş, Bayan Meeuwsen'ın sebze kamyonundan düşen bir patatesi yerden aldığını kendi gözleriyle gördüğünü anlatmıştı. Artık köyün çingeneleri değildik.

Babam Poelgeest'teki askerlerin yanında açtığı kantini kapatmıştı. Almanlar kalmasını istemişlerdi, o ise bunu istememişti. "Onlardan tek kuruş bile kazanmak istemiyorum" demişti, "çünkü o kanlı para, üzerlerine çocuklarımızın kanı bulaşmış." Atlı topçularla aynı anda gitmişti, onlar da bu işe sevinmişti. Tüm malları bir atla arabaya yüklemişlerdi, kendisi de çavuşun yanında beygirin üzerindeydi. Bu şekilde ona şarkılar söyleyerek araba yolundan çıkışa kadar eşlik etmişlerdi. Bu yapılan babamı çok gururlandırmıştı. Ama ne şarkısı söylediklerini hiç anlatmadı. Elbette 'Kalkanım ve İnanç' veyahut 'Ey sizler, Rabbin Bütün Kulları' olacak değildi. Öte yandan hozana haykırışı hızla sessizleşmişti zira sonrasında kimse ona yardım etmemişti. Bu yüzden tuğla fabrikasında ateşçi olarak işe girdi. Sık sık gece nöbetleri oluyordu. Savaşın ilk kışında bir akşam ona bir tencere bezelye çorbası götürmüştüm. Başında yün bir atkı vardı, kaşlarıyla bıyığı buz tutmuştu. Ağlayan gözlerinden çıkan yaşlar yanağında donmuştu. İnsanın tenini bıçak gibi kesen doğu rüzgârında fabrikanın açık duran parmaklıklarından uğuldayan fırınlara yürümüştü. "Alttan yanıyor, üstten donuyorsun" diyordu. İçine kömür atmak için zemindeki ocak kapağını açtığında alevler onu aydınlatmış, gölgesi devasa bir biçimde duvarlara vurmuştu. Koca bir kovayı ocağın içine boca edince birden her şey yine bir kıvılcım yağmurunda sönmüştü. Bu duruma ancak Makabeler'deki 'Ölüler diyarının kapıları ona karşı direnemeyecek' sözü uygun düşerdi. Akşamleyin yatağımda sürekli babamı harlı ocağın üzerinde yürürken düşündüm. Düşüncelerimi - bir keresinde evimize geldiğinde babamın, şuna baksana, sanki yüksek topuklu ayakkabı giymiş bir tavuk, dediği - Rietje Tulp'a yoğunlaştıramamış, suçluluk duygusuyla uykuya dalmıştım. Sanki babamı o buz gibi gecede tek başına bırakmışım gibi hissediyordum. Ateşten bir dağın üzerinde bir şehit gibi kollarını iki yana açtığı bir resmini yapmaya karar verdim. Ertesi gün resmi yapıp ona gösterdiğimde, bunun İsa olduğunu, öldüğünü ve cehennemin hakkından

geldiğini sanmıştı. "Evet, o güçlü savaşçıyı yeniyor" demişti. Ben de gerçeği ona açıklamamıştım.

O zamanlar akıl hastanelerinde 'evde bakım' diye yeni bir terapiye başlanmıştı. Sonuç ise deliliğin köyde kurutma kâğıdındaki mürekkep gibi dağılması olmuştu. Bunun sebebi hastalar değildi zira onlar genel olarak sakin insanlardı. Ama ailelerinin verdikleri tepkiler yüzünden her şeyi allak bullak ediyorlardı. İnsanlar kendilerini tutamayıp gülerek anlaşılmaz şeyler mırıldanıp evlerinin içinde dolaşan o tuhaf kadıncağızlardan utanıyordu. Öte yandan haftalık verilen o altı guldeni kullanmayı da iyi biliyorlardı. Bir öfke ve sevgisizlik dalgası köyü kaplamıştı. Hoş bir kadın olan ve evinin girişinde dinsizler arasındaki misyonerlere göndermek üzere bağış kutusu olan bir aile dostumuzu bile anneme "En iyisi bunlara sabahtan deli gömleği giydirip tavan arasına koymak" derken duymuştum. Annem bunu onaylamamıştı ama bence, evimizde kalan bir deri bir kemik kambur deli Koosje için aklında daha fena şeyler bile vardı. Zira akrabalarımız ziyarete geldiğinde, Koosje daha önüne konmadan yine bir yaratık gibi geğirip ağzını şapırdatarak yemeğine saldırdığında annem onu toprağın altına saklamak veya egzoz dumanında boğmak isterdi. Koosje'nin bu yaptığı ise bana hep Spartaküs Komünistler Birliği üyesi komşumuzun, hayatı kenelerle ilgili teoriyle tanımlamasını anımsatırdı: kokla, saldır, yiyip bitir.

Koosje benim ilk modelimdi. Verandada oturmuş patates soyarken, çizim defterimi alıp bir köşeye otururdum. Önce okuyormuş gibi yapardım. Peşinden olabildiğince hissettirmeden çizmeye başlardım. Eğri duran soluk çiçekli etek içindeki o sıska biçimsiz bedenin şeklini bir türlü oluşturamazdım. Çoğunlukla duvara yansıyan gölgeler ve güneş ışınlarıyla beraber çizip geçiyordum böylece kırmızı sivilceli küçük ergen kafası bilinmeyen bir bitki örtüsünden fırlamış gibi oluyordu. Onu çizmeye çalıştığımı çoğunlukla fark etmiyordu bile. Mırıldanıp elma soyuyordu. Birkaç kez metal gözlüklerinden yan yan bakıp "Oturup beni dikizleme, ben deli değilim" demişti. Bir keresinde yine ortalıkta dolaşıp vaaz vermeye ve sevap işlemeye yatkın olduğuma inandığım bir ruh halindeyken, ne yaptığımı ona açıklamaya çalışmıştım. Ona yaptığım çizimi göstermek

istediğimde, hemen gözlerini kapatmıştı. Bir süre sonra, hiç ummadığı bir anda, onun adını haykırdım ve yan tarafına bakınca hemen çizimi önüne tuttum. Neye uğradığını şaşırmıştı, başını sallayarak salonu terk etmiş, o gün bir daha salona dönmemişti.

Bazen onunla çok fena alay ederdik. Bir keresinde o patates soymaya başlamadan önce hasır iskemlenin minderinin altına sırılsıklam bir sünger koymuştuk. Oturup da yere su sıçrayınca, avazımız çıktığı kadar bağırarak tepinmiş, burunlarımızı tıkamıştık. Bir süre ne olduğunu anlayamadığı için çaresiz halde oturmuş, sonra bacaklarının arasına eğilerek sandalyenin altına bakmıştı. Başka bir keresinde odasına bir hayalet geçiti düzenlemiştik. Hepimiz başlarımıza göz yerlerinde delikler olan kocaman boz renkli birer kese kâğıdı geçirmiş, üzerlerimize eski masa örtüleri ve çarşaflar almıştık. Kesekâğıtları içinde anlaşılmaz sesler çıkarıp uğultu yaparak odasına girdik. Pencerenin kenarındaki iskemlesinde hiç kıpırdamadan oturmuş, dışarı bakmaya devam etmişti. Akıl hastanesinde daha kötülerine alışıktı. Odanın içerisinde gizemli bir ses tonuyla kehanetlerde bulunarak birkaç kez dönüp, sonra kıkırdayarak odadan çıktık. Babam bizi yakaladığında hazır ola geçerdik. Bizlerden aklı başında davranmamızı beklediğini, nasıl olup da bir zavallıyla uğraşmayı kafamızdan geçirebildiğimizi sorardı. Bir keresinde ağabeyimle ben kızcağız yaklaşırken koridorda bir ip gerdirmiştik. O ise etrafına bile bakmadan üzerinden atlayıp yürümesine devam etmişti. Ağabeyim o anda "Bu kız kafayı sıyırmamışsa ben de ne olayım" demişti. ,

Babam bir keresinde, İncilden, İsa'nın kötü ruhları bir domuz sürüsünün içine soktuğu, sonra da sürünün kayalardan göle atladığı Gerasanın Cinlisi bölümünü okurken, ağabeyim tabağındaki etin yağlarına işaret ederek sessizce "Kötü ruhların iç yağı" demişti. Bense gülmemiştim çünkü İsa yaşasaydı Koosje'den de kötü ruhların çıkacağını düşünüyordum. Ama dışarı bakıp da ağların arkasındaki tavşanlarımın bir oraya bir buraya zıpladıklarını görünce böyle şeylerin artık olmadığına sevinmiştim. Onunla yine uğraştığımızda babamın söyledikleri de aklıma gelmişti. "Anlaşılan içinize kötü ruhlar girmiş." Belki de gerçekten girdi, diye düşünmüştüm. Belki de bizler domuzduk.

Laboratuvardaki hayvan hemşireliği işinden çıkarıldıktan sonra, Teslimiyetin üzerinden çok geçmemişti ki Rijnsburgerweg'de uzanan, zengin meyvelerle hazırlanmış bir meyve tabağını, ballı sütlü toprakları andıran geniş bir araziye sahip bir multimilyoner olan Houtheer'in yanında bahçıvan olarak işe girdim. Houtheer, astragan yakalı siyah paltosunun içinde kaybolmuş, beyaz tenli, kırışık yüzlü, küçük dar yollarda gölge gibi dolaşan ve personel, bahçıvan, her iki hizmetçisiyle şoförü tarafından hürmetkâr ve itaatkâr bir biçimde 'beyefendi' olarak çağırılan ufak tefek, yaşlı, hörgüce benzer kamburu olan bir adamdı. Geldiğinde çoğunlukla beni görmüyormuş gibi davranıyordu fakat bir keresinde küçük patikadaki yabani otları temizlerken ona yol vermek için kenara çekildiğimde benimle konuşmuştu. Özgür doğada çalışmanın bir ayrıcalık olduğunu söylemişti. Bir yandan da bakışlarını kendi kireç gibi beyaz ellerinden istemsiz bir biçimde benim güneşten yanarak neredeyse kapkara olmuş bedenime kaydırıyordu. Başımı isteksizce onaylayarak sallayınca, öyleyse ne istediğimi sordu. "Büroda daktilo başında çalışmak" dedim. Başını sallayarak konuşmaya devam etti. Değiş tokuş yapsak, diye geçirdim. Ben yılda bir milyon gulden karşılığı burada gayet güzel ellerimi arkamda kavuşturup gezineyim, o da iki buçuk gulden karşılığında hafta içi sabahları saat yedide çiftlik evinin panjurlarını açıp küçük beylerin ayakkabılarını parlatsın, gül bahçesindeki gülleri budasın, geyiklere ve kümes hayvanlarına yem versin, fasulye toplayıp üzüm ayıklasın, fırın gibi seralarda muz ve incir ağaçlarındaki böceklerle mücadele etsin, karpuzlar yarılana dek onlara su versin, dümdüz tepsilerde salatalık yetiştirsin, eşek arılarını kirazlardan uzak tutsun, gölden ağ kaldırsın, sazanların şapırtıyla öttürdükleri ağızlarına ekmek parçaları atsın ve ahşap helanın içinde, yanaklarına titreyen turna sinekleri kona kona "Bengal Kaplanı"ndaki La Jana'nın fotoğrafına bakarak otuzbir çeksin.

Orada yaklaşık bir yıl çalışmıştım. Bütün bu süre zarfında orada yaklaşık yirmi beş yıldır çalışan, kırmızı küçük yuvarlak kafası, çalı gibi gür beyaz kaşları ve neredeyse birbirine bitişik açık renkli gözleriyle tombul hizmetçi sarışın Jacob, mütemadiyen güldü. Çalı fasulyeleriyle dolu kızılderili çadırında gizlenirken gelirse, güler,

tombul yanaklarında gamzeler oluşurdu. Sonra aklıma insanı dehşete düşürecek kadar sıkıcı esprileriyle patronun sağ kolu sinsi Huib'un yanından geldiği gelirdi. Esprilerine gülmemiz gerekiyordu yoksa insana baş belası işler veriyordu. Jacob adındaki o şişko köylü keçi, arka patikada tamamen tek başına çalışmasına karşın, ne zaman uzun ısırgan otlarıyla çayırgüzellerinin arasından sezdirmeden yaklaşsam, bir yandan otları temizleyip bir yandan da gülmekte olurdu. Bir keresinde habis ruhlu ve uyuşuk bir Kalvinist olan diğer bahçıvanla kavga etmişler, diğer bahçıvan kin dolu bir şekilde onunla dalga geçmemesini söylemişti. O ise bunu yapmadan duramıyordu.

Jacob paslı tuzaklarla yarı vahşi kedileri yakalardı. Bu tuzaklara dikkat etmek gerekiyordu zira söylediğine göre lezzetli bir tavşan tadında olan o butları aşıracakları korkusundan, onları nereye koyduğunu hiç söylemezdi. Bazen birden korkunç bir feryat duyardık. Jacob jüt çuvalını alıp ormana koşardı. Elindeki çuvalı döndürüp savurarak geri dönerdi. Kulübeye girip çuvalı yere koyar, tıslayan kafayı bulana dek tombul elleriyle kaba kumaşı üzerinden yokladı. Peşinden balyozla sertçe vururdu. Yüzünde büyük ter damlaları oluşurdu ama gülmeye devam ederdi. Öğlen molası verdiğimizde, tavan arasındaki kirişte yine çiviye asılmış olan derisi yüzülmüş bir tavşanla koparılmış bir kedi kafası bulurduk. Böyle zamanlarda tuzlu ekmek, zencefilli kek ve elma püresinden oluşan yemeğime dokunmadan eve geri götürürdüm. Bir keresinde tuzaklardan birinde yalnızca bir arka ayak derisi bulmuş, "Paçayı kaptırmış" demişti. Bunun üzerinden aylar geçtikten sonra bile, ne zaman çalıların arasında bir ses duysam veya bir şeyin hareket ettiğini görsem, bunun derisi yüzülmüş kırmızı arka ayağıyla o kedi olduğunu düşünürdüm. Bir çimen tanesi bile değip geçse olağanüstü bir acı hissetmiş olmalıydı. Ayrıca ağaçların dibinde çimenden çok ısırgan otları büyümüştü. Yine de Jacob'a bir şey söylemeye cesaret edememiştim zira laboratuvardaki o hayvanlara çok daha kötü davranmıştım. Ve onları yememiştim bile. Bir keresinde geniş kanalda sırığa bağladığım misinayla kocaman bir sazan balığı yakalamıştım. Yakaladığım balığı yoldan çok uzağa, kurumuş yaprakların altına koymuştum böylece kıpırdadığını kimse göremeyecekti. Saat altıda eve gitme zamanı gelince hemen çalıların arasına

çöküp onu çantamın içine attım. Tamamen kurumuştu. Yapraklar pullarına yapışmış, böylece balık şeklinde ormanlık bir toprak parçasına benzemişti. Yolda Pomonaların evinin yanındaki kanalda onu yıkamıştım yoksa evdekiler onu çaldığını düşüneceklerdi. Jacob'unsa bu yaptığımdan haberi vardı zira bir keresinde yemek molasında bana "Birisi yine orada yatmış çenesini takırdatarak seni bekliyor" demişti. Diğerleri bunun ne demek olduğunu sorduğunda, hiçbir şey söylememiş, yalnızca her zaman olduğundan farklı bir biçimde gülümsemişti.

Bazen her şeyi bildiği için güldüğünü düşünürdüm zira bir keresinde yıkılmak üzere olan köhne helaya girip kıpkırmızı bir kafayla çıktığımda, önümden geçerken boğuk bir sesle "Güzel tokatladın mı" demişti. Bense az önce La Jana'nın güzel kalçalarını düşünüyordum.

Şoför, koşucu meziyetlerimi ilk fark eden kişiydi. O da yürümemden değil, bacaklarımın biçiminden. Yazları bahçıvanın anlayışsızca gülümsemesi ile 'modern kepazelik' ve 'çağın gidişine uyum'dan bahseden babamın öfkesi pahasına çok kısa bir pantolon giyiyordum. Kalburüstü büyükbaba rollerindeki o şoför, gözlerindeki baştan çıkarıcı ifadeyle ağzının kenarındaki o çizgiden yine de kurtulamayan modası geçmiş bir jönprömiye gibiydi. Almanlar güzel İngiliz arabalarına el koydukları için, bir çeşit kâhya olmuştu. Bazen, pantolonunun dikiş yerlerinde ipek şeritler olan siyah takımının saygınlığının çok altında işler de yapmak zorunda kalıyordu. Buna, Almanlar kaymakların tamamını yağma ettiklerinden, olur da geyiklerin arasına bir inek otlamaya gelirse, beyefendinin talimatıyla ineğin sütünü sağıp serin ardiyede çalkalamak da dahildi. Ben de ona yardım ediyordum. Beyefendiyle hanımefendi bayıldıkları için hemen yukarı çıkarılması gereken sütün kaymağı kaşıkla alınır alınmaz, bana da bir koca bardak dolusu verirdi. Kendisiyse bir kepçeden içer, yarısını da geri boşaltırdı. Bunu bilerek, böyle işler yapmak zorunda kaldığı için yaptığından emindim. Hem sonra ben orada olmasaydım belki de - tıpkı ablamın beni kızdırmak istediğinde yemeğe yaptığını söylediği gibi - içine bile tüküreceği ya da öç almak için penisini içine daldırıp bir süre bekleteceği de aklıma gelmişti. Bir keresinde kolunu düzenli

olarak çevirmek için kahverengi popomla yayığın üzerine oturduğumda, "Esaslı koşucu bacakları var sende" demişti.

Bir süre sonra bu özelliğim işime yaramıştı. Eski saman yığınlarının arasında soluk renkli bir aslan gibi görünen bir kuyruksallayanın kaybolduğunu görmüştüm. İçeri girdiği yeri elimle yoklayınca uzun bir geçit keşfettim. Burada yumuşak ve ılık bir şeye dokunduğumu hissettim. Sıcak ve tüysüz bir kuş bedeni olmalıydı bu. Onu dışarı çekince elime üzeri eşek arısı dolu bir parça petek geldi. Aynı anda saman yığınındaki delikten vızıldayarak çıkan öfkeli sarı bir sürü belirdi. Petek parçasını kenara fırlatıp bir yandan da kollarımı vahşice etrafıma savurarak, genç çam ağaçlarının olduğu alana koştum. Ağaçların arasına öyle çılgınca dalmıştım ki hiçbir iğne sokuşunu hissetmedim. Derim, çarpan dalların iğnelerinden tamamen küçük kırmızı çiziklerle kaplanmıştı.

Bunun peşinden bahçede de resim yapmaya başlamıştım. Herkes, o hafta çalışacağı alana gittiğinde ben hızla ardiyeye koşar, çantamdan bir çizim defteri çıkarıp kazağımın altına saklardım. Başlangıçta yalnızca objeler çiziyordum: geyiklerin barınakları, kanalın parmaklıkları veyahut giderek daha çok yarı açık bir hayvan ağzına benzetmeye başladığım, içinden arı peteğini çektiğim çatlağa benzer aralığın olduğu saman yığını. Fakat bir süre sonra, etrafta kimse olmadığını sandığı için salatalıkların yanında sırtüstü yatmış tembellik yapan Jacob'u da çalılıkların arasından çizmeye başlamıştım. Veyahut geniş kadınsı kalçalarıyla sallanarak ekin biçen Huib. Ama ona çok dikkat etmek gerekiyordu. Sanki sırtında gözleri vardı zira bir keresinde arkasını bile dönmeden bağırarak, arkasından saklambaç oynamayı kesmemi söylemişti. Tabii Jacob da onu çizdiğimi biliyordu. Bir keresinde, her öğleden sonra saat dörde doğru içinde neredeyse kaybolduğu kocaman lastik çizmeleriyle inek sağmaya gelen ufak tefek köylü Keesje'yi çizmiştim. Akşamleyin evde o sayfanın çizim defterimden koparılmış olduğunu gördüm. Ertesi gün koparılan o sayfa ardiyede asılıydı. Jacob kısa ve kalın marangoz kalemiyle kargacık burgacık harflerle altına 'İneklerin boklu götünden süt sağan Keesje' yazmıştı. Biraz utangaç bir şekilde gülerek ardiyede volta atıyordu zira buna kızacağımı düşünmüştü. Bense hiç kızmamıştım.

Tabii ki çalışma saatlerinde resim yaptığımı bilmesinden ürkmüştüm ama üstünkörü çizdiğim çimenlerin arasında beceriksizce karalanmış o ineğin önünde duran Keesje'yi tanımasından gurur duymuştum.

Yemek molasında hep aynı gevezelikleri dinlemeye daha fazla dayanamamıştım. Ablama ait Fransızca veyahut İngilizce bir ders kitabıyla serada incir ağacının altındaki bir bankın üzerinde oturmaya başladım. Bir kere tadını almıştım, hararetli biçimde çalışıyordum. Bir anda her şeyin yitip gitmediğini düşünmeye başlamıştım. Hâlâ çok şey öğrenebileceğimi biliyordum. Evvelce Pavlus'a çok okumanın onu delirttiği söylenmiş, benim içinse bunun tam tersi geçerliydi. Zira benim büyük deliliğim, okumam, beraberinde aydınlanma getirmişti. Karşıma çıkan tüm yabancı sözcüklerin anlamlarını arıyor, yanlarına yazıyordum. Onları ezberliyor, günlüğüme yazarak kullanmaya çalışıyordum. Öte yandan bunu yaparken tuhaf şeyler de olmuyor değildi. Okuduğum başka bir kitapla ilgili içine görüşlerimi yazdığım bir kitabı hâlâ saklarım: 'Künhü hatırımdan çıkmayacak kusursuz bir analekt.' Seerp Anema'nın *Çağdaş Sanat ve Yozlaşma* kitabında 'Zihinsel fonksiyonların disosiasyonunu, psikozun esasını teşkil etmesi haricinde, yeni bir yaşam ve sanat biçiminin merkezi olarak ayırt etmeyi öğrendik' satırlarını okuyunca, bu beni tanımlıyor, diye geçirmiştim. Zira disosiasyon çözülme idi ve çizdiğim figürler onları çizdiğim flora içinde çözülmüş gibi değillerdi. Berbat olduğunu düşünüyor, resim çizerken günah işlediğim hissine kapılıyordum ama yine de resim yapma yöntemimi değiştirmemiştim. Aynı kitaptan aklımda bir de şunlar kalmıştı: 'Goethe'nin zinası Bilderdijk'in evlilik sadakatinden çok daha göz kamaştırıcı.' Bu satırlar da yine incir ağacının altında oturup düşünecek bir sürü şey getiriyordu akla. Vicdan azabı çekmeme rağmen, öğlenleri sıradan kitaplar okuduğum da oluyordu. Ablamın odasından gizlice, geyiklerin etrafta dolanıp bağırdığı, ormanlık bölgede bir malikânede oturan bir leydiyle ilgili bir roman almıştım. Av korucusu leydiyle beraber avlanırken, lakabı yirmilik olan ve leydinin şiddetle arzuladığı geyiği vurunca, insanın tüm kitap boyunca olacağını hissettiği ve tek bir cümleyle koca bir kitabın bölümünü sona erdiren kısım gelmişti: "Dizlerini sertçe kadının bacaklarının arasına itti." Aynı ak-

şam yatakta Rietje Tulp'ü düşünürken, kısık sesle kendi kendime "Dizlerini sertçe kadının bacaklarının arasına itti" dedim. Ardından dizlerimi kıvırıp sertçe döşeğe çullandım ama dizlerini birinin bacaklarının arasına itmenin nasıl bir şey olduğunu tam da bilemiyordum. O sıralar babam tahliye borusuna neden o kadar çok mendil attığını sormuştu. Annem bir şeyler söyleyecek gibi olmuş ama cümlesinin yarısına gelmeden susmuştu. Doğrudan sormaya cesaret edememişlerdi bu yüzden bir şey anlayıp anlamadıklarından veyahut o mendillerin, ben pencereden aşağı sarkmış sümkürürken öylesine aşağı düştüklerine gerçekten inanıp inanmadıklarından bile emin olamamıştım. Ablamsa öfkeyle kitabı odamdan almış, aşk hikâyeleri için henüz yeterince büyümediğimi söylemişti. Kitabı çoktan bitirmiştim ama o bir cümleyi tekrar tekrar okumak için elimde tutuyordum. Cümle ancak Huib'ün Jacob'a "Çiftin biri çimlere yayılmış altmış dokuz yapıyor" dediğini duyduğumda kafamdan birazcık silinmişti. Frenk üzümü toplarken Jacob'a bunun ne anlama geldiğini sorduğumda "Demek ne olduğunu bilmiyorsun bay bilge. Öyleyse bunu sana hemen iyice anlatalım." Bir süre hiç konuşmamıştı. Frenk üzümleriyle dolu sepetimi onun kovasına boşaltmaya geldiğimde, hiç yüzüme bakmadan, hızlı hızlı ve utangaç bir biçimde "Kırların orada bir kızla oğlan yatmışlar. Oğlan kızın şeftalisini yalıyor" demişti. Hemen ayağa kalkıp kovayla ardiyeye gitmişti. Bir süre sonra helanın kapısının çarpıldığını duydum ve aklıma 'Güzel tokatladın mı' demesi geldi. İşte kır yaşamı böyleydi.

Güzel ve güneşli bir Eylül sabahı saat altıda bahçe kapısından eve giden yolda yürürken gerçek anlamda gorile benzeyen bir adamla karşılaştım. Daha sonra zaten beni beklediğini anladım halbuki epeyi tesadüfi olmuştu. Bodur, eğri büğrü bir tipi vardı, hayatımda gördüğüm en yamuk bacaklara sahipti. Yuvarlak bir kafası vardı ve boynu görünmüyordu, yalnızca gövdesinin üzerine oturmuş açık yakasının üzerinden görünen kırışık deri katmerleri vardı. Beyaz pala bıyıkları, yanaklarının kayışı andıran derisinin bir büzgüyle dişsiz ağzının içindeki boşluğa çöktüğü alanı neredeyse dolduruyor, birbirine karışmış birkaç kılla sona eriyordu. Omzunda, ağzı eski bir jüt çuvalına sarılmış bir tırpan taşıyordu. Bundan başka, kaskatı duran

fitilli kadife takımının ceplerinden bahçe makası, fide kazığı, küçük metal bir kürek ve başka bir bahçe gereci sarkıyordu. "Orada ne kadar kazanıyorsun evlat?" diye sordu. Houtheer'in yanında çalıştığımı biliyor gibiydi. Haftada iki buçuk gulden kazandığımı söyleyince, "Düzenbaz herif, yolunu bulmuş" dedi. Bir ağız dolusu tütün artığını, ağzını açmadan tiksindirici bir biçimde tükürdü. Yalnızca üstdudağı ağzının köşesinde kıvrılmıştı, o kadar. Bahçeleri düzenlediğini, onun için çalışırsam şimdi kazandığımın iki katını kazanabileceğimi söyledi. Belki milyoner değilmiş ama insanlara adil bir maaş vermeye alışmış. Bazı zamanlar öğleden sonra saat üçte bile paydos edebilirmişim. Bir an kafamda tasarladım. Beş gulden kazanırsam, akşamları resim okuluna gidebilir, ayrıca daktilo dersleri alabilirdim. Ve nihayet yağlı boya alabilirdim. İşim sık sık erken biterse, öğleden sonraları da resim yapabilirdim. Bu bana güç vermişti. Başımı evet anlamında salladım. Adam ağaç kabuğunu andıran elini uzattı ve adının Broodster olduğunu fakat aslında bunun bir önemi olmadığını zira en önemli şeyin insanın hayatını dürüstçe sürdürebilmesi olduğunu ve önümüzdeki pazartesi saat yedide evinde olmamı söyledi. Viyadükün altından devam edersem onun sesini duyarmışım. Otlarda tırpan çekiciyle tırpanını dövmesini kastetmişti. Peşinden tırpanı görkemli bir biçimde omzunun üzerinde, yamuk bacaklarıyla emin adımlarla dik bir biçimde yürüyerek uzaklaştı.

Houtheer'de sabah erkenden panjurları açtığım son gün, mutfak kapısının yanındaki çöp kutusunda birkaç tane papyon bulmuştum. İçlerinden beyaz üzerine küçük mavi çiçekleri olanı tanımıştım. Onu, yaptığı yürüyüşlerin birinde Bay Houtheer'in boynunda görmüştüm. Üst köşesi biraz yağlanmıştı. Yine de aldım. Bir sene sonra papyonu bir akşam vakti taktığımda, Leidenlı çocuklar tren istasyonu yolu boyunca arkamdan "Zavallı Sör" diye bağırmışlar, ben de kıpkırmızı bir suratla yürümeye devam etmiştim. Bir kadın kuaförünün vitrininde aynaya bakınca haklı olduklarını görmüştüm. Papyonu hemen çıkarmış, Rapenburg köprüsünden aşağı atmıştım.

Omzunda tırpanıyla Broodster'la ben, köyde yüksek sesle konuşarak dolaşıyorduk. Bıyığı yiyecek koklayan bir sıçanınki gibi hareket ediyordu. O sıralar saçlarımı o kadar uzatmıştım ki, ensemin ortasına

kadar geliyorlardı. Bu uzun saçın nedeni daha çok, tıpkı benim gibi saçının kesilmesine izin vermeyen Şimşon'du zira o ana rahmindeyken Tanrı'ya adanmıştı. Tabii bir de yağlı boyayla resim yapmaya başlayacak olmamdı. Ayrıca savaş başlamadan hemen önce izlediğim Johnny Weismüller'in oynadığı filmdi. Bazen gazete dağıtan çocuklardan biri "Kes şu saçlarını, bitli maymun!" diye bağırınca, kendi kendime "Tarzan says no!" derdim. Ablam benden ölesiye utanıyordu. Yanımda yürürken etrafa tütün tükürüp duran o yaşlı pis adamla beraber, uzun saçlarım ve altına çorap giymediğim diz altından büzgülü kısa pantolonumla utanç kaynağı olduğumu söylüyordu. "Tıpkı bir çift Amerikalı göçmen gibisiniz" diyordu. Bir keresinde yemek sırasında, pantolonum inek pisliği lekeleriyle dolu olduğu için benimle öyle bir kavga etmişti ki, babam en sonunda onu susturmuştu. O ise "Bu serserinin hiçbir zaman kız arkadaşı olamayacak!" diye ciyaklamıştı. Günlüğüme 'KOKARCA' yazmış, ben de onun altına 'PİS CADI. PENÇELERİNİ GÜNLÜĞÜMDEN ÇEK' yazmıştım. Saçlarımdan en az ablam kadar şikâyetçi olan babam hafiften gülerek "Bitli baklanın da kör alıcısı olur" diyordu. Aklıma hemen, paydos zamanları dışarıda resim yaparken yanıma gelip dikilen balıketinde bir kızın bir keresinde bana tek bacağının diğerinden kısa olduğunu söylemesi gelmişti. Böyle birinin resmini yapmak rahatsızlık verici mi, diye sormuştu zira ileride bir ressamla evlenmek istiyordu. Bunun hiçbir önemi olmadığını söylememe karşın içi rahat etmemişti. Bir bakmamı istiyordu. Ama dışarıda olmazdı çünkü bacağının üst kısımlarındaymış. Nedeni, kalçasının bir kısmının alınmış olmasıymış. Ortalıkta kimsenin olmadığı bir zaman onu odama götürdüm. Etrafına, resimlerime bakmamıştı bile. Sanki doktora gitmiş gibi hemen soyunmaya başlamıştı. Tamamen çıplak kalınca karşıma gelip dikilmiş, kollarını hafifçe yana açmıştı. "Gördün mü?" dedi. Hiçbir şey görmüyordum. Ya tüylerle kaplı o pembe organı göremiyordum ya da gözlerim yalnızca onun etrafındaki şeyleri görüyordu. Ve tabii ki yüzünü. Zira o aynı kalmıştı. Görecek bir şey olmadığını söyledim. "Hayır, üstünü giyin, hiçbir sorun yok" dedim. "Her şey yolunda."

On altı yaşıma basmama az bir vakit kalmıştı ki, 1 Ekim 1941'den itibaren, akşamları saat yediden dokuz buçuğa kadar Leiden'a Akşam

Sanat Okulu'nda (Hollanda Katolik Cemiyeti Leiden şubesinde) resim dersleri almak için gitmeye başlamıştım. Bütün gün arazilerin sınırlarını yabani otlardan temizleyip, çiçek tarhlarını çapalayıp, lavantaların kurumuş ince dallarını kesip, ihtiyar Broodster'in kılını bile kıpırdatmadan bir yandan bekârken nasıl sağlıklı yaşadığını anlatıp bir yandan da sertçe göbeğinin üzerine vurmasını –tabii ki daha alçakta duran bölgesini kastediyordu ama oraya o kadar sert vuramazdı– dinledikten sonra, bunun üzerine bir saatten fazla yürümek bitkin düşürüyordu. Ama o okulda bütün akşam tuvalin önünde dikilmeye mecbur olmama karşın dayanıyordum. Dil, matematik ve geometri haricinde insan oturabiliyordu. Resim dersi, çizimden ibaretti. Buradan, dekoratif kompozisyonları tasarlayıp dış hatlarını çizmek ve daha sonra hatların içini kıvamlı suluboyayla dikkatlice doldurmak anlaşılıyordu. Ve serbest çizim. Bu derste kitap kapakları ve afişler yapabiliyorduk. Veyahut suluboyayla natürmort yapabiliyorduk: içinde bir demet kurutulmuş söğüt çiçeği bulunan bir zencefil kavanozuyla yanında misket limonu veya kuruluktan sallandığında çekirdekleri tıkır tıkır ses veren bir süs kavunu. Ama bunun için epeyi ilerlemiş olmak gerekiyordu. O okula gittiğim iki yıl boyunca karnemdeki bütün derslerden sürekli sekiz almıştım. Öyle zevk alarak çalışmış olmalıydım ki artık pek bir şey hatırlamıyorum. Yalnızca hâlâ sakladığım bir müsvedde kâğıt sayesinde bir şeyler hatırlıyorum. Hesaplama işlemleri arasında kâğıda geometri öğretmeninin portresini çizmişim. Saçları alnından yana yatık bir biçimde kaşlarına doğru aşağı inmiş, solgun yüzlü düğme burunlu çocuğa nafile bir şeyler açıklamaya çalıştığında hep buruşturduğu gibi alnının diğer yarısı derin kırışıklıklarla dolu. Kafası küçücük vücudunun üzerine oturtulmuş bir balonu andırıyor. Ders sırasında bunu çizerken, yanımda oturan çocuk kâğıdı elimin altından çekip havaya kaldırmıştı. Bütün sınıf gülmüş, öğretmense kâğıda uzun ve düşünceli bir biçimde bakmıştı. "Demek böyleyim. Ne yapalım, çaresi yok" demişti. Yine herkes gülmüştü zira öğretmenin küçücük çizilmiş vücudunu kastettiğini sanmışlardı. Oysa ben onun, orantısız yüzündeki çizgileri kastettiğini biliyordum.

Karanlık çökmüş şehre geri dönerken, sık sık, hayranı olduğum bir çocukla beraber yürüyorduk. Sürekli mum söndürmeye çalışırmış

gibi görünen ışıl ışıl siyah gözleri ve yuvarlak bir yüzü vardı. Rembrandt'ın gençlik portrelerine benziyordu. Terk edilmiş sokaklarda heyecanlı seslerimiz yankılanırdı. Hep resim sanatı üzerine konuşuyorduk. Bir keresinde bana bir kartpostalcıdan aldığı Hercules Seghers'in Yosunlu Karaçam tablosunun olduğu resimli bir kartpostal vermişti. Birbirimize bütün hayatımız boyunca resim yapmak istediğimizi ve işe girmek istemediğimizi söylemiştik zira o bir çini fabrikasında çalışıyordu. Buna olan inancından titreyen boğuk bir sesle: "Başaracağım, başaracağım!" demişti.

Broodster'la sokaklardan geçip yabani otlarla sarılmış bahçelere doğru yürürken, sayısız kez, arka kapının parmaklıklarından girdiğinde bahçede yatmış çırılçıplak güneşlenen kadının öfkeyle yerinden zıplayıp poposunu sallaya sallaya eve koştuğu, onun da bu sırada "Korkma, eriğine dokunmayacağım!" diye bağırdığı, bu olaydan sonra artık kışları bile ön kapının zilini çalması gerektiği, ekmekle zencefilli kekin insanı şişmanlattığı, gençliğinde hiç içki içmediği, o yüzden kemiklerinin böyle diri olduğu hikâyelerini dinlemek zorunda kalmıştım. Böyle zamanlarda kulak vermemeye çalışır, kendi kendime "Başaracağım, başaracağım!" derdim. Daha çok resim ve çizim yapmaya başlamıştım. O kadar zayıflamıştım ki, Poelgeest Kalesi'nin arkasındaki küçük köprünün korkuluklarından aksime baktığımda, aklıma Peder Bosboom'un bundan birkaç hafta önce vaazında söyledikleri gelmişti: "Orada gördüğümüz Nietzsche'nin karanlık silueti değil mi?" Vaazdan sonra babama bunun kim olduğunu sorduğumda, babam onun bir yazar ve ateist olduğunu söylemişti. Hiç kitabını okudun mu, diye sorduğumda, içerlemiş bir halde "Bir ateistin eserlerini okuyacağımı düşünmüyorsun, öyle değil mi?" demişti. Çok geçmeden babam Peder Bosboom'u eve çağırmıştı zira artık kiliseye gitmiyor ve ilmihal okumayı ihmal ediyordum. Salon çocuklardan ötürü gürültülü olduğu için Peder beni bahçeye almıştı. Onunla yukarı, kendi odama çıkmak istememiştim çünkü ablamın resimlerimle ilgili hakaretamiz yorumlarını protesto ettiğim için duvara üzerinde bir kafatası bulunan ve altında 'BURAYA ALAY ETMEYE VEYA HAKARET ETMEYE GELEN, KÖTÜ RUHLARLA İŞBİRLİĞİ İÇERİSİNDEDİR!' yazılı büyük bir kâğıt asmıştım. Vaazı için hareket

noktası olarak o yazıyı ele alacağından ve yapmacık bir samimiyetle "Şu yazdıklarını bir düşünsen de kiliseye gelsen" diyeceğinden çekinmiştim. Oysa o elma ağacı altında bir an çaktırmadan açık duran verandanın kapılarına bakarak bana "Annenle baban kendi halinde insanlar, neden onların hayatını böyle zorlaştırıyorsun?" demişti. Gözlerim neredeyse yaşlarla dolacaktı. Bir kibrit çakıp, yarı kayıtsız bir halde bununla karınca yuvalarını eşelemeye giriştim zira Peder'i dinledikten sonra birdenbire zavallı ve iğrenç olduklarını düşünmüştüm. Ben bir aşağılıktım. Sahip olduğum tek iyi takımımı karavanıyla köyün dışında yaşayan bir çingeneye vermiştim. Giysileri perişan halde olan o adama acımıştım ama daha çok hınçtan yapmıştım. Annemle babama, inanmayan 'ben'in, onlardan çok daha iyi bir Hıristiyan olarak yaşadığını göstermek istemiştim. Oysa bunu yaparak onları öfkelendirmiş ve ümitsizliğe düşürmüştüm. Yalnızca parası yüzünden değil, halka giyecek yardımı dağıtan merkezden giyecek alma sırasının yeniden gelmesi çok uzun sürebileceği için. Peder böyle davranışlarda bulunarak iyilik yapmaktan daha çok üzüntü yarattığımı, herkesin kafasına göre İsa'yı oynaması halinde dünyanın bir cehenneme dönüşeceğini ve her şeyin karman çorman olacağını söylemişti. Rabbin sözünün bunu kastetmediğini zira İsa'nın zaten hepimiz için çarmıhta can verdiğini ve bunun yeterli olduğunu eklemişti. Kanıyla bizi tüm günahlarımızdan arındırdığını ve bu nedenle özenti bir şekilde bunu yeniden yapmamıza gerek olmadığını çünkü bunun bir yarar getirmeyeceğini söylemişti. Konuşma, Louis amcamın kâğıda sarılmış halde geride bıraktığı, *Düşünceler* kitabını bulduğum okuna okuna yıpranmış ve cildinden ayrılmış Multatuli'ye geldiğinde, başını onaylamaz biçimde sallayarak "Sakın o sahte peygamberlerin peşine düşüp de pusulayı şaşırma. Onlar aradıkları huzuru asla bulamamış olanlardır. Onlar karılarını ve çocuklarını terk edip, kendilerini içkiye ve kumara verdiler. Augustinus ve Pascal'ı okuduğunda yeniden gelip konuşacağım seninle" dedi. Peşinden yorgun gri gözleriyle uzun uzun bana baktı. Verandada uzun süre annemle konuştu, o sırada annem bütün çocukları birden bahçeye yollamıştı. Sonradan, bunun kuşak farkı olduğunu, gençliğin verdiği asiliğin elbette kaybolacağını söylediğini duymuştum.

Resim okulunun ilk yılının bahar döneminde boş olduğum tek akşam olan pazartesi akşamları Breestraat'daki Pont'ta daktilo dersi almaya gidiyordum. Orada niyahet bir daktilonun başına oturabiliyordum. İyice temizleyemediğim ellerimle ve toprak eşelemekten uçları siyahlaşmış küt tırnaklarımla, parmaklarımı tuşlar üzerinde gergin ve yabancı bir biçimde dolaştırıyordum. On parmak sisteminde yazdığımızdan, öğretmen masalar arasında dolaşırken, pis tırnaklarım tabak gibi kadının hasis gözlerinin önünde sergileniyordu. Esasında ders, başlangıçta tahmin ettiğimden daha az romantikti zira aynı sözcükleri sayfalar dolusu yazmam gerekiyordu. Ayrıca o inatçı tıkırdatmadan kurtulmam uzun zaman almıştı, bu yüzden başlangıçta bana 'mitralyöz' diyorlardı. Ama ilerlettikçe ve bir gramofon plağının müziğine ritim tutarak yazmamız gerektiğinde daha da iyi olmuştu. Tüm o kendinden emin şık ofis kâtibi kızlar ve oğlanlar bana tepeden bakıyorlardı. Küçük, yuvarlak kafalı, büyük kahverengi gözleri ve dolgun dudakları olan kızıl saçlı bir kız dışında. Bir bölük Alman askeri şarkı söyleyerek geçtiğinde, bu kız için, onlar geçerken benden yana dışarı bakmak için, geçip gittiklerinde ise bana bakmak için bahane oluyordu. Başlangıçta tıpkı diğerleri gibi onun da deli olduğumu düşündüğünü sanmıştım. Ben de bakışlarına karşılık verdiğimde, ikimiz de son derece ürkek davranıyorduk. Bir keresinde kekeleyerek, dersten sonra evine bırakabilir miyim diye sormuştum. Sonraki ilk boş öğleden sonrasında buluşup Warmond'daki harabeye gitmek için randevu ayarlamıştım. Geri dönerken öyle âşık olmuştum ki nasıl göründüğünü bile hatırlamıyordum. Sürekli yüzünü hatırlamaya çalışıyordum ama olmuyordu. Aklıma sürekli yavru köpekler, çiçekler veyahut başka rasgele şeyler geliyordu. Buluşmayı kararlaştırdığımız gün, öğleden sonra, buluşma saatinden yarım saat önce tramvay durağında hazır beklemeye başladım. Üç saat sonra hâlâ bekliyordum. Sonunda özlemden öyle körleşmiştim ki, neredeyse tramvaydan inip bana doğru gelmekte olan yaşlı bir kadına sarılacaktım. Ertesi gün yine orada beklemeye başladım. Belki de cumartesi gününü kastetti, o gün herkes tatildir, diye düşünüyordum. Pazartesi akşamı, dersten sonra, evden çıkamadığını ama cumartesi günü kesinlikle geleceğini söylemişti. Geldi de. Ellerim

titreyerek centilmence tramvaydan inmesine yardım etmiştim. Az konuşarak, rahatsız bir şekilde yan yana yürüyerek Warmond'a gittik. Yürürken elim onunkine değdiğinde birbirimizden birazcık uzaklaşıyorduk ama harabelerin oyuklarındaki mezarlığa girip kahverengi kemik ve kafataslarını gösterirken, birden kolunu belime dolamıştı. Korkusu geçince de kolunu geri çekmedi. Kuleye yürürken kalça kemiklerimiz birbirine değdiği için fazladan küçük bir adım atmak zorunda kalıyordum. Bunu fark etmiş, kolunu beceriksizce vücudumdan aşağıya kaydırmıştı. İlerlerken birden neyse ki adını bildiğim bir çiçeğe doğru çömeldi. Kulenin kapısını açtım, önüne geçerek döner merdivenleri çıkmaya başladık. Kulenin en tepesindeki basamağa geldiğimizde onu önüme aldım, öylece çıkmaya başladık. Önümde eteğinin pembe loşluğu içinde kalçalarının hareket ettiğini görüyordum. Yıkılacak durumdaki çatı katında, karşımıza bir baykuşun midesinden kalan artıklar çıktı. Topağı ikiye bölüp, ona içinden çıkan küçük kemikler ve parıldayan dişlerle dolu bir farenin çene kemiğini gösterdim. Yüzünü ekşiterek ellerimi yıkamam gerektiğini söyledi. Ama yan yana durmuş küçük pencerelerden birinin önünde etrafa bakınırken bunu çoktan unutmuştu zira elini özenle kavradığımda, geri çekmedi. Elini döndürdü çünkü parmaklarımı yanlış yerden onunkilere dolamıştım. O sırada sivri uçlu tırnakları aniden kırık tırnaklarımın arasına girdi. Titremiştim, bana üşüyüp üşümediğimi sordu. Ona çok yakınımızda yerde sürünerek ilerleyen balıkçıl kuşunu gösterdim. Kuş kendi gölgesinin arkasında kalmış gibiydi. Papaz okulunun arkasındaki çayırda siyah cübbeleriyle iki rahip gördük. Birbirlerine ellerini uzatmışlar, uzun süre öylece kalmışlardı. Sanki birbirlerini bir daha hiç görmeyecek gibiydiler. Sonra ayrılıp yeşil çimenlerde uçuşan etekleriyle ters yönlere gitmeye başladılar. Bir süre sonra, o yerde, kanal tarafında yan yana yatıyor olacaktık. Dışarı çıktıktan sonra eve geldiğinde evdekilerin ilk işleri eteğine bakmak olduğu için, kirleneceğinden korktuğundan, boya damlalarıyla dolu siyah yağmurluğumu altına sermiştim. Ona yapışkan bir öpücük verince öyle hızlı nefes alıp vermeye başlamıştı ki, elimi eteğinin altındaki sıcaklıktan dikkatlice içeri kaydırdım. Öpüşmemiz bitince, elim birden artık oraya ait olmayan bir şey haline gelmişti. Parmak uçla-

rım külotunun lastiğinde, öylece yattık. Elimde olmadan az önce içinde dolaştığımız kulenin penceresine baktım, yalnızca gökyüzünü yansıtıyordu. Dudaklarını ağzıma yapıştırdı ve dilinin ucunu içeriye soktu. Gözlerini kapattı böylece ben de elimi eteğinin içine sokmaya cesaret edebilmiştim. Yüzü öyle kızarmıştı ki çilleri belli belirsiz olmuştu. Birden vücudunun alt kısmını sertçe döndürüp, kalçalarını ayırdı böylece ben de parmağımı içeri ittirdim. Birden bana sanki aniden uyanmış gibi bakınca, şaşırmış halde elimi geri çektim. O sırada yardımıma doğa koştu zira başının yanında yalnızca resimlerden tanıdığım nadir rastlanan bir haçlı karakurbağası duruyordu. Hemen ayağa fırlayıp kurbağayı elime aldım ve ona göstermek istedim. O ise yalnızca yüzünü ekşiterek bakmakla yetinmişti, eteğindeki kırışıklıkları düzeltmeye başladı. Peşinden doğrulup ayağa kalktı ve gitmeye hazırlanarak bana o çirkin yaratığı bırakmamı yoksa elimde siğil çıkabileceğini söyledi. Bense hayvanı mendilime sarıp düğümledim ve geri dönerken yol boyu tombul beyaz bir kese gibi savurdum.

Genç insanın yolunu temiz tutması, başlangıçta soğukluğa yol açmıştı. Artık onu eve bırakamıyordum. Hep acelesi vardı. Ama sonra bu geçti. O sıralar hep kaba, donuk ve şehvetine düşkün yüzüyle alçak İngiliz bisikletinin üzerinde kambur ve gevşek bir halde oradan oraya dolaşan bir melezden prezervatif almıştım. Benim Houtheer'de giydiğimden daha da kısa bir pantolon giyiyordu böylece bisikletiyle yaklaştığını gören çocuklar bazen "Kokusunu aldım!" diye bağırıyorlardı. O da tuhaf melodik bir biçimde, ağzını yayarak "Hoşunuza gitti değil mi!" yanıtını veriyordu. Koyu renkli tüylerle kaplı bacaklarıyla bisiklet sürerdi. Bazen pantolonunun paçasının loşluğunda, tüyleri yolunmuş tavuk derisi gibi hayaları görünürdü. Bir keresinde sebepsiz yere veyahut belki de karneyle satılan ekmeklerin kişi başına düşen porsiyon sayısı azaltıldığı için, köyün içinde arka arkaya bisikletle dolaşıp "Açlık a-ç-l-ı-k açlık a-ç-l-ı-k açlık!" diye bağırmıştık. Bir süre sonra boğuk sesle 'kızlardan' konuştuğumuz bir vakit bana prezervatif vermişti. Nasıl kullanıldığını göstermek için paketinden çıkarıp birkaç kez parmağına taktı ve sonra yumak yapıp yeniden paketine koydu. Parmağı pudradan beyaz olmuştu, böylece

daha sonra onu zaten kullandığını veyahut evden getirdiğini anlamıştım.

O şeyi küçük beyaz bir zarfın içinde arka cebime koyduktan sonra kendimi onu kullanmaya mecbur hissetmiştim. Kızıl saçlı kız arkadaşımla bir sonraki ilk buluşmamızda, buluşma yerine prezervatifi takıp gitmiştim. Önce kızı düşünerek erekte olmaya çalışmış, sonra da takmıştım. Ama evden dışarı adım atar atmaz lastiği tenimin etrafında gevşek bir deri parçası gibi hissetmeye başlamıştım. Çimenlerde, kızın külotunu aşağı indirdim. Peşinden kendi giysilerimle boğuşurken, pantolonumun kemer tokası o kadar gürültü yapmıştı ki, bana baktı. Çok dingin ve tatlı bir şekilde, hiç korkmadan "Çocuğum mu olur?" diye sormuştu. Bir an durmuştum. Yarıya inmiş pantolonumla onun üzerine uzandım. Ne söylemem gerektiğini bilmiyordum. Bu şeyin ne olduğunu ve niyetimin ne olduğunu söyleyemezdim. Muhakkak kızar, giderdi. Bir süre geçtikten sonra yeniden denedim. Ama bu kez pantolonumu fark edilmeyecek bir biçimde indirince, prezervatifin büyük bir kısmının pipimin üzerinde buruşuk bir fil hortumu gibi durduğunu gördüm. Yukarı çekmeye çalıştım ama işe yaramamıştı. Kız giderek hararetleniyor, nihayet bu kez başarabileceğimizi umuyordu. Ne yapacağımı şaşırmıştım. Birden ayağa fırlayıp pantolonumu hızlıca yukarı çektim. "Bir şey oldu, işe yaramıyor" dedim. Onu beklediğim patikaya yürüdük. Konuşmadan ve birbirimize bakmadan onu evine bıraktım. Bana hızlı ve soğuk bir şekilde hoşça kal demişti.

Çok geçmeden, gözlerim kapalı olarak on parmak daktilo yazmadaki becerimin kanıtı olan diplomayı aldım. Bu arada kızın izini kaybetmiştim. Daha sonra Almanlarla arkadaşlık ettiğini duydum. 1944 yılında karşılaştığımızda bunun gerçek olup olmadığını sorduğumda, kinci ve sitemkâr bir sesle "Keşke benimle ne yapacağını bilseydin" demişti.

O sıralar bir komşumuzla arkadaşlık etmeye başlamıştım. Ağzının kenarlarında halka şeklinde kırışıklıklar olan, ışıl ışıl meraklı gözlere sahip, cana yakın, duygusal bir adamdı bu. Çim ve gübreli toprak ticareti yapıyordu. Spartaküs Komünistler Birliği üyesiydi. Kolumun altında henüz kurumamış bir resimle ormandan çıkageldi-

ğim bir gün onunla karşılaşmıştım. Önünü solucanların sardığı ve her bir köşesinde kıvrım kıvrım ilerlediği çim dolu pis kokulu kargo bisikletini kenara çekti. Resmi benden alıp kollarını öne uzatarak tuttu. Yüzündeki kırışıklıklar giderek derinleşirken bir süre böyle kaldı. Peşinden resmi duvara veyahut bahçe çitine yaslayarak kaldırıma yürüdü. Oradan dikkatlice, arada dizlerinin üzerine çömelerek inceledi. Peşinden büyük bir tartışma başlamıştı. Yoldan geçenler bize şüpheyle bakıyorlardı zira onun kızıl olduğunu biliyorlardı. Bir keresinde, boyası çok kalın olduğu için böceklerin yapışıp kaldıkları bir resimle sokağımıza geldiğimde, ön bahçesinden çıkıp yanıma geldi. Sanki o keten kumaşın üzeri kafamın içindekilerle kaplanmış gibi tuhaf, boş bir duygu kaplamıştı içimi. Ayrıca endişeliydim de. Sanki delirmiştim. Zira daha önce hiç görmediğim, sanki var olduğunu bile bilmediğim bir biçimde resim yapmıştım. O ise resmi elimden kapıp duvara yasladı. Resmi hemen önünde tutarsa yalnızca girdap gibi dönen bir boya deryası görülüyordu. "Amma daralmışsın ha" dedi. Birden, yaptığımı anlayan ve sözcüklere döken biri olduğu için artık kendimi yalnız hissetmemeye, çok mutlu hissetmeye başlamıştım.

O zamandan sonra sık sık evine gitmeye başladım. Bana Marx'ın doktrinlerini açıklıyor, sendikacılık ve işçi konseylerini büyük bir coşkuyla anlatıyordu. Bazen Gorter'ın *Pan* şiirinden dizeler okuyordu: "İşçi ruhu insanlığın güzelliğini özler, emeği özler, en son her şeyin güzelliğini özler". *Mayıs*'ı da seviyordu ama bu burjuva şiiriydi.

Ona hep gizlice gitmek zorundaydım zira ilk kez evine gittikten sonra babam bana fazla değer biçme kavramını açıklamak istemişti. "Bizler Tanrı'ya fazla değer biçeriz. Bu yüzden sen de yan taraftaki, Tanrıyla ve yasal göreviyle alay eden o bataklık yalazına artık gitmeyeceksin." Bir keresinde bana kraliçenin yıldönümü kutlaması sırasında çekilen, bir kasabın süslü vitrininin fotoğrafını göstermişti. Salamlar ve sucuklar arasındaki bir tabelada kraliçe ve profili kabartma biçiminde tasvir edilmişti. Altında, KRALİÇE WILHELMINA TAMAMEN DOMUZ YAĞINDAN ÜRETİLMİŞTİR, yazıyordu. Fotoğrafı büyütmüşler ve metnin son kısmını kesmişlerdi böylece kraliçenin resminin altında KRALİÇE WILHELMINA TAMAMEN

DOMUZ YAĞINDAN yazıyordu. Bunu kışkırtıcı bir kitabın kapağından almışlardı. Ama dağıtılamadan polis el koymuştu.

Ona cinsel yaşama ilişkin püf noktaları sorardım. Sorunun nerede olduğunu anlamıştı. "Bütün tren vagonlarına büyük harflerle ne yazmalılar biliyor musun? Çavuşu tokatla!" dedi. Şiirler de yazıyordu. Bir keresinde çayırda çalışırken çıkagelmiştim. Beni çağırmıştı. Yeni kesilmiş pis kokulu siyah geometrik toprak parçalarının üzerinden, muntazam yığınlar halindeki çimlerin arasından ona doğru yürümüştüm. Etrafıma bakınıp, 'İşte her şeyi yeniliyorum' diye geçirdim. Cebinden bir parça kâğıt çıkarıp bana henüz yazdığı bir şiiri okutturdu. Beğendiğimi söylediğimde onu bana verdi. Kargo bisikletinin yanı başında, marangoz kalemiyle topraklı elleriyle yazmıştı. O kâğıdı hâlâ saklarım. Teslim edilen çim kesekleri için yaptığı bir hesaplamayı karalamıştı. Arkasında şiir vardı.

Güz rüzgârında son bir gül açıyor
Geçmiş günün bölünmüş ışığı
Onu şefkatle sarıyor
Tıpkı ayrılanın
Bir an sevdiğine dayandığı gibi
Biliyor ayrılığı,
Bir yangına dönüştürmeyi,
Hem de hatıra olarak, güzellikle.

Broodster'in yanında geçirdiğim son gün, Rijnsburg'da, Katwijk'e giden tramvayın çok yakınından geçtiği, bu yüzden paslı çakıllarla dolu bir bahçede çalıştım. Toprak akan paslı sudan ötürü kızıl kahverengindeydi. Bir avuç çakıl taşını çitin üzerinden kanala attım, uzaktaki kireç kumlu tuğla fabrikasına dalmıştım. Arkamdan Broodster'in soluk soluğa çalıştığını duyuyordum. Aniden yüksek sesle ve bakmadan, pazartesi günü başka bir yerde çalışmaya başlayacağımı söyledim. Uzun bir sessizlik oldu. Peşinden çapasını yere koyup bana doğru geldi. Hemen arkamda dikilmeye başladı. Bir an eğri büğrü vücuduyla sert bir darbe vuracağından ve bu darbenin beni bahçeden dışarı atacağından korkmuştum. O ise benim hep elimden gele-

nin en iyisini yaptığımı, bir insanın seçtiği şeyi yapıp arkasında durmakta özgür olduğunu söyledi. Tramvayın arka balkonunda, jüt çuvala sarılmış çapasını köşeye koymuş, açık kapıdan caddeye tütün suyunu her zamankinden daha sık tükürüyordu. Tiksindirici görünüyordu. Hayal kırıklığını belli etmemeye çalıştığını hissediyordum, ona bakmaya cesaret edememiştim. Yanındaki pencereye, camdaki aksime baktım. O an kendimi Lakenhal Müzesi'ndeki küçük, solmuş, kırmızı kadife perdenin arkasında asılı olan Lucas van Leyden'ın kendi portresine benzettim. Tabloya bakabilmek için o küçük perdeyi kaldırmak gerekiyordu ve bu insana onun size baktığı hissini veriyordu. İşte ben de kendimi öyle hissetmiştim. Broodster'in omzundan hayatının içine bakmıştım, şimdi de onu yeniden yalnız bırakıyordum. Tramvay durağında elimi sertçe sıkıp biraz resmi bir biçimde "Evlat, şansın açık olsun" dedi. Ve arkasını dönüp omzunda çapasıyla uzaklaştı.

Ondan sonraki pazartesi, Leiden'daki Lafleur çerçevecisinde çalışmaya başlamıştım. Altı gulden kazanıyordum. Broodster'de kazandığımdan bir gulden fazla. Ama işe bu yüzden girmemiştim. Sebep, çalışma yerinin arkasındaki sanat galerisiydi. Başvurmaya gittiğimde, patron, La Hey Akademisi'nden bir öğrencinin çalışmasını bir sergi için çerçevelemekle meşguldü. Bana göstererek gururla "Bu çocuk yirmi üç yaşında ve daha bir kuruş bile kazanmadı" demişti. Hayalimde tablolarım vitrinde asılıydı ama bundan bir şey çıkmadı zira orada çalışmaya başladığım ilk günden itibaren dükkândan tüpler dolusu yağlıboya çalmaya başlamıştım. Bu yüzden resim yaptığımı söylememek daha iyi bir fikir gibi geldi. Bütün gün zamk ve alkol kokusu içinde, çerçevelenecek röprodüksiyonların ve gravürlerin camlarını temizlemek ve çıtalarla aletleri vermek zorundaydım. Çerçeveleri daire testereyle kesmeme bile izin yoktu. Bu işi, patronun, testerenin ağaçta gidip gelirken çıkardığı ses gibi yalnızca prrrrt... prrrrt diyebilen sağır ve dilsiz yeğeni yapıyordu. İş yerinde işlere yardım eden benden biraz büyükçe bir çocuk daha vardı. Mumyayı andıran beyaz benizli yüzünde iri siyah noktalar bulunuyordu. Üst dudağında, aralarında neredeyse her zaman ter damlacıkları bulu-

nan, dağılımı eşit olmayan siyah tüyler vardı. Patron dükkâna geçer geçmez, onun sağır ve dilsiz yeğeniyle uğraşmaya başlardı. Ona doğru yürür, sırtına vururdu. Bana da kulak kesilmemi, onunla Fransızca konuşacağını söylerdi. Sağır dilsiz, bizi dinliyormuş gibi kocaman açtığı meraklı balık gözleriyle ona bakınca, önüne gidip dikilir, testerenin sesini bastıracak kadar yüksek bir sesle küfürlü sözcükler savururdu. Bunu birkaç kez tekrarlardı. Ancak sağır dilsiz yeğen yalnızca 'prrrrt... prrrrt' demekle yetinir, omuzlarını silker, işe dönmesi gerektiğini işaret ederdi. Çocuk bunu devam ettirirse, bir düğmeye basardı. Sonra patron gelir, bunlar da ellerini biri gizli bir şey söylüyormuş da, öteki de dinliyormuş biçiminde kulaklarına götürürlerdi. Peşinden patron çocuğa, tam olarak ne olduğunu sorardı. O da bir şey olmadığını, sağır dilsizin son kullandığı kıskacı istediğini söylerdi. Bunun peşinden patron, kafesteki bir sincap gibi heyecanla sıçramaya başlayan sağır dilsizle konuşmaya giderdi. Ya ona hep haksızlık yapılıyordu ya da patron bana ve o terli, soluk yüzlü çocuğa kendi yeğeninden daha çok güveniyordu. Fakat bir keresinde bileğimi acıdan ekşimiş bir suratla dönen testerenin önüne götürmüştüm. Bu sırada çocuk hemen bir parça sıcak zamkı sağır dilsizin iş önlüğünün cebine akıttı. Sağır dilsiz mendilini patronun önünde şikâyet edercesine çıkardığı prrrt sesleriyle ziftimsi bir topak gibi havaya kaldırınca derhal kovulmuştuk. Babamın bazen benim için ayıplayarak kullandığı 'daldan dala konmak' deyimini çok güzel uygulamaya dökmüş gibiydim. Oegstgeest'deki halka yiyecek ve giyecek yardımı dağıtan merkezin en genç çalışanı olduğumda, bu benim bir yıl içindeki üçüncü işimdi. Yalnız başıma, kapısız, aklı başından gitmiş ufak tefek dedelerle okuma yazması yarım yamalak olan suratları kiremit rengi çiftçilerin hiçbir şey anlamadıkları formlarını bana getirebilmeleri için koridorla bağlantılı küçük bir odada da olsa, en sonunda bir daktilonun başına geçebilmiştim. Beni bu pozisyon için güzelce giydirmek annemle babamın başını epeyi ağrıtmıştı, özellikle tek takım elbisemi o çingeneye vermem nedeniyle. Sonunda ablam kalın yün kumaş paltodan kurtulmamın intikamını, kalın kahverengi bir kumaştan o gülünç ceketi yaparak alabilecekti. Büro elemanlarının, soğuk bir ilkbahar günü bahçede topluca çektirdiği ve bu yüzden

ceketsiz dışarı çıkamadığım 1943 yılından kalma o fotoğrafa bakınca, insan kendi kendine, uzun saçlı o oğlanın ortaçağlardan fırlamış bir şövalyenin, tarih hatası sonucu o şık hanım ve beylerin arasına karışıp karışmadığını veyahut modern bir azizin Aziz Martin'i yeniden vücuda getirip getirmediğini ve cüppesinin alt kısmını bir dilenciye verip vermediğini sormadan edemiyor. Büroya girer girmez o tüylü şeyi gardıroptaki paltoların altına saklardım. Uzun saçlarım dışında epeyi normal görünüyordum. Yalnız oturmanın tek faydası, masamın arkasından caddede olan bitenleri başvuru formlarının arka sayfalarına çizebilmemdi. İnsanlar büroyu terk edince benim için sabırlı birer model oluyorlardı. Dışarıya çıktılar mı, ayakkabı kuponlarını veyahut bisikletin teker lastiklerini uzun uzun inceliyorlardı. Özellikle hayal kırıklığına uğrayan ziyaretçiler ya da reddedilmekten şikâyetçi olanlar muhteşem malzemelerdi. Genelde bir yandan pencerelere kuşkuyla bakıp, diğer yandan da homurtuyla dudaklarını oynatırlardı. Hakaretlerle sövgülerin yalnızca küçük bir bölümü dile getirilseydi, yardım dağıtan merkez tamamen çökerdi. İlkel karakterler, çizimlerimde, anarşist bir halkın emellerini gerçekleştirenler olarak hayat bulurdu. Hiç kimse kahramanca yukarıya uzanmış o kollarla tehditkâr biçimde yumruk yapılmış o ellerin yardım merkezinin şefine, çıkan malların listesini tutan elemana veyahut kasiyere ait olduklarını düşünemezdi.

İşimin arasında hikâyeler de yazmaya başlamıştım. İlki, ölen karısını, geceleyin sık çalılıkların arasında gizlenmiş atölyesinde resmetmek için cenazeden hemen önce tabutundan çıkarıp yerine kum torbaları koyan - bu fikri Louis amcam vermişti - bir ressamla ilgiliydi. Kadının vücudu çürüdükçe, portre tedirgin edici bir benzerliğe bürünüyordu. Bir gece iskeletin üzerinde çürüyen son et de düşünce, ressam tükenmiş halde son fırça darbesini koyup, yere düşüyor ve ölüyordu. Bir süre geçtikten sonra insanlar atölyenin kapısını tıkırdatmaya başlıyorlar, uzaktan karşılarında ressamın canlıymış gibi duran karısına benzeyen tablosunu görüyorlar ve tabloya yakından baktıklarında, bunun, kadının çürümüş etleriyle yapılmış olduğunu görüyorlardı. Sonra da, gerçekmiş etkisinin, yüzeyde deriymiş gibi duran kurtçuklar yüzünden uyandığı anlaşılıyordu.

Bütün bir seri korku hikâyeleri yazıyordum. Birbirinden kasvetli ve acıklıydılar. "Ölüm Gömleği" aile üyelerinden birinin cenazeden hemen önce gelip görmek istediği ve bunun üzerine, üzerindeki son giysisinin de çalınmış olduğu ortaya çıkan ölmüş bir adamla ilgiliydi. Adam tabutta çıplak olarak yatıyordu. "Doldurulmuş Hayvanat Bahçesi"ni, belki de farkında olmadan hayal kırıklığı ve intikamdan, ne kadar uzun bakarsam bakayım sürekli hareketsiz yatan kum kertenkelesi haricinde her şeyin doldurulmuş gibi göründüğü hayvanat bahçesindeki tecrübelerimden sonra yazmıştım. O hikâye, insanlar bombardıman yüzünden şehri panik içinde terk ettiklerinde bir hayvanat bahçesinde kafesin içinde bakımsız kalan bir evcil hayvanla ilgiliydi. Hayvanat bahçesinin karşısında oturan küçük bir çocuk babasını hayvanları bekleyen korkunç kaderle ilgili konuşurken duyar. Çocuğu artık bir türlü uyku tutmaz ve sonunda şehre geri döner. Hayvanat bahçesine yaklaştığında tuhaf uğultular gelir kulağına, yaşadıkları sokağa girdiğinde sesler dehşet verici homurtulardan şiddetli bağırtılara dönüşmektedir. Hayvanat bahçesinin ağaçları arasında alçak gri bir bulutun asılı olduğunu görür. Bunlar sinektir. Hayvanat bahçesine girdiğinde sinekleri kendinden uzak tutmayı zor başarır. İnsan boyuna erişmiş yabani otlar, sineklerin ağırlığı altında bükülmüş haldedirler. Siyah bir sürü çocuğun gelişi yüzünden kaçarken, ısırgan otları çocuğun yüzünü kamçılamaktadır. Kafeslerde türdeşleri tarafından yenmeyen hayvanlar, içleri yenilip boşlatılmış halde parmaklıkların gerisinde kıpırdamadan yatmaktadırlar. Kurtçuklar duvarları kalın beyazımsı canlı bir boya gibi kaplamışlardır. Çocuk hemen çitlerin yanında ölmüş bir zürafaya değnekle dokununca, zürafanın boyun omurları derin bir gürültüyle kurumuş sert deriden aşağıya dökülürler. Yalnızca kaplumbağalar hâlâ yaşamaktadır. Çocuk onlar için bahçeden yaprak almak istediğinde, sinek pisliklerinden kayganlaşmış yolda kayar. Sersemlemiş halde yattığı yerde kalır ve aç kurtçuklar tarafından canlı canlı yenir.

Hikâyeleri akşamları, artık lise son sınıfta olan ilkokuldan tanıdığım birkaç arkadaşıma okurdum. Onlarla, karavanını her zaman park ettiği Leidse Hout'un girişini, sanki yetişkinlerle sohbet ediyormuş

gibi samimi konuşma tarzı sayesinde ergenleşmekte olan gençliğin sık sık gittiği bir mekân haline getiren yanık tenli ve uzun yüzlü dondurmacı Blanchard'da buluşurdum. Orada şişman sarı benizli Endonezyalı bir çocuk olan Paul Bondor'u yeniden görmüştüm. Eskiden güneş ışınlarını azıcık göstermeye dursun, hemen bir gölgeye kaçar, tembelce bir ayağını ötekinin önüne atıp ağır ağır yürürdü. Anlaşılan fazla değişmemişti zira dondurmasını öyle yavaş yalıyordu ki damlalar yere, ayaklarının arasına düşüyordu. O da hikâye yazmak istiyordu. Bana bunu itiraf ettiğinde, hikâyelerinin, okuldan çıktığımızda sık sık anlattığı tropik gecelerle, geceleri bazen tavandan cibinliğin üzerine düşen ve tüle tık diye vurulunca yukarı sıçrayan kertenkelelerle ve otların arasından belirip aniden kaslı bir kol gibi insanın önüne sıçrayan yılanlarla ilgili olacağını sanmıştım. Oysa bir akşam son yazdığı hikâyeyi okuyunca, bunun, fakir bir mahallede oturan ve veremli komşu kızına ümitsizce âşık olan hırpani görünümlü sıska bir adam ile ilgili olduğu ortaya çıkmıştı. Adam kıza yalnızca tüllerin arasından bakıyordu. O adama bir kez bile kıza yürüyüşe çıkmayı veya sinemaya gitmeyi teklif ettirmemişti. Paul Bondor bunun için tabii ki fazla tembeldi. Böyle yaparsa başka bir sürü olay daha gelişmesi gerekecekti, şimdiyse onu bütün gün camın önünde sessizce oturtup sızlanır halde düşündürtüyordu.

Bob Griffioen da bize katılmıştı. O da resim yapıyordu. Ama onun yeteneği başka bir alandaydı zira bir ayının gövdesine ve gayet sert eğri sarı tüylü ayaklara sahipti. Savaştan sonra ne yapıp edip Paris'e gitmiş, orada hemen televizyonda vahşi görünüşünü sergilemişti. Bir keresinde bana Leiden'da bir süre bir grup gençle takıldığını, içlerinden birinin, ailesinin evinin çatı katında yan yana iki odası bulunduğunu anlatmıştı. Sırayla kız ayartıp odaya atıyorlar, diğerleri de yandaki odadan mikrofonla sesleri dinliyorlarmış. "Birbirlerine ne söylediklerini mi" diye sormuştum. O ise gülmüş ve yanıtlamıştı: "Hayır, çıkan sesleri. Kızı tutup oturttun mu ne sesler çıkar bilirsin." Müzeye ait bir vazoyu kucağına koyar gibi bir hareket yapmıştı. "Sonra kalçalarını birkaç kez oynattın mı, kız başlar şakımaya." Etli dudaklarını ileri doğru kıvırıp, birkaç kez nefes nefese "Ohh... ohh... ohh" demişti.

Üçümüzün beraber Poelgeest'te açık alanda güneşin altında çalıştığımız sıcak günü hâlâ hatırlıyorum. Aslında Bob Griffioen ve ben demek daha doğru olur. Zira Paul Bondor büyük bir kayın ağacının gölgesine oturmuştu. İlk oturduğu meşe ağacı tembel ve yağlı sırtını acıttığı için özellikle yumrusuz kökü olan bir ağaç aramıştı. Başında babasının panama şapkası vardı. Ter, şapkanın kenarının gölgesinde, erimiş iç yağı gibi yavaşça yüzünden aşağıya akıyordu. Dizlerini göğsüne çekmiş, sivri uçlu kurşun kalemiyle okul defterine tam çizginin üzerinden düzgün cümlelerle sıska adamla umutsuz aşkının hikâyesinin geri kalanını yazıyordu. Onun hikâyesinde insan sarı taşlar arasında toprakta büyüyen yosunların her satırda daha da çoğaldığını görüyordu. Şövalemin önünde palet bıçağımla rasgele bir orman manzarası yapmaya başlamıştım. Bob bununla ilgili olarak, böyle bir şeyi kâğıda dökmesi gerekse, bezelye çorbasıyla dolu bir tencereye bakması gerekeceğini söyledi. Sırtını bana dönüp oturdu ve İsviçre evi yapmaya başladı çünkü bunu yaparken okulda öğrendiği perspektifi uygulayabiliyormuş. Bu sırada bisikletiyle tombul bir köylü kızı geçiyordu. Kıza seslenip durmasını istedi. Paul Bondor'u göstererek "Bu bay seninle sevişmek istiyor" dedi. Kızın yüzü kıpkırmızı kesildi ve bisikletine atladığı gibi toz oldu. Paul önce dehşete düşmüş gibi görünüyordu ama sonra yüzüne Buda gibi mutlu bir gülümseme yerleşti. Güldüğü yalnızca aşağı yukarı sallanan ince hasır şapkasından anlaşılıyordu. Bob birden Paul'ün etrafında maskara gibi dans etmeye başladı. Boğuk bir sesle, orkestrası olan arkadaşlarının Zomerzorg'da çaldıkları ve Alman subaylarının bile bittikten sonra alkışladığı Tiger Rag'i söylemeye başladı. Kız bir kez daha arkasına baktı. Yarı çıplak devin uzun otlar üzerinde kollarını ekin biçer gibi hareketlerle savurarak zıpladığını görünce, bisikletinin hızını artırmıştı. Bob giderek daha yüksek ve tiz bir sesle bağırıyordu: "Hold the tiger... hold the tiger... hold the tiger!" Trombonun çıkardığı gürleyen kaplan sesinin aynısını çıkarıyordu. Ardından aynen bir kaplan gibi elleri ve ayakları üzerinde yürümeye ve peşinden sanki birden sağrısından yakalanmış gibi bacaklarını sürüklemeye başladı. Sonra da sazların arasındaki kaplan gibi korkunç bir uğultu çıkararak can verdi. Öylece bir süre yattı, sessizce. Vücudundan duman çıktı-

ğını görüyorduk. Ama aniden, yine sırf saçmalık olsun diye, Boerhaave'nin diktiği ve yalnızca uzaktan, saygıyla bakabildiğimiz lale ağaçlarına doğru koştu. Hindistan cevizi toplayacakmış gibi, yana yatmış köklerinden yukarıya tırmandı. Tepeden elini bana uzatıp "İşte böyle evlat!" diye bağırdı. Sonra yumruğuyla, ağzının önünde yüksek sesle, kaleye yansıyan ve gürültüsüne balıkçılların ciyaklayarak uçuştuğu bir kalk borusu öttürdü. Paul ise yalnızca başını bitkince sallamakla yetindi ve yazmaya devam etti.

Artık makul bir işim olduğu için evde de her şey daha iyiydi. Resim yaptığımda, babam çalışmamı belirgin bir sevecenlikle inceliyor, hatta ismimin önüne koyduğum 'küçük' takma adıyla ilgili şaka bile yapıyordu. Böylesinin daha iyi olduğunu yoksa daha sonra bundan suçluluk duyacağını söylüyordu. Yine de kendimi çizdiğim ve bir ereksiyonun başındaymışım gibi görünen çıplak portreye itiraz etmişti. Ama onu yırtmamıştı. Her odama geldiğinde raptiyeyi çıkarıp tersini çeviriyordu. Bu sefer de yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş oluyordu zira arka tarafta Etnoloji Müzesi'nde yaptığım, çekiç büyüklüğünde penisleriyle Yeni Gine'nin güney batı sahillerinden birkaç tanrı heykeline ait çizimlerim bulunuyordu. Ama hiç değilse bunlar tahtadan, etten kemikten değil, diye düşünecekti. Onları kadın heykellerden birinin derinlemesine oyulmuş yarığının içinden görüp aldığım, açmaktan iyice ufalmış bir kurşun kalemle çizmiştim. Kalem oraya muhtemelen yağmurlu bir pazar sabahı Leidenlı bir zevzek tarafından yerleştirilmişti.

Askeriyeden çağrı alınca birden bu tasasız günlerimin sonu gelmişti. Kaçabilmek için yardım dağıtma merkeziyle ilişiğimi kesmem gerekiyordu. Leiden'da abajur başlıklarının çiçekler, deniz savaşları ve av sahneleriyle boyandığı bir atölyede yarım günlük bir iş bulabilirdim. Bütün ikna yeteneğimi kullanarak, annemle babama, herkes köye gittiği için, şehirde saklanmamın çok daha güvenli olduğu fikrinin mantıklı olduğunu kabul ettirdim. Bir odada bütün gün sessiz sakin oturma niyetinde değildim. Öğleden sonraları resim akademisine gitmek ve bu saklanma meselesini hiçbir şekilde umursamamak istiyordum. Üniversitenin yakınında küçük bir çatı katı bulunca bizimkiler pes etti. Annem haftada iki kez bana sıcak yemek getirecek-

ti, bunun dışında kendi başımın çaresine bakacaktım. Askeriyeye görüşmeye çağrıldığım gün çizimlerim ve resimlerimi bir araraya getirip rulo yaptım, babamın elini sıktım, gergin bir şekilde elindeki mendiliyle oynayıp duran annemi öptüm ve evden çıktım.

Tramvay caddemize geldiğinde, birinci katın penceresinin önünde durmuş bana bakıyorlardı. Bana açıktan el sallamaya bile cesaret edememişlerdi zira garajın önünde birkaç Alman askeri duruyordu. Tramvaydan bakınca, lekeli, tahrif olmuş, beyaza boyanmış dükkân penceresi, yıllarca kullanılıp aşınmış bir duvar gibi görünüyordu. İçimden şöyle geçirdim: Bu görüntüyü son kez görüşüm, bir daha asla buraya dönmeyeceğim.

Oegstgeest'e Dönüş

Cumartesi günü bütün öğleden sonra Houtheer'in dışında yürüyüp durmuştum. Ara yollar yosunla kaplanmıştı, yarı kurumuş yabani otlar arasında kendime yol açmam gerekmişti. Bataklık zeminde yarısı batmış şekilde yan yatmış ağaçların çürümüş gövdelerinde mantarlar ve zehirli bitkiler bitmişti. Şehrin etrafını dolaşan kanalda tek bir nilüfer kalmamıştı. Güneş sarı ağaçların arasından yükselince, rüzgârın değdiği su buruşuk bir folyo gibi ışıldadı. Suyun üzerine eğilince, kahverengi yaprakların dibine kadar ölü olduğunu gördüm. İçinde kum piresi veyahut tahtakurusu görünmüyordu. Bir an her şeyin sahte olduğu hissine kapılmıştım. Sanki iğrenç bir rüyadaydım da geçmişimdeki bu cenneti, çürümüş ve kokuşmuş bir bahçeye dönüştürmüştüm. Ama yabani gül bahçesinden çiftlik evine yürüdü-

ğümde, çürümenin hayal olmadığını gördüm. Yarı kapalı panjurların boyaları dökülmüş, merdivenlerin taşları arasında yabani otlar bitmişti. Oturulmuyor gibiydi. İçeri bakınca, uzun masalarda daktilolaların olduğunu gördüm. Eskiden Isaäc Israëls'in tabloları asılı olan duvarlarda şimdi arşiv dolapları duruyordu. Tabloları hiç görmemiştim, gümüş takımları parlatırken şoförden duymuştum. Zira sabahları ahşap panjurları açtığımda içeri bakmaya cesaret edemiyordum. Cam, bakışlarımın delip geçemediği bir bariyerdi. Belki de beyefendiyi uzun paçalı donuyla odada dolaşırken göreceğim veyahut hanımefendiyi şekerlikten bir kaşık dolusu şeker atıştırırken yakalayacağım korkusundandı. Veyahut tanrıların fazla insancıl yüzleri olduğu korkusundan.

Taş merdivenlerin tepesine gidip oturdum, eskiden geyiklerle kümes hayvanlarının gezindiği çayırlara baktım. Çamurlu gölcükler ve uzun deve dikenleriyle dolu bir araziye dönmüştü. Yalnızca uzakta, eşek arısı sürüsünden kaçtığım çam ağaçları heybetli görünüyorlardı. Yat limanı gibi ulu ve geniştiler. Ağır ağır yeniden bahçeye indim. Evin yan tarafında, ceviz ağaçlarının arkasına küçük bir kulübe yapılmıştı. İçinde yine bir sürü daktilo ve masa vardı, duvarlar dosya dolaplarıyla doluydu. Ne yerleştirilmiş olduğuna bakmak için ön tarafa yürümek istediğimde, zemini tahta bir plakadan yapılmış bir kuş evi sayesinde buna gerek kalmadı. Bir tabaka kuş pisliği ve ezilmiş ıslak ekmeğin altında şunlar okunuyordu:

MAAŞ, PERSONEL VE ŞİRKET VERGİ BÖLÜMÜ -
VERGİ KAYIT BÖLÜMÜ

Sürekli gülen salatalık yetiştiricisi tembel Jacob, mavi emaye kahve fincanıyla ekin biçen Huib ve çimenlerin üzerinde, içinde neredeyse her zaman bir bütün ekmek olan kareli sırt çantası; ağaçlar arasında Houtheer'in zayıf silueti. Şu an buradaki yaşantıyla hiçbir bağlantısı bulunmayan sözcüklerdi bunlar.

Garaj da harap görünüyordu. Küçük bir pencereden, eskiden Rolls Royce Phantom'un durduğu yerde artık bir bisiklet park ünite-

sinin durduğunu gördüm. Kapılardan birinde, bir ajandadan koparılmış ve üzerine yeşil renkli kurşun kalemle yazı yazılmış bir kâğıt raptiyelenmişti:

Buraya bıraktığım kerpetenin geri getirilmesini önemle rica ederim.

Bekçi

Prenses Juliana'nın öğrenciyken küçük beylerle tenis oynamaya geldiği tenis kortu, çökmüş beton plakalar arasındaki ek yerlerinden fırlayan uzun otların oluşturduğu paravanlarla karelere bölünmüştü. Çitler yıkılmıştı. File paslanmış, böğürtlenlerin arasında duruyordu. Bir köşede eski bir tek kişilik koltuk duruyordu. Üzerine oturduğumda, yana yatarak çöktü. Ayağa kalktığımda oturmamdan dolayı yaylar fırlamıştı. Kanalın kenarından arazinin arka tarafına yürüdüm. Bazı yerlerde suyun içinde öyle çok kuru dal vardı ki, su yüzeyine çıkmışlardı ve sanki bir kunduz sürüsü yaşıyormuş gibi setler oluşturmuşlardı. Çayırdan uzaktaki çiftlik evine baktım. Gül bahçesinin kenarları boyunca görülen koyu renkli porsuk ağaçlarının uğursuz bir görüntü verdiği terk edilmişlik artık neredeyse görülmüyordu. Yalnızca bir siluetti. Solgun kasım güneşinde renklerini yitirmiş gibiydi.

Meyve bahçesinde ekşimeden dolayı mayhoş bir koku vardı. Koyu kahverengi elmalar, renkleri beyaza dönmüş halde uzun otların arasına dağılmışlardı. Vaktiyle şamdan gibi görünen armut ağaçları yabani çalılık haline gelmişti. Aralarında tek tük küçük bir elmanın kaldığı, yapraklarının neredeyse tamamı dökülmüş ağaçların üzerinde kargalar uçuyordu. Zamanla meyve ağaçlarını oksijensiz bırakıp boğacak otlar arasındaki küçük yolları bulamıyordum. Buzlu camın içinde kavun ve salatalıkların olgunlaşmaya bırakıldığı seranın olduğu açık alanda otlar insan boyuna ulaşmıştı. Üzüm serasının kırık camlarından asma yaprakları dışarıya doğru adeta fışkırmışlardı. İçerisi, hiçbir zaman olgunlaşmayacak olan hasta görünümlü üzüm salkımlarının buruşmuş halde birbirine dolaştığı bakımsız, fena bir yer haline gelmişti. Tropik seralar, kirli camlardan giren kireç ışığında uzun ve güçsüz bir biçimde büyümüş ısırgan otlarıyla kaplanmıştı. Muz ağaçlarının bulunduğu yeri güçlükle bulabilmiştim.

Ardiye öyle eğri duruyordu ki, gören büyükçe bir hayvanın bütün gücüyle tosladığını sanırdı. Kapısı çıkmış, pencereleri kırılmıştı. Seraların ısıtma tesisatını içinde barındıran büyük beton plakaların içi kapkara bir suyla doluydu. İçine her türlü pislik doluşmuştu. Bir tahta parçasının üzerinde, oradan hiç çıkamayacak olan bir kurbağa vardı. O anda babamın İncille ilgili olarak yaptığı ilk ve tek şaka hatırıma geldi. Babam, hayvanların, Mısırlıların yatak odalarına ve hatta yataklarına kadar bile geldiği on felaketle ilgili bölümü okuduktan sonra "Jan için ceza olmazdı bu" demişti. Kurbağaya doğru bir dal attım, böylece onu dışarı çıkaracaktım. Ama kenara yüzmedi. Birkaç güçlü arka ayak darbesiyle dibe doğru kayboldu. Ceket ve iş tulumlarının yakalarından yağlanmış ahşap makaralarıyla elbise askısı hâlâ duvarda asılıydı. Birisi MOLLY WAS HERE yazmıştı. Onun altında büyük, hafif silinmiş beyaz boyayla OAS yazılmıştı. Onun yanına çiviyle ahşaba bir cebir formülü kazınmıştı. Ardiye Vogelbuurt'ten gençler için bir toplanma yeri olmuş olmalıydı zira zeminde üzerine SEVGİLİ JETTIE, SENİ SOYUP YIKAYABİLİR MİYİM? HERMAN yazılmış bir defterden koparılıp top haline getirilmiş küçük bir kâğıt vardı. Ben de onun altına küçük bir kız yazısına benzeyen harflerle EVET, LÜTFEN yazdım ve kirişlerden birinin üzerindeki paslı çiviye tutturdum. Birden bunun Jacob'un derisini yüzdüğü kedileri astığı çiviyle aynı çivi olduğunu fark ettim. Hemen parmaklarıma bulaşmış pası pantolonuma sürüp elimden temizledim. Yeniden dışarı çıktığımda, tıpkı yirmi yıl önce giydiği çizgili lacivert takım elbisesinin aynısını, yelek ve köstekli saatiyle tamamlamış bahçıvanın büyük, hantal vücudu seraların arasından belirdi. Onun arkasından kilisemizin eski zangocu, biraz ürkek ve utangaç biçimde geliyordu. Öyle kırışmış ve sıskalaşmıştı ki, okulca gittiğimiz Misyonerlik sergisinde fotoğraflarının asılı olduğu Celebes'in yamyamlarına dönmüştü. Ben hayretle bahçıvanın ismini çağırırken, o soru sorarcasına ama yine de kendinden emin bir şekilde, tuhaf yüksek sesiyle "Jan... Jan?!" dedi. Hemen, beni hâlâ etrafta çıplak halde dolanırken hatırladığını söyledi. Işıldayan sempatik yüzüne karşın, ucu kancaya benzeyen piposundan üflediği duman bulutları, bastırdığı eski gücenmişliğini ele veriyordu. Hiçbir duygu belirtisi göstérme-

den Houtheer'in beş yıl önce öldüğünü söyledi. Arazi belediyeye satılmıştı, evin içinde defterdarlık vardı. Houtheer'den artık 'beyefendi' olarak değil 'o adam' diye söz ediyordu. Houtheer'in, şoförü, otuz iki yıl sadakatle çalıştıktan sonra öylece fabrikasında çalıştırmaya başladığını söyledi. Zangoç hafif alaycı bir biçimde gülüyor, yanaklarının derisi elmacık kemiklerinde toplanıyordu. Pantolonunu, belinin etrafındaki ipin bir parça üstüne çekip otlara tükürdü. Babam onunla ilgili hep "Wilbrink kayıtsız biri" derdi. Cenazelerde ölüleri taşıdığı için olmalıydı bu. Ama ağabeyim öldüğünde, yardım etmemişti. Sonradan, cenazeciden, oğlunun arkadaşının ölüsünden tek kuruş bile kazanmak istemediğini söylediğini duymuştuk.

Bahçıvana, savaşın son yılında açlık ve soğukla mücadele ederek yaşadığımız o kış, hiç tavus kuşun eksildi mi, diye sordum. Karanlıkta, hindi çalmak isterken yerine onu almıştım. Kınayarak hiç fark etmediğini söyledi. Bana incelercesine ve güvensizlikle bakıyordu. Bazen ormana sebze ve meyve saklayıp, saat altıda götürdüğümü biliyordu. "Hep boş bir çantayla gelir, dolu olarak giderdin" dedi. "Ama biz sana göz yumduk ayrıca burada sebze meyve bolluğu vardı. Evinizde bir alay çocuk vardı, ihtiyacınız olacağını düşünmüştüm. Ne kadar çok kafa, o kadar az porsiyon, öyle değil mi?" Ayrıca cumartesi sabahları sık sık çayırın çitini açık bıraktığımı böylece geyiklerin kaçtığını ve bütün sabah çalışamaz hale geldiğimizi de hatırlıyordu. Kendimi yeniden alageyiklerin boynuzlarının çalılıklardan göründüğü yere gizlice sokulurken gördüm. Onları yakalamak için ortaya çıkıp sıçradığım anda ağaçların arasında hayalet gibi kayboluyorlardı. Tombul vücuduyla sıçrayıp kocaman elleriyle alkışlayan Jacob'la karşılaştığımızda, gülerek önümüzdeki cumartesi daha sessiz olmam gerektiğini, başka türlü dikkat çektiğimi söylerdi. İşin tuhafı geyikleri hiç serbest bırakmamıştım. Bu muhtemelen Huib ile Jacob arasında cumartesi günü vakit daha hızlı geçsin diye yürütülen bir danışıklı dövüştü.

Bahçıvan ve zangoç ellerini arkalarında kavuşturup az ileride ağaçlar arasında kaybolduktan sonra, bahçıvanın, bir zamanlar bir nesil pilici yok ettiği o aşı bıçağını yelek cebinde hâlâ taşıyıp taşımadığını merak etmiştim. Yeniden gözümde canlanmıştı. Piliçleri dizle-

rinin arasına sıkıştırıp baş ve işaret parmağıyla gagalarını açarak aşı bıçağını ucu yukarı bakar şekilde içeri sokardı. Bıçağı damaklarından beri beyinlerine saplardı. Peşinden bir ceviz kabuğunun kıtırdama sesi duyulurdu. Çırpınan hayvanı yere atıp bir sonrakini alırdı. Göz açıp kapayıncaya kadar bir yığın hayvan kirli çamaşır gibi üst üste yığılmış olurdu.

Ormanı aşıp kanala gittim ve batan güneşin kırmızıya döndürdüğü suyun kenarından ev tarafına yürüdüm. Kin dolu hindilerin kümeslerini temizlemek için hep üzerinden geçtiğim köprü yıkıldı yıkılacaktı. Sarı yapraklarla dolmuştu. Eskiden annemin, üzerinde yalnızca kimonoyla yürüyebilirmişsiniz gibi görünen kurabiye kutusunun üzerindeki bambu asma köprü gibi dayanıksız görünüyordu. Kestane ağaçlarının neredeyse çırılçıplak kalmış dalları arasından, evin en üst katının pencerelerinin kıpkırmızı parladığını gördüm. Yaklaştığımda, evden siyah dikey çizgiler yayıldı. Sonra yansıma kayboldu ve boş bir hayalet ev oldu. Merdivenleri çıkıp tırabzanlarda oturdum. Kanaldan sis yükselmiş, çayırın üzerini kaplamıştı. Söğütlerin tepeleri sisin yoğunlaşmasından gümüş rengine bürünmüşlerdi. Güneş ufuktaki alçak bulut tabakasının çevresinde ışıldıyordu. Daha önce yaşananlardan hiçbir ipucu ele vermeyen, yalnızca sonbaharın doğayı yavaştan tahrip ettiği romantik bir görüntüydü.

Esav'ın Elleri

Evimizdeki sandık odasında, ağır meşeden bir çerçevede, İshak'ın Yakup'u kutsayışını tasvir eden bakır levha baskıda röprodüksiyon vardı. Paspartuda ISAAC BLESSING JACOB yazıyordu. Tozunu toprağını silkeleyip camın tozunu silince, Yakup'un sahteymiş gibi duran kıllı elleriyle babasının ölüm döşeğinin önünde diz çökü-şünü gördüm. Suçluluk ve endişe dolu gözlerle, "Ses Yakup'un sesi ama eller Esav'ın elleri" dedikten sonra, kutsarcasına elini tutup kaldırmış olan gözleri görmeyen yaşlı adama bakıyordu. Arka planda Rebeka duruyordu. Hilesi anlaşılır mı diye kurnaz ve ürkekçe bakıyordu. Yüzündeki ifade bana hep annemi anımsatıyordu. Kanepede uzanmış, ben onun nasırlı ayaklarını ovalarken aniden koridordaki seslerden babamın geldiğini duyduğunda yüzünün aldığı ifade. Ça-

bucak ayağa kalkar, beni kendinden iter, gidip bahçede oynamamı söylerdi. Suçluluk duygusuyla babamın yanından geçip dışarı çıkardım. Kapının eşiğinden annemin hemen dolapların önünde bir şeyler düzenlemeye giriştiğini görürdüm. Ama kendimle ilgili olarak, orada diz çökmüş duran Yakup'la ilgili olarak ağabeyim aklıma geliyordu. Zira ben bir hilebazdım ve annemle işbirliği yapıyordum, o ise havalı tüfekle dükkândaki bidonların arkasındaki fareleri vuran bir avcıydı. Bir keresinde balkon parmaklıklarına bir serçe konduğunda, tüfeği omzuma dayayıp emrederek "Ateş!' demişti. Serçe gagasına isabet eden kurşunla aşağı düşmüş, ben dudaklarım titreyerek kuşun kanlı başına bakarken, o kuşun bir kanadından tutup garajın çatısına fırlatmıştı. Bana oturup sızlanmamamı, Tanrı'nın iradesi olmadan serçenin ölmeyeceğini söylemişti.

Dürüst bakışlarıyla sanki her şeyi kavramış gibiydi. Zira kardeşlerime kendi uydurduğum bir tiyatro oyununu sahneletirken tavan arasına çıkınca kendimi birden rahatsız hissetmiştim. Kısacık bir bakışıyla, cenazede, öldürüldüğü için göğsünün üzerindeki ağır bir İncil'le yerde kımıldamadan yatan kız kardeşimi, toprak olduğum için kendi vücudumla örteceğimi, sonradan canlı canlı gömülemeyeceği için gerçekten öldüğünü düşüneceğimi görmüştü. Küçümser sözlerle ağlayan ve sızlanan aile üyelerini yatıştırmıştı. Gittiğinde, yeniden kendimize gelmemiz zaman almıştı.

Gün içerisinde, mahalledeki Katolik oğlanlarla sonucu kuşku götürür kavgalara tutuştuğumda, burnunu sokup yalnız benimle uğraşıyordu. Ama akşamları benden kolay kurtulamıyordu. Geniş bedeninin arkasına saklanıp ona türlü sorular soruyordum. Çoğunlukla ölüm ve aslında yanıtı olmayan şeyler üzerineydi bu sorular. İnsan baygın halde gömüldüğünde, tabuta vurunca toprağın altından sesi duyulur muydu? Veyahut Louis amcanın anlattığı, bir keresinde kilise mezarlığını tahliye ederlerken, mezardan, içindeki iskeletin tabutun kapağını tekmelemekten eğrildiği bir tabut çıkardıkları hikâyesi doğru muydu? Neredeyse her zaman bunun gayet mümkün olduğunu söylerdi. Bense bununla yetinmezdim. Evet ya da hayır de, derdim. Bunun üzerine konuyla ilgili espri yapar, canlı olarak gömüldüysen insanların seni elbette duyabileceklerini söylerdi. Tabii me-

zar kazıcı sağır ve dilsiz değilseymiş. Öyleyse kaderime razı olmaktan başka çarem yokmuş. Canlı gömülen sağır ve dilsizse yine şansı olmazmış. Zira içeride neler olduğunu sorduklarında cevap bile veremezmiş. Babam Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir denizaltı çıkarıldığında aşçının mutfakta, önünde açık duran İncil'le iskelete dönmüş halde bulunduğunu anlatınca, ağabeyime adamın en son ne okumuş olabileceğini sormuştum. İncil'in Esinlenme'de açık kaldığını tahmin ediyordum. Zira orada Ölülerin Yargılanması bölümünde denizin, kendisinde olan ölüleri teslim edeceği yazıyordu. Çıkamayacağına dair can sıkıcı endişeyi unutmak için o sayfayı açmış olmalıydı. Ama o, açık duran sayfanın Levililer olduğunu zira mutfaktaki bir aşçıdan bahsettiğimizi söyledi. Elbette ki tahıl sunusu yasasını inceleyecekti. Sorularımdan usanınca artık yanıtlamayı bırakır, uyuyormuş numarası yapardı. Böylece son sorum karanlıkta asılı kalırdı.

1935 yılında, ben dokuz, o on dört yaşındayken beni denizden kurtarmıştı. Küçük Katwijk Limanı'nın kenarındaki bazalt bloklarda yan yana duruyorduk. Su sığ görünüyordu zira öyle berraktı ki yengeçlerin dibinde yürüdüklerini ve hemen yanımızdaki balıkçının kumun üzerindeki kancada duran olta yemini görüyordum. Daldım ve kuvvetli bir akıntı tarafından suyun içine çekildim. Suyu arındırıyorlardı. Bir an bilincimi kaybetmiş olmalıydım, tüm hayatım yumuşak gökkuşağı renklerinde gözümün önünden geçmeye başlamıştı. Peşimden atlayan ağabeyim beni kenara itince, kendimi koruma barikatının yosunlardan kayganlaşmış sazlarından yukarı çekebildim. Bir kez daha böyle aptalca bir şey yaparsam boğulmama göz yumacağını söyleyince, içimi bir daha hiç geçmeyen bir hayranlık ve minnet duygusu sardı.

Bir keresinde beni öyle delirtmişti ki, ona içi boşaltılmış paskalya yumurtası koleksiyonumun tamamını sunmuştum. Önce kırlangıç yumurtası gitmişti, zaten çatlaktı. Birbirimize aralı durmuş, sırayla dama taşlarını atıyorduk. Dama taşı mükemmel havalı bir atışla kırık yumurtanın üzerine düz bir şekilde isabet edip onu ezince hemen yerine su tavuğu yumurtası koymuştu. Karşı çıktığımda, kahve lekeleriyle dolu bir yumurtanın hiçbir değerinin olmadığını söyledi. Ama peşinden bir güvercin yumurtası koyup, böyle sıkıcı beyaz bir yu-

murtanın koleksiyonum için bir utanç olduğunu söyledi. Ve bu böylece sürmüştü, ta ki devasa kuğu yumurtasına kadar. Yumurtaya paramparça olana kadar yarım saat boyunca dama taşı atmak zorunda kalmıştık. En sonunda, avuç dolusu dama taşını aynı anda fırlatmıştık. Kendime gelip de küçük parçalara ayrılmış yumurtalara afallamış halde baktığımda, parçaları hemen ayağıyla dağıtmıştı. Ama aşağı inmeden önce glüten kavanozunu hınzır bir gülümsemeyle yanıma koyup "Şimdi tuvalete gidiyorum, bu arada sen de onları yapıştırırsan, yeniden başlayabiliriz" demişti.

Savaşın ilk yılı Houtheer'in yanında çalışırken, eve yirmi kadar kuluçka hindi yumurtası getirmiştim. Kabukları kokuyordu. Ağabeyim onların içini çıkarıp eskisi gibi üzerlerine dama taşı fırlatmamızı önermişti. Oysa ben ağzımı yumurtaya dayamaya cesaret edememiştim zira nemliydiler. Böylece koku ter gibi dışarı sızacaktı. Biz de bisiklet pompası kullanmaya karar verdik. Yumurta kırılmış, çürük civciv bedeni bacaklarımıza çamur gibi sıçramıştı. Ne yapmamız gerektiğini bilmiyorduk, Nasyonal Sosyalist Hareketi'nin genç kanadının şarkılar söyleyerek geldiklerini duyduğumuzda, ağabeyim yumurtaların hepsini alıp dehlizden sokağa açılan kapıya yürüdü. Şarkı sesleri iyice yükselince, anahtar deliğinden baktı. Birkaç metre geriye yürüyüp periskoptan bakmamı söyledi. Eğildim ve anahtar deliğinden baktım. Yumurtaları birer birer gruba attığını görüyordum. Bir tanesi sarışın bir kızın çenesine isabet etmişti. Kızın başı yanağına tokat yemiş gibi hafif yan döndü. Astragan şapkası yerinden sıçramıştı. Ama grup etraflarına bakmadan uygun adım yürümeye devam etti. Ağabeyim son yumurtayla bahçemize geri döndü. Bunun 'kutsal anne' için olduğunu söyledi. Nişan alıp kokulu mermiyi Bayan Van Teeng'in yatak odasından içeri fırlattı.

Savaş patlak vermeden bir hafta önce, ağabeyim bir tandem bisiklet kiralamıştı. Beraber Wassenaar'a gittik. Haagse Schouw'da bana dondurma aldı. Kendisi canının istemediğini söylemişti ama cebindeki 5 sent dışında bütün parasını tandeme verdiğini biliyordum. Ben dondurmamı yemeye başlayınca bir lokma tadına bakmak bile istedi. Bense memnun olmadığım gibi huzursuzdum. Bir kaza olacakmış gibi hissediyordum. Sanki onu, bana şimdi davrandığı gibi

hatırlamamı ister gibiydi. Kendi düşüncelerime öyle dalmıştım ki, bacaklarım pedallar üzerinde kendiliğinden dönüyorlardı. Ağabeyimin her zamanki huysuz sesini duyunca kötü bir şey olacağına dair tüm sezgilerim aniden kayboldu: "Arkada ayaklarının boş durmadığına emin misin?"

Bir hafta sonra savaş başladığında yine aklıma gelmişti. Sanki her şeyi zaten biliyor gibiydi. Sanki Alman paraşütçülerin indiği Valkenburg Havaalanı'nın etrafındaki bölgeyi araştırmıştı. Bu yüzden o gün oraya onu aramaya gitmiştim. Can tehlikesi olduğu için girmemize izin verilmeyen ama bisikletle beraber geçtiğimiz yollarda aramıştım onu. Gece yarısı eve dönmüştüm. Her şeyi bilip bilmediğini, askerlere havaalanı etrafındaki dolambaçlı yolları gösterip göstermediğini sormak için uyanık kalmak istemiştim. Ama dışarısı biraz aydınlanıp kuşlar cıvıldamaya başlayınca, derin bir uykuya daldım. Uyandığımda, o yine gitmişti. O öğleden sonra onu kasası açık bir kamyonun üzerinde gördüm. Silahı atışa hazır halde kabinin arka tarafına yaslanmıştı. Kamyonda Nasyonal Sosyalist Hareketi üyesi yakalanmış bir çift adam vardı. Ağabeyime seslendim. Yüzünden beni duyduğunu anlamıştım. Ama gözünü kırpmadan silahının gösterdiği yöne bakmaya devam etti.

Teslimiyetten sonra, silahları ve nöbetçi üniformasını teslim ettiğinde, tüfeğini ondan alabileceklerini zira onun antika bir parça olduğunu ama üniformasını düşmana teslim etmeyeceğini söyledi. O akşam üniformayı ardiyenin arkasına götürüp üzerine benzin döktü ve ateşe verdi. Yalnızca kepini saklamıştı. Savaş sırasında bir keresinde onu, salonumuzun duvarına bir harita raptiyelemiş, başında o kepi, konuşma hazırlarken yakalamıştım. Bir yandan da haritaya cepheleri gösteren küçük bayraklar yerleştirmekle meşguldü.

Ağabeyimin saklanmasına ve yasadışı işler yapmasına karşın 1943'ü 1944'e bağlayan kış beraber sık sık yağmalama yapmaya gidiyorduk. Bir şey keşfetti mi kolunu uzatırdı, böylece ben hareketsiz dururdum. Peşinden dondurucu havayı birkaç kez derin bir şekilde içine çeker ve etrafını gözetlerdi. Kolunu aşağıya indirmesi, tehlike olmadığına ve harekete geçebileceğimize işaretti. Bir öğleden sonra, donmuş göl suyundaki bir delikte tembel tembel hareket eden yüz-

geçler görmüştük. Oradan hepsi aynı büyüklükte yirmi bir tane turna balığı aldık. Buzlar yeni çözülmeye başlamışlardı. Bu yüzden hafiften donmuşlardı. Ağabeyim jüt çuvalından balıkları mutfağın zeminine boşalttığında, bazılarının kızgınlıktan birbirlerinin ağzına kenetlendiklerini görmüştük. Bir tanesini teraziye koydu. Adet başına tam 1,5 kilo geliyorlardı. Bunun mucizevi olduğunu zira otuz kilo balığı bir kerede, sudan ağ çekmeden aldığımızı söylüyordu. Koyu renkli çizgili canavarları mutfak tezgâhının üzerine başları kenara gelecek biçimde yan yana dizdi. Peşinden teker teker maşayla beyinlerini parçaladı. Bir kere bile ıskalamamıştı zira sırtımı ona dönmüştüm ve o sulu ve kılçıklı sesi tam yirmi bir kez duymuştum. Sonra maşayı yıkamak için musluğu açmıştı.

Ertesi gün soluğu yine aynı yerde aldık. Bu kez ağabeyimin elinde büyük bir dal vardı. Balıklar artık daha hızlı hareket ediyorlardı. Fakat balıklar aniden ortadan kaybolmuştu, suyun yüzeyi hareketsizdi. O anda gri sudan, bir yılan balığı sanki bir hayalet gibi belirdi. Başı insan eli kadar genişti, altdudağı yırtıcı bir biçimde dışarı kıvrılmıştı. Işık saçıyormuş gibi görünen buz mavisi donuk gözleriyle, bize hipnotize edermişçesine bakıyordu. Korkudan felç olmuş halde, buz kırığının kenarında durmuş bu hayret verici, inanılmaz görüntüye bakakalmıştık. Onunsa başı çoktan suyun altında görünmez olmuş, muazzam vücudu yavaş ama güçlü bir biçimde suyun içinde dalgalanmıştı. Ortadan kaybolmasıyla aynı anda birkaç adım geri çekildik. Ağabeyim dalı uzaktan zıpkın gibi deliğin içine daldırdı. Peşinden buzdan olabildiğince çabuk uzaklaştık zira o yaratığın tehdidi peşimizi bırakmıyordu. Geri dönerken ikimiz de sessizdik. Mor söğütlerin gölgelerinde, ıslak karların arasından konuşmadan yürüdük.

Ama akşamleyin yatakta kendimi tutamamıştım. Dikkatlice, onun da benim kadar korkup korkmadığını sordum. O ise bana cevap vermedi. Yaratığın deliğin dört katı büyüklüğünde ve insan bacağı kalınlığında olduğunu söyleyince, bununla ilgili konuşmamamızın daha iyi olacağını zira kimsenin bize inanmayacağını söyledi. Sonra yeniden uyuyormuş gibi yaptı. Bense onun da karanlıkta gözleri açık, düşüncelere daldığını biliyordum. Kimsenin bize inanmayacağını söylediği için ertesi gün her şeyi ayrıntılarıyla günlüğüme yaz-

dım. Yılan balığının başının ne kadar büyük olduğunu, tıpkı insan gibi önce birimize sonra ötekimize nasıl ışık saçan gözlerle baktığını, devasa vücudu deliğin içinde kaybolana dek ne kadar süre geçtiğini. Her şeyi. Ben hep genç öleceğimi düşünüyordum, o ise bu olayı anlatırsa kimsenin ona inanmayacağını, yalancı konumuna düşeceğini. Ağabeyim bu olaydan altı ay sonra ölünce, onunla ilgili yazdıklarımı bulmak için günlüğümü karıştırdığımda bununla karşılaştım. Yazdığım şeye kimsenin inanmayacağını biliyordum. Yaşadığım süre boyunca, ağabeyimin yokluğunu hiç, beraber tanık olduğumuz ve yaşadığımız şeylerin artık var olmadıklarının farkına vardığım zamanki kadar derin hissetmemiştim. Onunla beraber sonsuza dek yitip gitmişlerdi.

Ölümünden birkaç hafta önce, ölümüne sebep olan hastalığın muhtemelen vücudunda dolaşıyor olduğu zamanlar, sabahları erken saatte polderlerin etrafında ve Eski Ren'in kıyısında uzun bisiklet gezileri yapıyordu. Babam onu Almanlara karşı nafile uyarıyordu. Her sabah erkenden kendini dışarı atıyordu. Ta ki bir gün yüzü sapsarı ve ter içinde eve dönene dek. Yolda kusmuştu. Hemen yattı. İki gün sonra dizanteri teşhisiyle Akademi Hastanesi'ne kaldırıldı. Onu orada ziyaret ettiğimde ölmek üzereydi. Beyaz fayansla kaplı bir odada, etrafında, kaçmasından korkuyorlarmış gibi yüksek parmaklıkları olan beyaz çarşaflı metal bir yatakta yatıyordu. Ona yalnızca dışarıdan, pencereden bakabilmiştim. Yüzü duvara dönüktü, yalnızca buklelerini görüyordum. Cama vurdum, yavaşça arkasına döndü. Ölmeye yattığını gördüm ve ağlamaya başladım. Beni görünce, güçlükle parmaklıklara tutunarak doğruldu. Ömrümüzde ilk kez uzunca ve gözlerimizi ayırmadan birbirimize baktık. Yüzümüzü buruşturmaksızın, acayip şekillere sokmaksızın. Yalnızca gözyaşları yüzümden aşağı dökülüyorlardı. Kolunu bana doğru uzattı ve elini yumruk yaptı. Sonra yastığa geri düştü ve öldü. Hemşire, benden sonra gelen, dolayısıyla geç kalan annemle babama, oğullarının son sözlerinin İsa'nın yanına gittiği olduğunu söyledi. Ayrıca Mezmurlar'dan bir cümle de söylemişti. "Geyik akarsuları nasıl özlerse, canım da seni öyle özler, ey Tanrı!" Bunun doğru olmadığını, onu en son gören kişinin ben olduğumu yalnızca ben biliyordum. Annemle babama on-

lardan hemen önce orada olduğumu hiç söylemedim. Önce ağabeyimin fazla yaşamayacağını hissedip, bu sözleri hemşireye, o üzgün insanları geride umutsuz bırakmamak için önceden söylemiş olabileceğini düşünmüştüm. Ama sonra, ağzından dumanlar çıkarıp hırıldayarak ormandan sulak bir yere yürüyen o büyük geyik resmini düşününce, söylediklerinde ciddi olduğunu anladım. Bana ait olup da hakkında yorum yaptığı tek resmimdi o. Hayranlıkla "Burun deliklerinden duman çıktığını adeta görebiliyorsun" dediğinde duyduğum sevinci hâlâ hatırlıyorum. Resmi ona vermek istediğimde, daha sonra almak üzere onun için saklamamı söylemişti. Zira bu soğuk odada duvara bir şey asmak için yer yoktu. Ölümünden kısa süre önce bisikletiyle erkenden gittiğini tahmin ettiğim polderin soğuk ışığının, gözlerini yumduğu beyaz fayansla döşeli odada asılı olan ışıkla bir ilgisi olmalıydı. Delikteki o canavarı görünce kolunu kaldırmasını hatırladım. Sanki beni onun korkunç tehlikesine karşı uyarıyordu. Ya 1940'ın Mayıs'ında, ölü askerlerle beraber arabadan - dört yıl sonra gireceği - şapele sürükleneceğini sandığım gün hissettiğim kötü bir şey olacağı sezgisi. Geyik akarsuları nasıl özlerse! Okulda, ağır ve ruhsuz, koro halinde söylerken duyuyorum kendimi: "Comme un cerf altéré brâme". Bu da bir işaret. Sanki o geyik giderek daha ağır ve güçsüz ilerliyor ve benim resmimde duruyor. Ve son nefesini veriyor.

Belki de hiçbiri doğru değildi. Belki hiçbir şeyin bir anlamı yoktu. Her şey çok daha farklı gelişebilirdi. Bunlar belki de sadece anlamlarını kavramak için bir olaydan diğerine çizdiğim çizgilerdi.

Oegstgeest'e Dönüş

Önceki hafta rüyamda eski evimizi gördüm. Yine beyaza boyalı dükkân pencerelerinin berisinde uyuyorum ve rüyamda dükkân camının çerçevesindeki havalandırma deliklerinden biri evden bir şeyleri içine çekiyor. Eşyalar tüy gibi üzerimden süzülüyor. Sanki evin tozlu krokisi dışarı çekiliyor. Ayağa fırlayıp penceredeki boyayı silmek istiyorum ama bunlar buzlu camdaki çiçek desenleriymiş. Nefesimle hohlayarak bir delik açıp baktığımda, babamı kapının eşiğinde dururken görüyorum. Beline kadar, vahşice dalgalanan bir halıya sarılı, bir ucu havalandırma deliğinin içine sıkışmış. Delikten gelen soğuğu aniden belimden aşağı kısımda hissediyorum. Babam bana bakıyor, halıyı okşuyor ve kalitesinin mükemmel olduğunu gösteren bir işaret yapıp yüzündeki teri siliyor. O sırada uyanıyorum.

Kehanette bulunan rüyalara hiç inanmadım. Ama iki gün önce dükkânın civarına geldiğimde, kaldırımda molozlarla bir konteynır duruyordu. Pencereden bakınca, evin içinden arka bahçeyi görebiliyordum. Aşağıya taşınmış olan iç duvarların tozları havadaydı. Sanki babam o rüyada, başarısızlığa uğradığı ve elinden kayıp giden her şeyiyle beraber geçmişi kendine doğru çekmek için çaresizce son bir defa çırpınıyor gibiydi. Açık duran kapıdan içeri girdim ve tozdan rengi griye dönmüş işçi tulumu içindeki adama, eskiden burada oturduğumu söyleyip etrafa bakabilir miyim, diye sordum. Adam başını evet anlamında sallayıp dükkânla salon arasındaki duvarı kırıp moloz haline getirmeye devam etti. Salonda genç bir çocuk bir merdivenin üzerinde duvar kâğıtlarını buhar makinesi kullanarak çıkarıyordu. Bizim siyah mor çizgili duvar kâğıdımızın yer yer alttan belirdiğini görüyordum.

Mutfak tıpkı eskisi gibiydi. Kendimi yeniden, içinde önce ağabeyim ve kız kardeşimin yıkandığı rengi mavi griye dönmüş köpüklü suyla dolu leğenin içinde canlandırdım. Babamın Rus sahtiyanından ustura kayışının asılı olduğu kapıdaki yarığı hâlâ hatırlıyordum. Pazar sabahları usturasını açış sesi hâlâ kulaklarımdaydı. Mutfak tezgâhında, işçilerin sandviç paketleriyle, rengi soluk yeşile dönmüş, büzüşmüş bir soğan duruyordu. Annem orada Frenk üzümlü puding hazırlamak için karışım çırpardı. Onun yanında durup düzenli olarak daireler çizen tombul bileklerine bakarken, tüm evi pembe köpüklere boğacak şekilde devam etse, biz de köpüklü ağustos böcekleri gibi içine girip otursak diye düşünürdüm. Mutfaktan verandaya çıkamıyordum zira babamın duvara açtığı kapı kaybolmuştu. Ama alçının yüzeyinden, kapıyı nereye açtığı tam olarak görülebiliyordu. Bu küçük zavallı alandaki her şey, o geniş görünümünü İncil'den almıştı. Zira o kapıda İsa kör bir adamın gözlerini açmış ve Şimşon Tanrı'ya kendisine güç vermesi için son kez dua edip duvarları Kudüslülerin üzerine yıktırırken ortasında durmuştur.

Artık üzeri çiğnene çiğnene kelleşmiş bir toprak parçasından ibaret bahçede, babamın eskiden bahçeyle ilgili söyledikleri aklıma geldi: "Ne çok derin ne de çok geniş. Ama ölçülemeyecek kadar yüksek.

Yıldızlara kadar." Büyük elma ağacı kesilmişti. Bunu babama söylemeye asla cesaret edemezdim. Sorarsa, muhteşem bir şekilde büyüdüğünü, dallarının balkondan içeri girdiğini söyleyecektim. Ama o balkon da öyle küçüktü ki, savaşın sonunda bizde saklanan Yahudi kadın orada kalmaktan umutsuzluğa düşmüş, dışarıda, güneşin altında olmak için öylece çıkıp gitmişti. Cumaları dışarı çıkan tüm iskemlelerle, annemin Louis amcanın kahverengi lekeli paçalı donları da dahil çamaşırlarımızı yıkamakta kullandığı devasa leğeni konuk eden kapının eşiği de artık yeterince geniş görünmüyordu. Louis Amca'ya karşı bunu kullanıp onunla dalga geçtiğimizde, bunun bobin yağı lekesi olduğunu söylerdi. Peşinden ilgi konudan dağılsın diye dişlerinin arasına bir sent alır ve bunu ısırarak eğriltirdi. Ardiyenin bulunduğu yerde, eski raflarla dükkânla salon arasında duran sürgülü kapılar yerde yatıyordu. Vitraylı camlar kırılmıştı. Aralarından bir parça kırmızı cam almaya çalıştım ama çerçeveden çıkaramadım. Burada eskiden ağabeyimin dalga geçerek "Noel! Noel!" diye bağırdığı tavşan kafeslerim duruyordu. Bir keresinde babam bunu duymuş, onu çok fena azarlamıştı. İsa'nın doğumuyla alay edemezdi. Babam burada, jandarma olmak istediğimi söylediğimde, o işi yapamayacak kadar sinir bozucu biri olduğumu da söylemişti. Dalavereciliğimi kullanabileceğim bir iş yapmam gerekirmiş.

Dehlizde, kardeşlerimle misyonercilik oynamak için jüt çuvallar ve dallardan tam bir köy meydana getirmiştim. Oğlanların bağdaş kurarak oturmaları, kızlarınsa eteklerini yukarı kaldırmaları gerekiyordu. Babamın dükkân önlüğünü giyiyordum. Yarı çıplak yerliler ve aralarında tertemiz beyaz giysileriyle bir adam: misyonerlik sergilerinden aklımda kalmıştı.

Mutfak penceresinden işçilerin mutfak tezgâhında yemek yediklerini görüyordum. Verandadan içeri girdim ve merdivenin en alt basamağına, yerde yatan yırtılmış duvar kâğıtlarının arasına oturdum. Birinci kata çıkan merdivenler yok olmuştu. Tavandaki delikten, çatı katına çıkan merdivenin sökülüp oraya konduğunu görüyordum. Artık yatakları hiç güçlük çekmeden yukarı taşıyabilirdik. Eskiden aramıza yeni bir bebek katılınca duvarlar arasında sürekli çaresizce değişiklik yapmak gerekiyordu. Bu yüzden, bu durum,

benim için, felçliye, kalk döşeğini topla ve yürü diyen ve felçlinin döşeğini toplayıp gittiği İsa'nın mucizesiydi. Babamın hafızasında armut, frenk üzümleri ve elmaların giderek büyüdüğü bahçeye ve eskiden fakirlik yüzünden alışveriş olmadığından gıda maddelerinin yığınlarla kuruyup pörsüdüğü dükkâna baktım. Babamın işine inanarak ve Tanrı'ya tevekkül ederek başladığını ve yoksul ve cebi delik halde sona erdirdiğini görmüştüm. Öyle kederlenmiştim ki, sersemlemek ve her şeyi unutmak için eskiden olduğu gibi bir şişe ispirto koklamak istemiştim. Merdiveni tavana dayayıp yukarı tırmandım. Ön tarafa bakan odadan dışarı baktım. Sokak yukarıdan perişan görünüyordu. Sanki savaştan bu yana hiçbir şey değişmemişti. Karşı taraftaki dükkânların vitrinleri öyle bakımsızdı ki, insan vitrinin içindeki tozları ve ölü sinekleri tahmin edebiliyordu. Bayan Van Teeng'in ön bahçesindeki huş ağacı kesilmişti. Bu, o öldükten sonra olmuş olmalıydı zira yoldan geçenlere engel olan ağacı kesmek için belediye görevlileri geldiğinde, onlara bunun için kocasını aramaları gerektiğini söylemişti. Denetleyici ise kocasının yıllar önce öldüğü karşılığını vermişti. İşte zaten bu yüzden, diye yanıtlamıştı Bayan Van Teeng. Pencerenin gerisinde uzun bir telefon görüş yaptığını görmüşlerdi. Peşinden dışarı gelip "Kocam 'hayır' diyor" demişti.

Burada Louis Amcam, babam evde olmadığı zamanlar ona ait olan ve pazarları giydiği takım elbisesini gizlice giyip dışarı çıkmıştı. Ama köşede babamla karşılaşmışlar, babam ona "Çabuk eve" demişti.

Savaş sırasında burada, üzerimde bir elbise, başımda başörtüsü, ablamın yüksek ökçeleriyle sendeleyerek yürümüştüm. Sırf ağabeyime benim de gayri meşru işler yapabildiğimi kanıtlamak için. Ama garajın önünde yıllardır görmediğim bir çocukla karşılaşmıştım. Bana "Merhaba Jan!" demişti. Bense geri dönmüş, ablamın kıyafetlerini üzerimden çıkarmış ve savaş meselesine bir daha burnumu sokmamıştım.

Tavan arasına çıkan ve çok esintili olduğu için, kâğıttan katlanarak yapılmış izlenimi uyandıran merdivenlerden yukarı çıktım. Sandık odasında yarasa şeklinde tozlarla kaplanmış eski bir gaz ocağı duruyordu. Bundan başka her yer boştu. Odama girdim. Yine Ağrı Dağı'nın tepesinde Nuh'un gemisindeymişim hissine kapılmıştım.

Eğimli çatı penceresi bir güvercini dışarı salabilecek kadar büyüktü fakat yakıp dışarı attığım resimlerim için fazla küçük görünüyordu. Papaz savaş sırasında resimlerimi görmeye geldiğinde, bir şeyler satmak isteyip istemediğimi sormuş, ben de başımı hayır anlamında sallayarak "Gerçek bir sanatçı her şeyini yakmalıdır" demiştim. Kurtuluştan birkaç ay sonra, komando birliğine kayıt yaptırmaya gittiğimde, bunu yaptım. Babam bir yandan bahçede usul usul yanan ince keteni söndürmeye çalışıyor, bir yandan da bana bağırarak, beni Endozeya'ya göndermenin tam sırası olduğunu yoksa beni tımarhaneye kapatacağını söylüyordu.

Ağabeyimin savaş sırasında İngiltere'ye kaçmak için gittiği Fransa'dan bana gönderdiği kırmızı güllü kartpostalın asılı olduğu kirişteki yer. Arkasında, kucak dolusu sevgi ve öpücüklerimle, yazıyordu. Yatağımızın olduğu yer. Yastığın üzerinde yüzünün hemen yakınında duran kuş tüyü hareket etmediği için öldüğünü sandığım o sabah yaşadığım korku. Yaldızlı pisi balıklarının üzerindeki kızıl kahverengi lekelerin nedeninin, hep paslı ve çürük gemilerin altında yüzmeleri olduğunu söylediği akşam. Babam kayışla avuçlarımıza vurduktan sonra, "Bu pislik bana bir daha dokunursa beynini parçalayacağım" diye bağırarak çıtasını paramparça ettiği kirişteki çukur. Öyle korkmuştum ki, baltayı ardiyede samanların altına saklamıştım.

Burada kardeşlerimle tiyatro oyunları oynamıştık. Ama 'Getsemani Bahçesi' piyesinden sonra buna bir son verildi. Şişman olan erkek kardeşim Malkus'tu. Sağ kulağına kuru bir kayısı tıkmıştım, kız kardeşim tarafından tahta bir kılıçla kesilmesi gerekiyordu. Peşinden uzun bir pelerinle gelip kayısıyı tekrar yapıştırdım ve kız kardeşime kılıcını kınına sokmasını söyledim. Babam bunu duyunca, ufaklıkları bozduğum gerekçesiyle onları odama götürmemi yasakladı.

Ahşaptaki her fırça darbesi ve leke tanıdıktı. Resimlerimi ve röprodüksiyonlarımı astığım bir sürü küçük raptiye deliği. Constable'ın manzarası, Dürer'e ait geyik böceği resmi. İncecik ayakları kâğıt üzerine net çizgilerden oluşan bir gölge düşürüyordu. Eğildim ve ek yerlerinin arasında eskiye ait bir şeyler var mı diye baktım. Bir boncuk veyahut bir kâğıt parçası arıyordum. Peşinden pencere çerçevesinin çökmüş kenarından ayaklarımın üzerinde yükseldim ama dışarı bak-

mak için yeterli gelmedi. Gaz ocağını sandık odasından sürükleyip pencerenin altına koydum ve üstüne çıktım. Televizyon antenleri haricinde hiçbir şey değişmemişti. Boşaltma borusu hâlâ çürümüş yapraklarla doluydu. Ama kâğıt öbekleri ve kirli mendiller artık yoktu. Garaj duvarı ve ev arasında bahçemiz vardı fakat artık ağaçlar olmadığından burası kasvetli bir avlu, gri, yaşam olmayan bir kare haline gelmişti. Savaş başladığında ormanın üstüne paraşütler inmişti. Ağabeyimin yağmurluğu paraşütten yapılmıştı. Papaz kilise mezarlığında annemle babama "Bunun üstesinden zaman gelecek" demişti. Org çalıyordu: "Ölüm artık korkunun ardınca koşmaz çünkü her şeyin hesabı ödendi." Neyin hesabı ödenmişti? Altına imzamı attığım dokunaklı alışveriş listeleri mi? Fotoğraflarını yakmamın bedelini ödemesi gereken hayatı mı?

Kurtuluştan birkaç gün önce, Poelgeest'in ağaçları altında küçük bir balıkçıl yatıyordu. Onu elime almaya cesaret edemiyordum çünkü etrafını sert bir şekilde gagalıyordu. Yağmurluğumu çıkarıp balıkçılın üzerine attım. Sivri gagasının vahşi darbeleriyle yağmurluğu yırtık pırtık hale getirip kanatlarını çırparak yükseldi. Montum öyle zarar görmüştü ki, yerden almadım bile. Ağabeyimden bana kalan tek şeydi. Bense onu ormanlığın zemininde öylece bıraktım.